

СЪСТОЯНИЕ

на малките и средните предприятия в

БЪЛГАРИЯ

2024 г.

www.sme.government.bg

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ	3
1. Среда за развитие на МСП в България през 2023 г.	4
1.1. Политическа среда	4
1.2. Макроикономическа среда	9
1.2.1. Световната икономика през 2023 г.	9
1.2.2. Макроикономически показатели на България за 2023 г.	14
1.3. Бизнес среда на МСП	21
2. Състояние на МСП сектора	36
2.1. Брой на икономически активните МСП	36
2.1.1. Брой на отчетените предприятия в България	36
2.1.2. Брой на отчетените нефинансовите предприятия в България	37
2.2. Структура на нефинансовите МСП по правна форма	40
2.2.1. Структура на нефинансовите микро предприятия по правна форма	40
2.2.2. Структура на нефинансовите малки предприятия по правна форма	41
2.2.3. Структура на нефинансовите средни предприятия по правна форма	42
2.3. Разпределение на нефинансовите МСП по сектори и икономически региони	44
2.3.1. Разпределение на микро предприятия по сектори и икономически региони	44
2.3.2. Разпределение на нефинансовите малки предприятия по сектори и икономически региони	45
2.3.3. Разпределение на нефинансовите средни предприятия по сектори и икономически региони	47
3. Заетост в МСП	48
3.1. Брой на заетите в МСП – общо и според размера	48
3.2. Брой на заетите в МСП по икономически дейности	51
3.3. Брой на заетите в МСП по региони	52
4. Дълготрайните материални активи на МСП	54
4.1. ДМА на МСП с различен размер	54
4.2. ДМА на МСП по икономически дейности	56
4.3. ДМА на МСП по статистически райони на страната	60

5. Постигнати резултати от МСП	64
5.1. Оборот на МСП в България	64
5.2. Добавена стойност от МСП	75
5.3 Производителност на труда на МСП (добавена стойност/заети)	91
6. Предизвикателства пред МСП	99
6.1. Достъп до финансиране	99
6.2. Достъп до квалифицирана работна ръка	108
6.3. Иновации и нови технологии	117
6.4 Интернационализация на МСП	127
7. Подкрепа от ИАНМАСП	147
Използвана литература:	153

ВЪВЕДЕНИЕ¹

Значението на малките и средните предприятия (МСП) за икономиката на България непрекъснато нараства. Те са много-важна част от икономическата структура на страната ни с дял за 2023 г. от 98,80 % в общия брой на предприятията и 99,81% от броя на нефинансовите предприятия. Броят на заетите в тях е 74,02% от всички заети в икономиката. МСП представляват 98% от всички наши фирми - износители и осигуряват 50% от общия износ на страната. Делът им в оборота на нефинансовите предприятия е 58,40 %, а делът им в създадената добавена стойност е 61,79%.

Състоянието и развитието на МСП в значителна степен определя общото икономическо представяне на страната ни и темповете на нейното развитие. Все повече се осъзнава, че стимулирането на развитието в МСП е важен механизъм за постигане на конкурентоспособност и стопански успех не само на отделните предприятия, но и на икономиката ни като цяло. Ангажираните държавни органи, както и ръководителите на българските малки и средни предприятия добре разбират това.

През 2023 г. редица външни за страната ни събития, доведоха до глобална политическа и икономическа нестабилност и оказаха влияние върху политическата и бизнес среда в България. Последиците от продължаващата война в Украйна, събитията в Близкия изток, напрежението между САЩ и Китай по въпросите на търговията и технологиите и др., оказаха многопластово влияние и върху МСП. Въздействието варираше от повишени оперативни разходи и прекъсване на търговските връзки, до нови възможности за финансиране и реструктуриране на бизнес моделите. През 2023 г. продължи засилването на политиките на ЕС за намаляване на въглеродните емисии и насърчаване на зеления преход. Това бе съпътствано с нови регулации и изисквания към бизнеса, които наложиха на МСП да адаптират своите производствени процеси и да инвестират в екологични технологии и практики.

През 2023 г. МСП трябваше да се справят и с редица други предизвикателства. Те срещаха големи трудности при наемането на нови служители с необходимата квалификация - проблем основен и за страната като цяло и един от най-важните фактори, затрудняващи дейността на предприятията. Значим проблем пред българските МСП, затрудняващ дейността и развитието им, бе недостигът на финансови средства, необходими за въвеждането на съвременни техника и технологии и за повишаване на квалификацията на персонала.

За МСП въвеждането на иновации и нови технологии си остава най-важното предизвикателство. По този показател те изостават значително спрямо средното равнище

¹ Докладът е завършен през месец декември 2024 г. Предвид особеностите на статистическата отчетност у нас, той е разработен с използване на наличната до този момент официална информация за 2023 г.

за Европейския съюз. Освен недостига на финансови средства и на квалифициран персонал, друга основна причина за това е недостатъчно добре развитата иновационна система у нас.

Предизвикателство пред МСП продължава да е необходимостта от засилване на интернационализацията им. Тя поставя високи изисквания пред дейността им, но води до повишаване на конкурентоспособността и стопанските резултати. Правенето на бизнес на чужди пазари излага българските предприятия на авангардни концепции, най-добри практики и различни бизнес модели, което насърчава ученето и адаптирането им и в крайна сметка укрепва техните способности да се конкурират.

Справянето с трудностите изисква значителни усилия и гъвкавост от страна на МСП, но и по-активна държавна подкрепа. При това, разнообразието на МСП по размер, използвани бизнес модели, сектор на дейност и други, неизбежно водят до различни потребности и изискват прилагане на гъвкави мерки за подкрепа – за подпомагане на растежа на МСП и увеличаването на конкурентоспособността им, за дигитализация, за екологичност и устойчивост.

Предвид на това, целта на настоящия доклад е да направи анализ на средата за развитие на малките и средните предприятия в България, на тяхното състояние и основни резултати, и чрез сравнения спрямо минали периоди и други страни от Европейския съюз, да определи основните области на постижения или изоставане. На тази основа да се изведат основните приоритети за подпомагане и стимулиране на развитието на МСП у нас.

Докладът е организиран в няколко условни части:

От начало е анализирана средата за развитие на МСП в България, в това число политическата и макроикономическа среда, както и бизнес средата. Следващата основна част е посветена на анализа на състоянието на МСП у нас, а в третата е направена оценка и анализ на резултатите от дейността им. На четвърто място са анализирани предизвикателствата пред МСП, а накрая са представени възможностите за подкрепата им от страна на Изпълнителната агенция за насърчаване на малките и средните предприятия (ИАНМСП).

1. Среда за развитие на МСП в България през 2023 г.

1.1. Политическа среда

През 2023 г. редица външни геополитически събития оказаха влияние върху политическата и бизнес среда в България, като много от тях бяха свързани с глобалната политическа и икономическа нестабилност. Те оказаха многопластово влияние върху малките и средни предприятия (МСП) в България. Въздействието варираше от повишени оперативни разходи и прекъсване на търговски връзки до нови възможности за финансиране и реструктуриране на бизнес модели.

Конфликтът в Украйна продължи и през 2023 г. Той преобърна европейската и световните геополитика, икономика и енергетика, както и всички други сфери на живота. ЕС, включително и България, продължиха да прилагат санкции срещу Русия, което доведе до прекъсване на икономическите връзки и до ограничения в търговията. Бизнес отношенията с Русия и Украйна бяха силно засегнати, а износът и вносът бяха прекъснати или значително намалени. Енергийният пазар в Европа бе силно повлиян от спирането на руските газови доставки, което доведе до рязко покачване на цените на енергията. Това увеличи разходите за производство и транспорт на МСП, особено за тези в енергоемките индустрии. МСП с търговски партньори в Русия и Украйна претърпяха значителни загуби. Санкциите срещу Русия доведоха до прекратяване на много търговски сделки, както и до ограничения върху финансовите транзакции, затруднявайки плащанията и инвестициите. МСП, особено в селскостопанския и хранително-вкусовия сектор, бяха засегнати от проблемите в доставките на зърно и други основни продукти от Украйна, един от най-големите износители на зърнени култури в света.

Геополитическите събития в Близкия изток през 2023 г. (напрежението около Израел, Иран, Йемен) също оказаха влияние върху малките и средни предприятия в България, макар и по индиректен начин. В този регион са едни от най-големите производители на петрол и природен газ в света. Всяка нестабилност там, като конфликти, атаки срещу нефтени съоръжения или политически кризи в страните производители (например в Иран или Саудитска Арабия), влияе върху световните цени на енергията. През 2023 г., повишаването на напрежението в региона доведе до волатилност в цените на петрола, което пряко засегна МСП в България чрез повишени разходи за горива и транспорт.

Освен това, геополитическата нестабилност в региона затрудни търговията и логистиката с Близкия изток, като важен външнотърговски партньор на България. Близкият изток е важен маршрут и за глобалните морски търговски потоци, особено през Суецкия канал. Конфликти или напрежение в региона затрудняват глобалната логистика. Прекъсванията в търговията и повишените разходи за сигурност и транспорт за доставки до региона създадоха проблеми за редица наши фирми, които търгуват със страните от Персийския залив и Северна Африка. Трябва да се има предвид също, че Близкият изток е регион, който генерира големи инвестиционни потоци, особено от страни като Обединените арабски емирства, Саудитска Арабия и Катар. Всяка нестабилност в региона или промени в политиките на тези държави води до намаляване на инвестиционния интерес към европейските пазари, включително към България. Нестабилността в региона, особено в страни като Сирия, Ирак и Йемен, продължи да предизвиква миграционни вълни към Европа. Това оказва влияние върху България, която е част от външните граници на ЕС.

През 2023 г. продължи напрежение между САЩ и Китай, особено по въпросите на търговията и технологиите. То доведе до несигурност на международните пазари и нестабилност в световната търговия. Санкциите на САЩ срещу китайски компании и ограничаването на технологиите имаше негативно влияние върху български компании, работещи в секторите на информационните технологии и електрониката. Българските МСП, които участват в глобалните вериги за стойност или разчитат на китайски доставки на електроника и технологии също бяха засегнати.

През годината продължи нестабилността в глобалните вериги за доставки, което доведе до забавяне на доставките на суровини, материали и компоненти. Това създаде проблеми за МСП, които разчитат на своевременни доставки за производство или търговия. Повишените разходи за транспорт също затрудниха бизнеса, особено на фирмите, които изнасят или внасят стоки. Забавянето на доставките и увеличените разходи за логистика принудиха МСП да търсят нови доставчици извън традиционните пазари (например, да намалят зависимостта от Китай или Русия). Това обаче бе свързано с по-високи разходи и рискове, както и с необходимостта от установяване на нови партньорства и процедури за снабдяване.

През 2023 г. продължи засилването на политиките на ЕС за намаляване на въглеродните емисии и насърчаване на зеления преход. Това бе съпътствано с нови регулации и изисквания към бизнеса за устойчиво развитие и опазване на околната среда. Те наложиха МСП да адаптират своите производствени процеси и да инвестират в екологични технологии и практики. Това изискваше значителни разходи за модернизация, което беше предизвикателство за по-малките предприятия с ограничени финансови ресурси. В същото време ЕС осигури значителни финансови инструменти за подпомагане на зеления преход. В рамките на европейския план за възстановяване и устойчивост на България, МСП получиха достъп до различни финансови инструменти и субсидии, целящи да помогнат за възстановяване от икономическите последствия от COVID-19 и глобалните кризи. Той даде възможност на МСП да инвестират в устойчиви технологии и иновации, да намалят дългосрочните си разходи и да подобрят конкурентоспособността си.

Високите цени на енергията, причинени от войните и ограничените доставки през 2023 г., доведоха до глобална инфлация. Тя предизвика поскъпване на суровините, компонентите и крайните продукти, което натовари МСП с по-високи разходи. Малките и средни предприятия често нямаха възможност да прехвърлят тези допълнителни разходи на крайните потребители, което сви печалбите им. Тя доведе до намаляване на покупателната способност на потребителите и на вътрешното търсене за продукти и услуги, предлагани от МСП. Европейската централна банка като мярка срещу инфлацията повиши лихвените проценти от направи заемите по-скъпи. Това затрудни МСП при

търсенето на външно финансиране за разширяване на дейността, инвестиции в иновации и дори поддържане на оперативната ликвидност.

Основните геополитически събития през 2023 г. създадоха сериозни предизвикателства пред политическата система в България, засилиха вътрешните проблеми и дадоха силен отпечатък върху политическата ситуация в страната. Резултатът бе, че политическата ситуация през 2023 г. беше изключително динамична и беше белязана от нестабилност и сложни коалиционни компромиси. Парламентарните избори през месец април бяха петите поред в рамките на две години, като това само по себе си е индикация за дълбока политическа криза. Резултатите бяха твърде фрагментирани, за да се постигне стабилно мнозинство. Диалогът между партиите беше труден, а вижданията им по редица важни въпроси се разминаваха съществено. В резултат на сложни коалиционни преговори бе формирано правителство с ротационен премиер, но дълбоките разделения между основните политически сили и нарастващото обществено недоволство оставиха страната в състояние на политическа несигурност и политически конфликти.

Политическите събития и процеси и нестабилността на правителството, съчетани с икономическите предизвикателства и инфлационният натиск, създадоха трудности за малките и средните предприятия. Известно е, че една от най важните предпоставки за развитие на предприемачеството, инвестициите и иновациите е предсказуемостта на средата. Всеки бизнес има нужда от стабилна и предвидима икономическа и регулаторна среда. Именно стабилността и лесната предвидимост в една икономика са важно условие за инвестиции в нея и правене на бизнес. Общото спокойствие и предвидимост са свързани и с увеличеното кредитиране и със сигурността за доходите. За съжаление политическата нестабилност и честите промени в управлението през 2023 г. създадоха атмосфера на несигурност, която силно засегна малките и средни предприятия. Липсата на стабилно и дългосрочно правителство затрудни бизнес планирането и повиши риска от внезапни промени в регулациите и данъчната политика. МСП са особено чувствителни към политическа нестабилност, тъй като те нямат резервите на големите компании, за да се справят с резките промени в икономическата политика. Освен това липсата на устойчиво правителство доведе до забавяне на ключови реформи, които можеха да улеснят бизнеса, особено за малките и средни предприятия. Бавните съдебни процедури, честите промени в регулаторните изисквания и административните пречки продължиха да бъдат сериозна тежест за МСП.

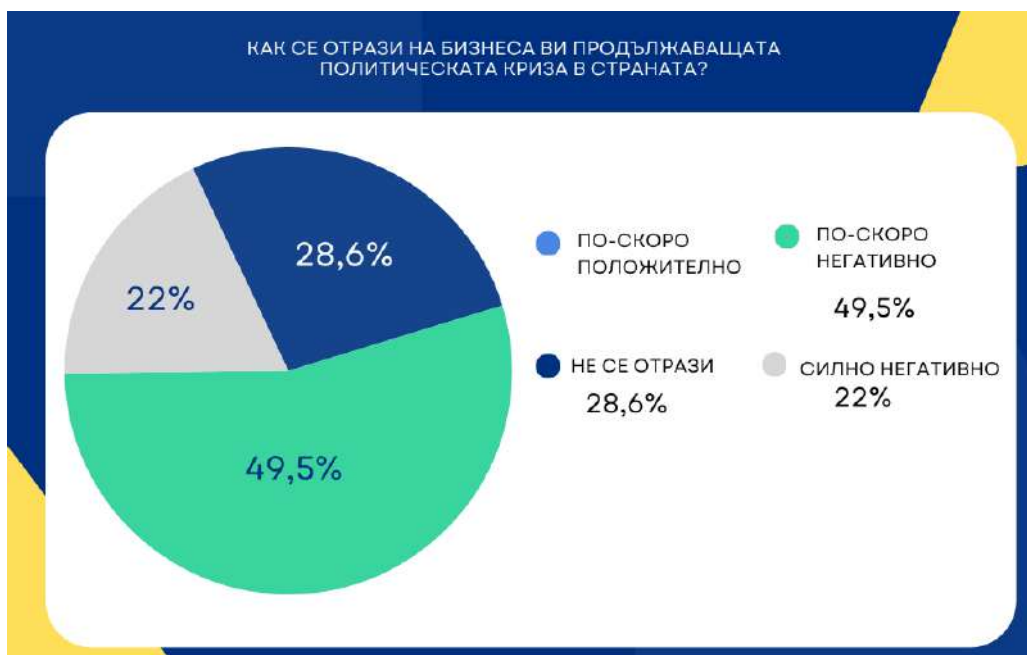
Политическата и икономическата нестабилност през 2023 г. допълнително влошиха достъпа до финансиране на МСП, които традиционно срещат трудности в тази насока. Несигурността на финансовите пазари и бавният напредък в реформите ограничи възможностите за достъп до кредити и инвестиции. В условия на висока инфлация и икономическа несигурност, банките станаха по-консервативни при отпускане на кредити,

а лихвените проценти се увеличиха. Това направи достъпа до финансиране по-скъп и труден за МСП. Сложните процедури за кандидатстване и забавеното усвояване на средствата ограничиха достъпа на малките фирми до средства от европейски фондове и програми.

Политическата нестабилност и икономическите трудности през 2023 г. доведоха до социално напрежение, което оказва влияние върху трудовия пазар. Много малки и средни предприятия се сблъскаха с недостиг на квалифицирана работна ръка, въпреки високата безработица в някои сектори. Много фирми, особено в ИТ и производството, срещаха трудности при намирането на подходящи кадри. Емиграцията на млади и квалифицирани специалисти продължи да бъде сериозен проблем за българската икономика. В опит да задържат персонала си и да се справят с инфлацията, много МСП бяха принудени да увеличат заплатите, което увеличи техните разходи.

През 2023 г. продължиха усилията на България за присъединяване към еврозоната. Макар и без окончателна дата за приемане на еврото, подготовката и промените в икономическата и финансовата политика се отразиха на бизнеса. МСП трябваше да се адаптират към новите изисквания и финансови норми. Това включваше промени в счетоводните системи, ценообразуването и адаптиране към еврозонова финансова политика, което предизвика краткосрочната несигурност, създаде колебания на валутните пазари и увеличи колебливостта в инвестиционните решения на бизнеса.

В резултат на проведеното от ИАНМСП проучване сред МСП, се установи, че политическата криза в страната е имала негативно отражение върху дейността на значителната част от предприятията (71,5 %), а за 22 % това отражение е било силно негативно (Фигура 1).

Фигура 1. Оценка за влиянието на политическата криза в страната върху дейността на МСП

1.2. Макроикономическа среда

1.2.1. Световната икономика през 2023 г.

Въпреки постепенното възстановяване на глобалната икономическа активност през 2023 г., нестабилността и несигурността останаха високи, което доведе до различни тенденции и предизвикателства в икономическото развитие на отделните региони на света. Основните фактори, които допринесоха за това бяха все още усещащите се последици от пандемията от COVID-19, войната в Украйна, възникналото напрежение в Близкия изток, Африка и напреженията в Тайванския проток, енергийната криза, инфлацията и някои политическите решения на водещи икономики.

През 2023 г. световният икономически растеж се забави в сравнение с предходните години на възстановяване от пандемията и достигна 3.1% при 3,5% за 2022 г. (по данни на Институт за анализи и прогнози, Макроикономическа прогноза, пролет 2024 г.). Този ръст е под средните нива от предишните десетилетия. Наблюдава се спад на търсенето в резултат на повишената цена на финансовия ресурс в големите развити икономики. Тенденцията към спад на новите поръчки за износ, започнала през март 2022 г., се запази и през 2023 г., което намери отражение в понижението на обемите на световната търговия със стоки през този период.

През последните три месеца на годината, обаче, се забелязва ускоряване на темпа на нарастване на активността в сектора на услугите, което се дължи предимно на по-високата активност на фирмите в този сектор от Китай и САЩ - по данни на БНБ (Икономически преглед • 4/2023, БНБ, 2024 г.). В сектора на промишлеността има признаци за преустановяване на тенденцията към спад.

Енергийната криза беше един от основните двигатели на икономическата динамика през 2023 г., особено в Европа. Войната в Украйна и последвалите санкции срещу Русия рязко намалиха доставките на руски природен газ и петрол за Европа. Европейските страни положиха значителни усилия да намалят зависимостта си от руските енергийни ресурси и увеличиха вноса на втечен природен газ (LNG) от САЩ и Близкия изток. Те полагат усилия и за ускорено преминаване към възобновяеми енергийни източници. Цените на петрола и газа останаха високи през по-голямата част от годината, но през втората половина на 2023 г. започнаха да се стабилизират на малко по-ниски нива. Руската икономика, силно зависима от износа на енергия, понесе тежък удар от намалелите приходи и международните санкции.

Глобалната търговия също пострада през 2023 г., поради редица фактори, включително геополитическата несигурност, напреженията между САЩ и Китай, както и рестрикциите, наложени от санкциите срещу Русия. Прекъсванията във веригите на доставки постепенно намаляха, но цените на транспортните услуги и суровините останаха високи. САЩ и Европа продължиха да въвеждат мерки, насочени към намаляване на зависимостта си от Китай и към изграждане на по-сигурни вериги на доставки. Засили се тенденцията за преместването на производствените бази обратно в страните или в по-близки географски региони.

През 2023 г. инфлацията остана едно от основните икономически предизвикателства за повечето държави. Докато глобалните вериги на доставки започнаха да се нормализират след пандемията, високите цени на енергията и хранителните продукти поддържаха натиск върху потребителските цени. В края на годината глобалната инфлация възлезе на 3.9% на годишна база. Бе забелязано леко нейно забавяне (спрямо 4.6% през септември), което се дължи на годишния спад на цените на енергийните суровини и храните. В развиващите се пазари инфлацията беше особено остро усетена, поради уязвимостта на техните икономики към глобални ценови шокове и валутни колебания. Държави като Турция и Аржентина се сблъскаха с хиперинфлация, като годишната инфлация в Турция надмина 50%, а в Аржентина — 100%.

През 2023 г. световните финансови пазари останаха волатилни, като инвеститорите реагираха на промените в лихвените проценти, инфлацията и геополитическите рискове. Много централни банки предприеха по-строга монетарна политика с цел овладяване на инфлацията. Федералният резерв на САЩ и Европейската централна банка поддържаха високи лихвени проценти, което доведе до поскъпване на кредитите и ограничаване на икономическата активност в някои сектори. Развиващите се пазари изпитаха значителни трудности, тъй като високите лихви в развитите икономики доведоха до отлив на капитал от тези страни и натиск върху техните валути.

През 2023 г. Американската икономика показва стабилно възстановяване, с умерен растеж на БВП с около 2,5%. в реално изражение при 1.9% през 2022 г. Възстановяването в сектора на услугите и стабилното потребителско търсене бяха сред двигателите на икономиката. Основен принос за този растеж имаха частното потребление и инвестициите. В края на годината коефициентът на безработица в САЩ бе 3.7%, а коефициентът на икономически активното население се запази на 62.7% (Икономически преглед • 4/2023, БНБ, 2024 г.). Годишната инфлация се понижи до около 4–5% спрямо по-високите нива през предходната година в резултат на затягане на паричната политика от Федералния резерв. Въпреки че инфлацията намаля той запази високите лихвени проценти, за да продължи борбата с инфлацията. Дефицитът по текущата сметка продължи да се увеличава, тъй като вносът на стоки надвишаваше износа.

Икономическият растеж в Европейския съюз остана слаб (по данни на Eurostat - 0.7% за ЕС и 1.6% за Източна Европа), особено в еврозоната, където редица държави се сблъскаха с рецесия или стагнация. Енергийната криза, предизвикана от войната в Украйна и намаляването на доставките на руски газ, продължи да тежи върху икономиката. Икономическата активност бе влошена и в резултат от намалената покупателна способност на домакинствата и ограниченото външно търсене, както и поради прилагането на рестриктивна парична политика и оттегляне на част от фискалните стимули. Отражение имаше и пониженото индустриално производство в ключови държави като Германия и Франция. Въпреки това, в някои региони като Източна Европа, икономиката продължи да расте по-бързо от средното за ЕС ниво, благодарение на високото потребление и инвестиции, финансирани чрез европейски фондове. Услугите и туризмът бяха водещи сектори за растеж, докато промишлеността, особено автомобилната индустрия и производството на машини, се сблъскаха с трудности поради спадналото търсене и високите производствени разходи.

През 2023 г. инфлацията остана на високи нива в ЕС, въпреки усилията за контрол от страна на централните банки. Средната инфлация в ЕС беше 6,28%, а в еврозоната – 5,42%. В някои страни, като балтийските държави и Полша, тя беше значително по-висока, докато в държави като Франция и Германия инфлацията започна да се забавя през втората половина на годината. Основните двигатели на бяха високите цени на енергията и храните, които продължиха да се повишават в резултат на геополитическата несигурност, особено свързана с войната в Украйна. Нарушенията в глобалните вериги за доставки и трудностите в енергийния сектор също играха роля. Европейската централна банка предприе серия от повишения на лихвените проценти, за да се справи с инфлацията, което помогна за постепенното ѝ стабилизиране, но същевременно доведе до забавяне на кредитирането и инвестициите.

Безработицата в ЕС през 2023 г. остана стабилна и дори намаляваща в някои държави, с обща стойност около 6% за съюза и 6,5% за еврозоната. Въпреки забавения икономически растеж, трудовите пазари в много страни успяха да задържат безработица на сравнително ниски нива. В страните от Източна Европа безработицата остана ниска, като Полша, Чехия и Унгария отчетоха едни от най-ниските нива в ЕС, благодарение на увеличеното производство и инвестиции в тези региони. Много сектори обаче, особено в страните от Западна и Северна Европа, се сблъскаха с недостиг на квалифицирана работна ръка. Високото търсене на специалисти в областта на информационните технологии, здравеопазването, както и в енергийната и строителната индустрия доведе до напрежение на трудовия пазар.

През 2023 г. повечето страни-членки на ЕС продължиха да поддържат фискални дефицити, но нивата на дефицит започнаха да се нормализират в сравнение с 2021–2022 г., Средният бюджетен дефицит в ЕС беше около 3–4% от БВП. Въпреки усилията на страните да намалят бюджетните дефицити, нивата на държавен дълг останаха високи, особено в страни като Италия, Испания и Гърция, където дългът като процент от БВП надхвърляше 100%. В по-стабилните икономики като Германия и Нидерландия дългът беше под контрол, но повишените разходи за справяне с енергийната криза доведоха до увеличаване на общите публични разходи. Планът за възстановяване на ЕС продължи да играе важна роля за финансиране на инвестиции в ключови сектори, като преход към зелена енергия и дигитализация. Чрез фонда NextGenerationEU, държавите членки имаха достъп до милиарди евро за инвестиции в инфраструктура и модернизация.

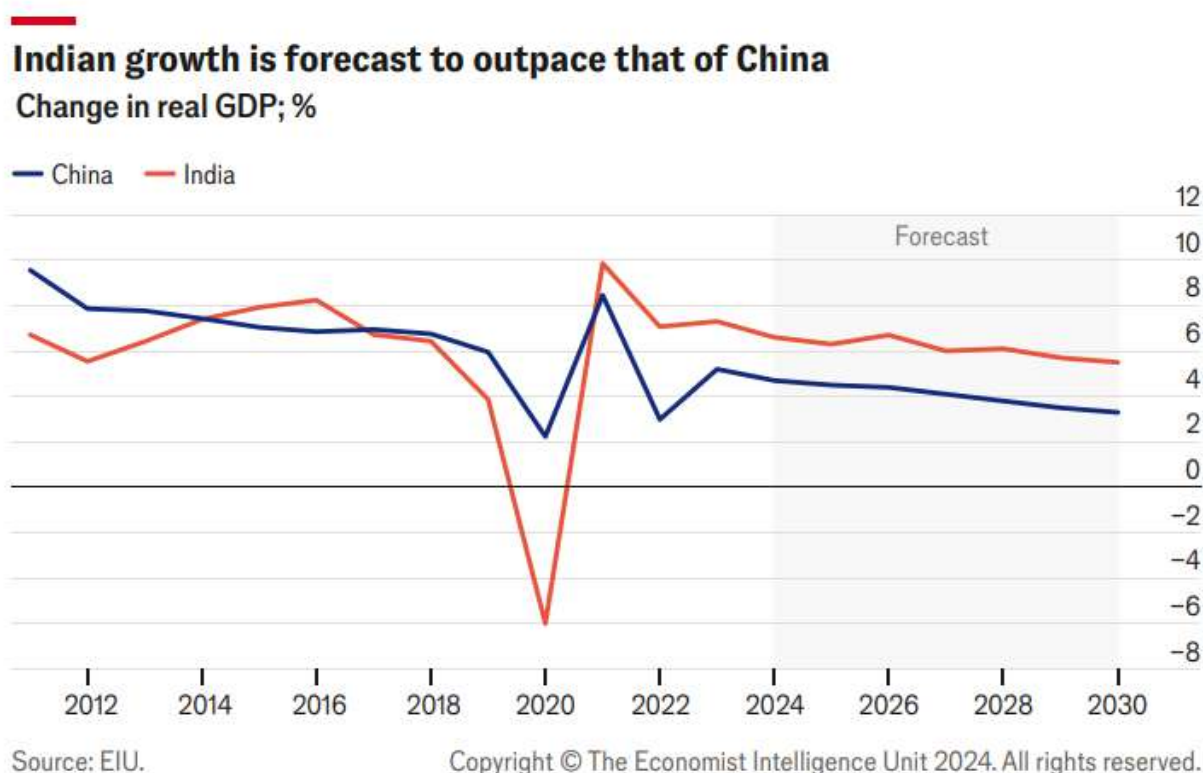
През 2023 г. ЕС предприе редица стъпки за диверсификация на енергийните си доставки, включително увеличени покупки на втечен природен газ (LNG) от САЩ и Катар, както и ускорени инвестиции във възобновяеми енергийни източници като слънчева и вятърна енергия. ЕС продължи да изпълнява своята амбициозна Зелена сделка, която има за цел постигане на въглеродна неутралност до 2050 г. Въпреки натиска от енергийната криза, инвестициите в зелената енергия продължиха да нарастват, като много страни ускориха проектите за изграждане на възобновяеми енергийни източници.

През 2023 г. ЕС продължи да отчита недостиг в търговския си баланс, особено поради увеличените разходи за енергийни вносни ресурси. Износът на стоки и услуги се възстанови, но все още не успя да компенсира нарастващите разходи за енергия и суровини. Съюзът запази силните си търговски връзки с основните си партньори като САЩ и Китай, въпреки че търговията с Китай беше затруднена поради нови ограничения и забавяния в глобалните вериги за доставки. Търговските отношения със САЩ се засилиха, особено в областта на технологиите и енергията.

Възстановяването на ПЧИ в ЕС продължи през 2023 г., като особено внимание беше насочено към инвестициите в технологии, зелена енергия и иновации. Въпреки това, несигурността около регулациите и политическите различия в рамките на ЕС понякога затрудняваше привличането на нови инвестиции.

Другият световен икономически гигант Китай започна да възстановява икономиката си след стриктната политика на "нулев COVID". Обаче икономическият му растеж остана по-нисък от очакванията, 5,2% за 2023 г., поради вътрешни предизвикателства, като слаб растеж на потреблението, забавяне на икономическата активност в сектора на услугите и проблеми в сектора на недвижимите имоти. Скромните стимули на правителството помагат на китайската икономика да излезе от кризата, свързана с имотния сектор.

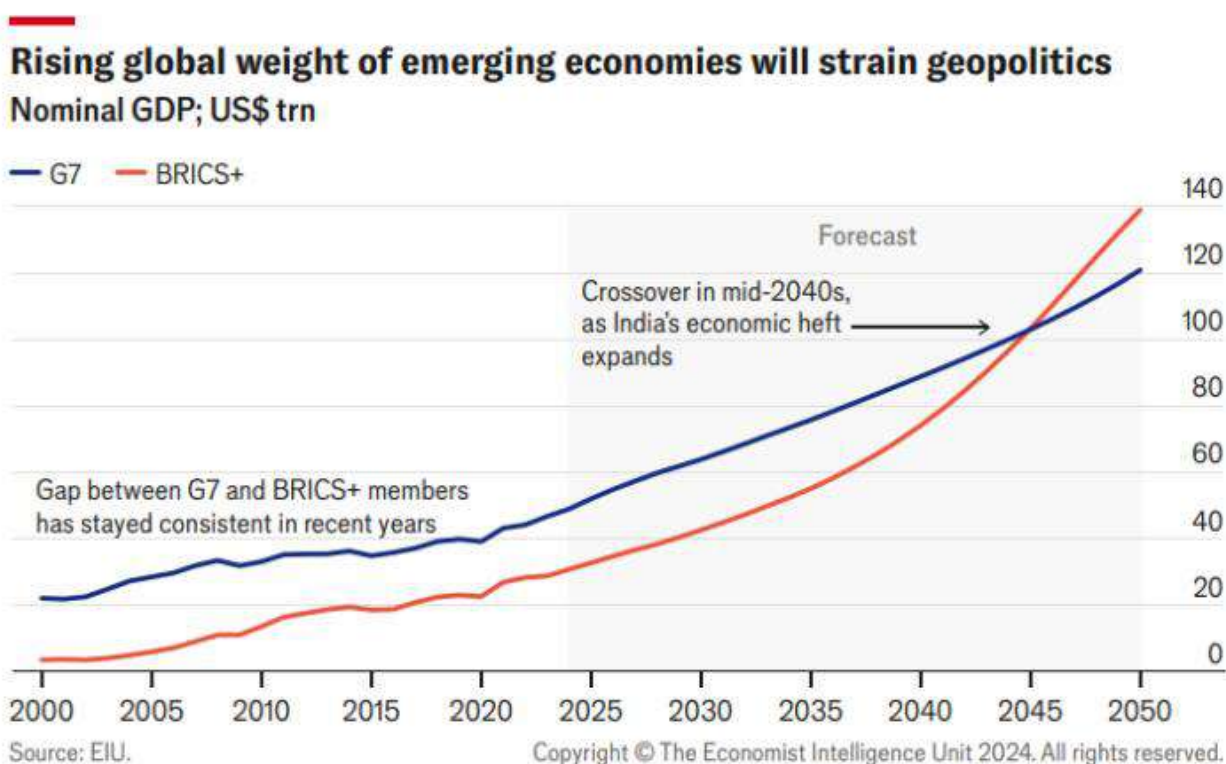
В групата на световните икономически гиганти се включи и Индия. Тя отбеляза стабилен икономически растеж, който достигна 6–7%, благодарение на устойчиво вътрешно търсене и на износа. Очаква се тя трайно да изпреварва Китай по този показател (Фигура 2.)

Фигура 2. Прогноза за ръста на БВП на Китай и Индия (източник: The Economist Intelligence Unit)

Много развиващи се страни, включително Турция и Бразилия, продължиха да се борят с високи бюджетни дефицити и нарастващ държавен дълг. Те се възползваха от ръста на световната търговия и стабилното търсене на суровини, но се изправиха пред предизвикателствата на силния долар и високите разходи за обслужване на дълга.

През 2023 г. се засили тенденцията за все по-голяма фрагментираност и регионализиране на световната икономика. Продължи оформянето на съюзи и конкуриращи се блокове. Търговското напрежение се засилваше и затрудняваше конкуренцията на световния пазар. Нарастна относителното значение на възникващите икономики. Засили се ролята на БРИКС. През 2023 г. делът на БРИКС в световния брутен вътрешен продукт достигна 37,4%, а прогнозата е средният темп на икономически разтеж на тази организация да е около 4% годишно при около 3.2% за света и 1,7% за страните от Г-7 (Фигура 3).

Фигура 3. Ръст на БВП на страните от Г-7 и БРИКС (източник: The Economist Intelligence Unit)

1.2.2. Макроикономически показатели на България за 2023 г.

През 2023 г. българската икономика се характеризираше със забавен растеж, висока инфлация и стабилен пазар на труда. Основните макроикономически показатели за страната отразяват влиянието на глобалните икономически предизвикателства, включително инфлацията и несигурността на енергийните пазари, както и вътрешни фактори като политическа нестабилност и структурни проблеми. Те показват едновременно устойчивост и предизвикателства пред икономиката на страната.

Класацията на страната ни по конкурентоспособност за 2024 г., според Международния институт за управление IMD (World Competitiveness Booklet 2023 и 2024)

е една от най-лошите за дълъг период от време и показва значително влошаване на състоянието на икономиката ни. България е класирана на 58 място от общо 67 страни, което е с 1 място по-лошо от класирането през 2023 г. и с 10 по-лошо спрямо 2019 г. На първо място в класацията за тази година е Сингапур, а Румъния е на 50 място. Причините за това са много, но основните вътрешни причини за влошаване на класирането на страната ни са изоставането във възприемането на нови технологии и дигитализацията на важни обществени системи и бизнес процеси, както и липсата на стратегически подход и дългосрочни инвестиции в технологична инфраструктура и дигитални умения. Важна причина е и недостатъчно развитата иновационна екосистема, която да подкрепя стартиращи предприятия и иновации в областта на технологиите. Така например по развитие на технологичната си инфраструктура България е класирана на 54 място, по научна инфраструктура отново е на 54 място, а по ниво на образованието е на 52 място.

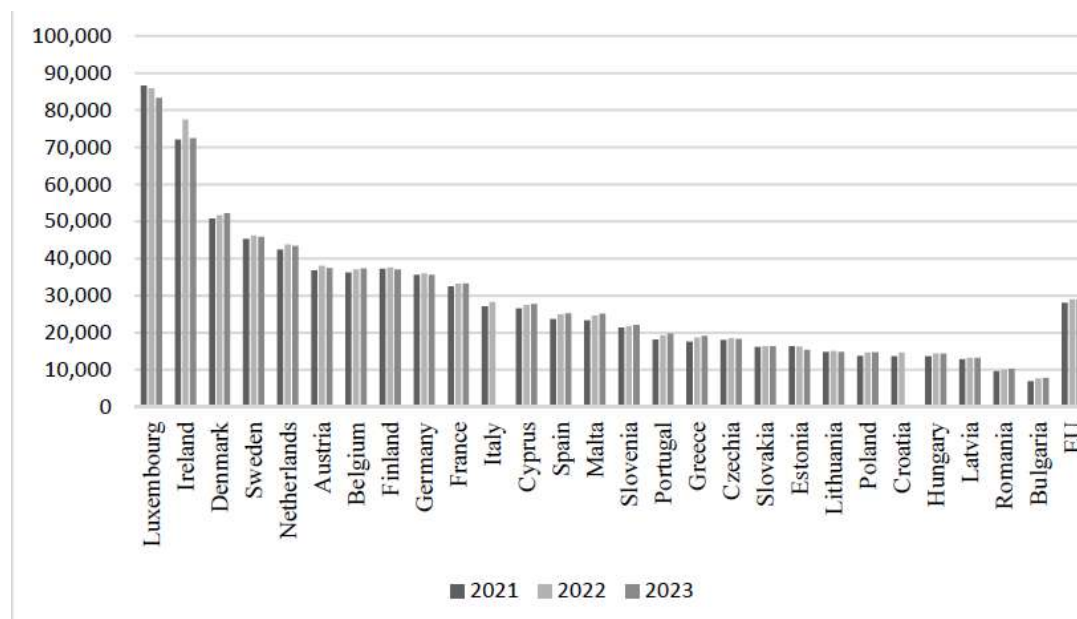

Фигура 4. Класация на България по индекс на конкурентоспособността 2020-2024 г. Източник: IMD, World Competitiveness Booklet 2024.

По данни на Националния статистически институт БВП на страната през 2023 г. възлиза на 185 млрд. и 233 млн. лева. Ръстът му спрямо предходната година е 1,9%, което представлява забавяне в сравнение с по-високите стойности през 2021 и 2022 г., но е малко над прогнозата за ръст от 1,8%. Основните фактори за забавянето включваха пониското вътрешно потребление, намаления износ към основни търговски партньори в Европа и намаленото натрупване на запаси. Икономическият растеж беше воден основно от вътрешното потребление и публичните инвестиции, преди всичко от европейските фондове и проекти, свързани с Плана за възстановяване и устойчивост. Личното потребление нарасна силно през първата половина на годината, след което се забави, съпътствано от низходяща тенденция на показателите за доверие в търговията и услугите. По данни на БНБ, частното потребление нарасна с 5,4% през годината, но общественото потребление имаше спад (-0,4%). Растежът на частното потребление се дължи основно на по-високите доходи от труд и на повишените социални плащания. В същото време през 2023 г. депозитите на домакинствата нараснаха с повече от стойността на потребителските кредити, което показва по-висока склонност към спестяване. Инвестициите се увеличиха,

движени от покупки на ново оборудване, но ръста на бруто образуването на основен капитал, както в частния, така и в публичния сектор, бе само 3,3% и допринесе само с 0,1% за ръста на реалния БВП. Индустрията, която формира значителна част от икономиката, срещна трудности поради високите разходи за енергия и несигурността на външните пазари. Износът на промишлени стоки се сви (-1,9%), което намали приноса на индустрията към растежа. Производителността на труда в България остана относително ниска в сравнение със средната за ЕС, въпреки подобренията в някои високотехнологични сектори и финансите. Вносът на стоки рязко спада (-6,3%), поради високото импортно съдържание на износа и запасите. Услугите, особено ИТ секторът и туризмът, отбелязаха по-силен ръст, благодарение на засиленото търсене, както от местни, така и от чуждестранни клиенти. Брутната добавена стойност на българската икономика през 2023 г. в номинално изражение достигна 162.4 млрд. лв. и е с реалния ръст от 1.3% спрямо предходната година, като най-голям дял има секторът на услугите – 71.3%.

Въпреки ръста на икономиката на страната през 2023 г., България остава най-бедната страна в ЕС с БВП на глава от населението приблизително една четвърт от средното за ЕС (Фигура 4).

Фигура 5. Реален БВП на глава от населението в евро (база 2010 = 100)
Източник Eurostat

Инфлацията остана основен проблем за българската икономика през 2023 г., като средногодишната инфлацията по ХИПЦ достигна 8,6% (по данни на Евростат). Това е висока стойност от средните стойности за ЕС и тя продължава да оказва натиск върху покупателната способност на домакинствата и конкурентоспособността на бизнеса. Все пак годишно инфлация бе с тенденция за спад през годината, намалявайки до 5% в края й от 14,3% през 2022 г. Годишната инфлация, измерена чрез индекса на потребителските цени

(CPI), също се забави до 4,7% в края на годината, което е спад от 16,9% през 2022 г. Индексът на цените от малката кошница също отбеляза значително намаление, спадайки от 22,8% през 2022 г. на 4,6% в края на 2023 г. (Dimitar Zlatinov at al., 2024).

Основните фактори, допринесли за високата инфлация, бяха все още високите разходи за енергийни ресурси, за хранителни продукти както и ефектът от глобалните инфлационни процеси. Инфлацията бе подхранена и от вътрешни фактори, като фискалната политика за по-ниски акцизи и ставки на ДДС върху определени енергийни и хранителни продукти, компенсациите на промишлените потребители за високите цени на електроенергията, увеличените социални плащания, повишението на заплатите и др. Въпреки че цените на енергията започнаха да се стабилизируют към края на годината, ефектът от високите цени на суровините продължи да влияе на крайните продукти. Особено засегнати бяха по-нискодоходните домакинства, за които увеличението на цените на основните стоки и услуги оказва сериозен натиск върху разходите за живот.

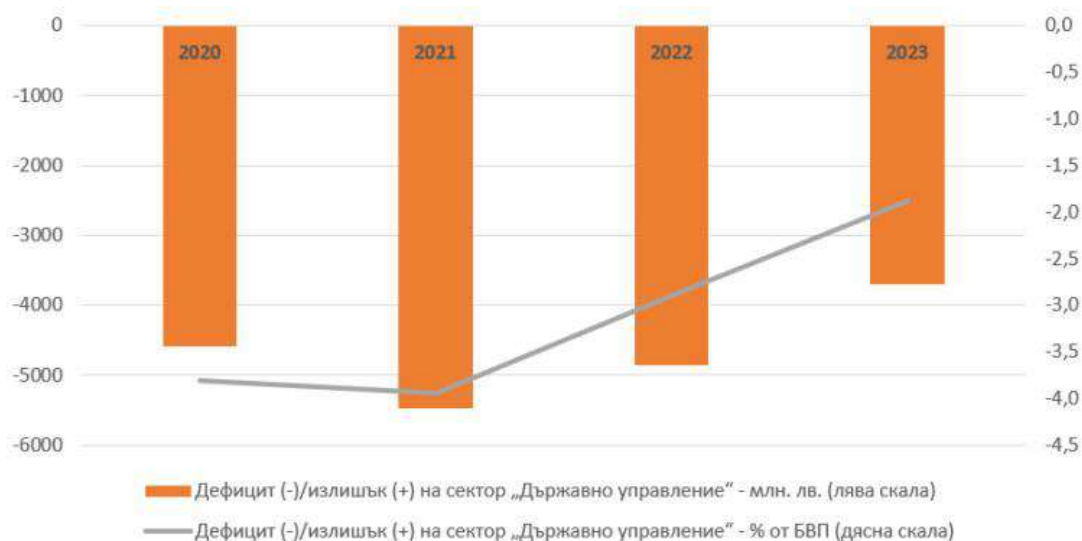
През 2023 г. безработицата в България бе на исторически ниски нива от 4.3% и остава на сравнително по-ниско равнище в сравнение с това на ЕС. Годишният ръст на заетостта бе 1%. Пазарът на труда беше стабилен, като основният двигател на заетостта бяха секторите на услугите, включително туризма, строителството и ИТ. Въпреки ниската безработица, пазарът на труда се сблъска с недостиг на квалифицирана работна ръка, особено в сектори като информационните технологии, здравеопазването и инженеринга. Този недостиг беше подхранен от емиграцията на високо квалифицирани кадри и недостатъчните инвестиции в образованието и преквалификацията. Съществуваха значителни регионални различия, като безработицата в по-слабо развитите райони (Северозападна и Североизточна България) оставаше по-висока в сравнение с тези в София и другите големи градове. Броят на заетите в трудоспособна възраст продължи да намалява. Застаряването на работната сила продължи, но са налице положителни промени в образователната ѝ структура. Увеличи се делът на заетите в индустрията, в сектора на услугите делът им остана непроменен, а броят на служителите в другите икономически дейности намалява.

През 2023 г. номиналният ръст на компенсацията на един нает достигна 13.3%. Повишенията на компенсациите бяха най-високи в сектор индустрия, в това число в промишлеността. Минималната работна заплата нарасна с 19,6%. По-високите разходи за заплати в бюджетния сектор също допринесоха за растежа на средното равнище на компенсация на един нает. Номиналното нарастване на този показател успя да компенсира инфлацията в страната.

През 2023 г. България отчете нисък бюджетен дефицит от - 3 709 млн. лв. или - 2.0% от БВП, което е значително намаление от 2,9% за предходната година (Фигура 6).

Правителството се стремеше да балансира между увеличените социални разходи и инвестициите в инфраструктура. Постигнатото ниско равнище на дефицит в значителна степен се дължеше на нормализирането на цените на енергията и на свързаното с това намаляване на субсидиите, на въвеждането на 100% дивидент за държавните предприятия, на мерките за повишаване на събираемостта на приходите и др. За това допринесе и късното приемане на държавния бюджет за 2023 г., което ограничи разходите.

**Дефицит (-)/излишък (+) на сектор „Държавно управление“
за периода 2020 - 2023 година**

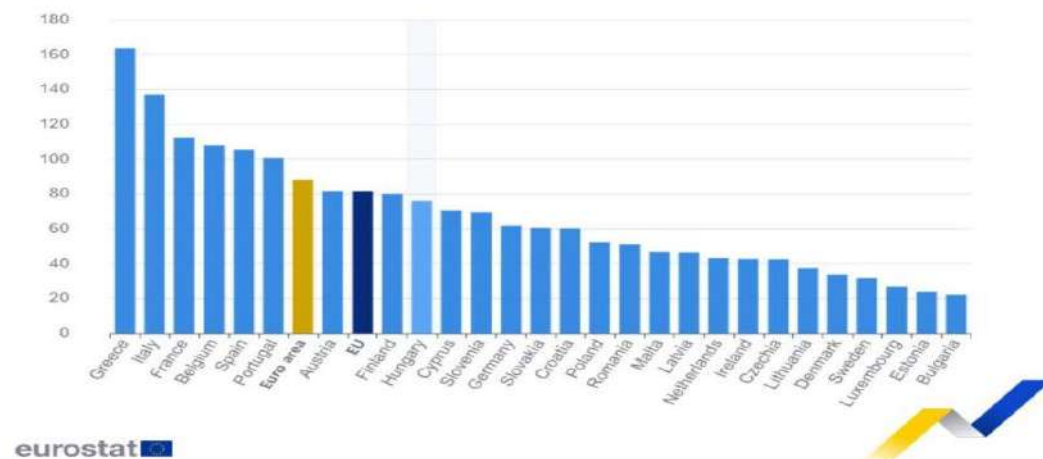
Фигура 6. Бюджетен дефицит за периода 2020 - 2023 г.

Източник НСИ

Регистрираният дефицит в подсектор "Централно управление" е в размер на – 3 607 млн. лв. или - 1.9% от БВП. В подсектор "Местно управление" се отчита дефицит от 215 млн. лв., а в подсектор "Социалноосигурителни фондове" е реализирал излишък от 112 млн. лева.

Държавният дълг на България остана на относително ниски нива, около 22,9% от БВП по данни на НСИ. Тя е на първо място сред страните членки на ЕС с най-нисък дълг, следвана от Естония (23.8 на сто), Люксембург (26.8 на сто), Швеция (31.6 на сто) и Дания (33.7 на сто) - (Фигура 7.).

General government gross debt to GDP ratio, 2024Q2
in percentage

Фигура 7. Държавният дълг на страните от ЕС
Източник НСИ

Съотношението на държавния ни дълг към БВП на България се задържа на ниски нива през последните години (Таблица 1 - Източник НСИ). Ниският дълг предостави известна фискална гъвкавост на държавата, позволяваща по-големи публични разходи без сериозни рискове за макроикономическата стабилност. Значителна част от инвестициите в инфраструктура и модернизация бяха финансирани чрез европейски средства, особено по линия на плана за възстановяване и устойчивост. Това помогна за поддържането на относителна макроикономическа стабилност.

Таблица 1.
БВП, държавен дефицит (-)/ излишък (+) и дълг на Република България

Показатели	2020	2021	2022	2023
БВП – млн. лв.	121 088	139 602	168 360	185 233
Дефицит (-)/излишък на сектор „Държавно управление“ млн.лв.	-4 590	-5 474	-4 856	-3 709
Дефицит (-)/излишък на сектор „Държавно управление“ % БВП	-3,8	-3,9	-2,9	-2,0
Дълг на сектор „Държавно управление“ млн. лв.	29 595	33 275	37 851	42 389
Дълг на сектор „Държавно управление“ % от БВП	24,4	23,8	22,5	22,9

Парична политика на България през 2023 г. бе синхронизирана с тази на ЕС и в частност с политиката на Европейската централна банка (ЕЦБ), която затегна монетарната си политика с цел контролиране на инфлацията. Лихвените проценти в страната бяха увеличени. Повишението на лихвите оказва влияние върху кредитирането, като ипотечните

и потребителските кредити станаха по-скъпи, което охлади търсенето на кредити. Освен това от средата на 2023 г. БНБ наложи ограничения за банковата система, като постави изисквания за повишаване на ставката на задължителните минимални резерви на банките до 12% едновременно с увеличението на лихвените проценти по депозити и кредити в сектора на домакинствата. Това забави темпа на инвестициите и ипотечните кредити. България продължи да поддържа фиксирания валутен курс на лева спрямо еврото (1.95583 лева за 1 евро). Валутните резерви на Българската народна банка останаха стабилни, като страната продължи да се подготвя за евентуалното приемане на еврото в бъдеще, въпреки че процесът беше забавен поради високата инфлация и други структурни фактори.

През 2023 г. България отчете дефицит по текущата сметка, както е видно и от Таблица 1. Това се дължи главно на по-високите разходи за внос на енергийни ресурси и други суровини, което оказва негативен натиск върху платежния баланс на страната. Вносът на енергийни ресурси, въпреки частичното намаляване на цените, остана висок поради продължаващата зависимост на България от външни доставки на природен газ и нефт. Усилията за диверсификация на енергийните източници продължиха, включително с инвестиции във възобновяема енергия. Износът на стоки и услуги остана стабилен, но не можа да компенсира нарастващия внос. Износът на ИТ услуги продължи да бъде важно перо, като България затвърди позицията си на важен аутсорсинг център в Европа. Бе увеличен износа на някои селскостопански и промишлени продукти, но той беше засегнат от по-ниското търсене от страна на основни европейски партньори. Основни търговски партньори на България останаха страните от ЕС, особено Германия, Италия и Румъния.

Преките чуждестранни инвестиции в България отбелязаха леко увеличение през 2023 г., като интересът на инвеститорите е насочен основно към сектори, като ИТ, аутсорсинг на услуги и зелена енергия. Политическата нестабилност и правната несигурност възпрепятстваха по-силния интерес на инвеститорите към други ключови сектори.

Показателни за икономическите условия в България са оценките на основните световни агенции за кредитен рейтинг, които запазват нивото си през последните години. Кредитният рейтинг на Standard & Poor's за България е BBB с положителна перспектива, а на Moody's на Baa1 със стабилна перспектива. Тези оценки показват кредитоспособността на страната и са важен ориентир за инвеститорите. Така те оказват голямо влияние върху разходите по заеми на страната.

Сходни са оценките и на AM Best (AM Best, 2024,). Те оценяват държавния риск чрез идентифициране на различни рискови фактори в отделните страни, които могат пряко или косвено да засегнат застрахователния бизнес. Държавите са поставени в пет нива, вариращи от страни с Държавен риск Tier 1 (CRT-1), обозначаващ стабилна среда с най-

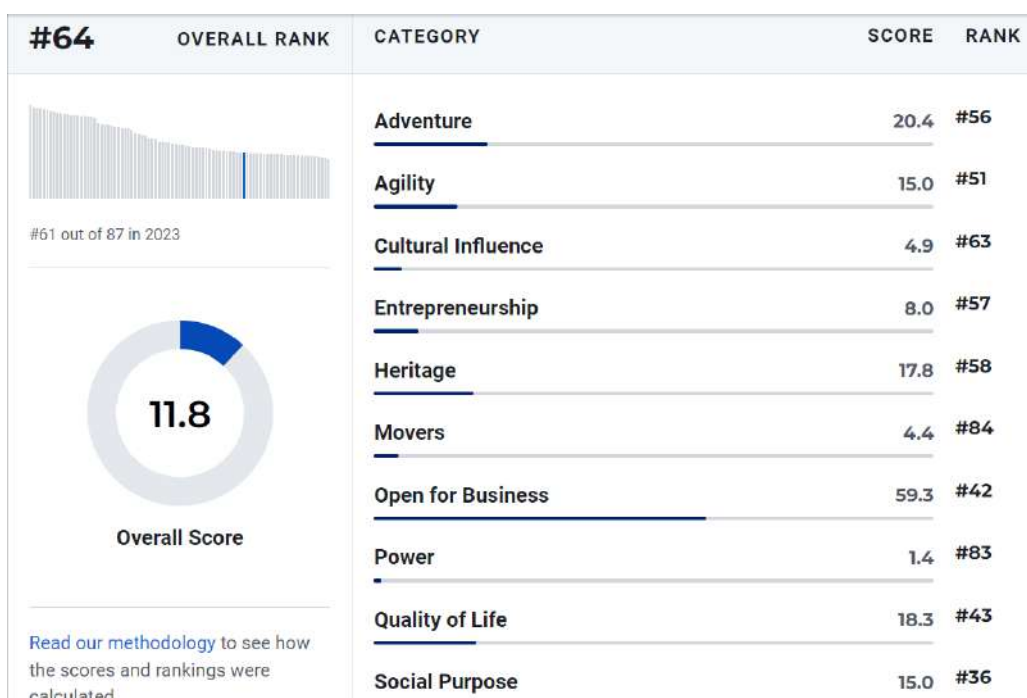
малък риск, до такива с Държавен риск Tier 5 (CRT-5) за държави, които са с най-голям риск. Според тази класация България е на ниво CRT-4, което показва сравнително висока оценка на държавния риск. Според тези оценки държавите са категоризирани в инвестиционни класове (CIC). Държавен инвестиционен клас 1 (CIC-1) представлява икономики с относително стабилни и ликвидни капиталови пазари, докато CIC-5 представлява пазари с най-ниска ликвидност и най-висока волатилност. България е класирана в клас CIC-3.

1.3. Бизнес среда на МСП

По редица оценки бизнес средата в България се влошава през последните години (<https://www.bloombergtv.bg/a/16-biznes-start/131442-biznes-sredata-v-balgariya-se-vloshava-a-evropa-se-prevarna-v-ikonomichesko-dzhudzhe>) и все още не е достатъчно благоприятна за развитието на МСП. Тя се характеризира с редица проблеми, в значителна степен свързани с политическата нестабилност и дълго отлаганите реформи в образованието, в здравеопазването, в секторите държавно управление, сигурност и отбрана и др. Сериозни проблеми за развитието на бизнеса продължават да бъдат несигурната икономическа среда, недостигът на работна сила и засилващата се конкуренция. Съществуват проблеми и с регулаторната среда, бюрокрацията, административните пречки, корупцията и др. Това се потвърждава и от оценките, които получава страната ни в основните световни класации.

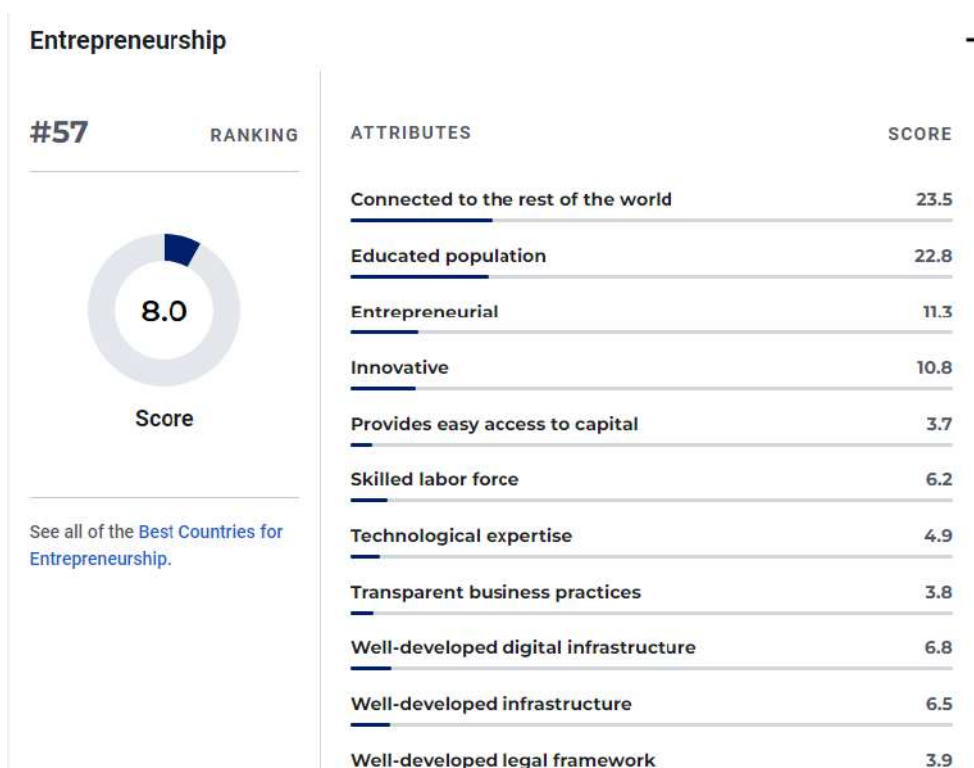
Така например, Forbes постави страната ни на 46 място в годишна си класация на най-добрите страни за бизнес (Forbes Best Countries, 2024) сред изследваните над 139 държави. Тази класация отчита множество фактори - включително растеж на брутния вътрешен продукт (БВП), БВП на глава от населението и търговски баланс като процент от БВП, права на собственост, иновации, данъци, технологии, корупция, свобода на търговията, регулации за бюрокрация, защита на инвеститорите и представяне на фондовия пазар.

Показателни за бизнес средата у нас са и резултатите от класацията на US News Best-countries (<https://www.usnews.com/news/best-countries/bulgaria>), оценяваща функционирането на страните в света. Класацията за 2023 г. обхваща 87 държави, а за 2024 г. - 89. Всяка държава е оценена по 73 показателя, групирани в 10 тематични области. Най-добрата държава в дадена област получава оценка 100 точки, а други държави се класират в низходящ ред. На основата на класациите в отделните области се формира общата оценки, като най-добрата държава получава 100 точки. България е поставена в незавидната втора част на класацията сред страни от третия свят. За 2023 г. тя е класирана 61-а, за 2024 г. на 64-то място, а оценките са й твърде ниски. Оценките по отделни области също са ниски, а класациите лоши. (Фигура 8).

Фигура 8. Резултати от класацията на България в Best-countries (<https://www.usnews.com/news/best-countries/bulgaria>).

Много ниска е оценката на страната ни в категорията предприемачество (Фигура 9). Значително по-добра е класацията ни по отвореност за бизнес – 42-о място с оценка 59,3 и на 44-о място по лесно стартиране на бизнес.

Фигура 9. Условия за предприемачество в България, според класацията Best Countries

Световната банка класира България на едва 61-о място сред 190 икономики в последната класация за лесно правене на бизнес (<https://archive.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/b/bulgaria/BGR.pdf>). Това показва, че бизнес средата у нас не е достатъчно благоприятна за развитието на МСП и страната изостава спрямо останалите страни в Европейския съюз. При това, налице е известно влошаване на рейтинга ѝ спрямо предходните години – 59 през 2018 г. Индексът за лесно правене на бизнес в България е средно 49,92 от 2008 г. до 2019 г. Той достига най-високата си стойност през 2019 г. и рекордно ниско ниво от 36 през 2014 г. (източник: Световна банка, февруари 2023 г.).

Индексът на Световната банка „Лесно правене на бизнес“ класифицира страните по 10 параметъра, показващи колко лесно е: започването на бизнес; получаването на разрешителни за строеж; снабдяването на електричество; регистрирането на собственост; получаването на кредит; защитата на миноритарните инвеститори; плащането на данъци; трансграничната търговия; принудителното изпълнение на договори и решаването на проблеми, свързани с несъстоятелността.

Все пак, според „Евронюз“, България има редица предимства и е предпочитан център за нов бизнес в Източна Европа. Създаването на фирма е сравнително лесно и отнема само няколко седмици. Възможна е дистанционна регистрация на дружества. Административните разходи са ниски в сравнение с по-голямата част от европейските страни, а корпоративният данък е само 10%. Чуждестранните компании нямат законови ограничения за закупуване на земя в страната и трябва да плащат само оперативни разходи след регистрацията. Работната ръка е квалифицирана, но евтина, а разходите за живот са сравнително ниски. При това страната осигурява достъп до единния европейски пазар.

Геополитическото разположение на България в Югоизточна Европа осигурява удобен достъп до други утвърдени пазари като Гърция и Турция, като същевременно открива възможности за развитие на контактите със Сърбия и Северна Македония.

От 2024 г. Световната банка стартира нов проект за оценка на бизнес и инвестиционния климат в световен мащаб - Business Ready (B-READY) (<https://www.worldbank.org/en/businessready>). Той замени и подобри по-ранния проект на банката Doing Business. На този етап докладът Business Ready обхваща само 50 страни, без развити икономики като САЩ, Германия, Франция или Япония. Следващият доклад през септември 2025 г. се очаква да включва 100 страни, а третият през септември 2026 г. - 180 страни.

При оценката на B-READY се използва се скала, състояща се от 100 пункта. При нея 0 пункта сочат най-ниско равнище на даден показател, а 100 пункта отразяват най-високото възможно ниво. В зависимост от оценките си страните се подреждат в низходящ ред.

Темите, които се проследяват от B-READY, са структурирани в три стълба:

Стълб I: Регулаторната рамка. Тя отчита правилата и разпоредбите, които фирмите трябва да следват, когато откриват, работят (или разширяват) и затварят (или реорганизируют) бизнес. Индикаторите в този стълб разграничават правилата и разпоредбите, които насърчават яснотата, справедливостта и устойчивостта на бизнес средата, и тези, които ненужно възпрепятстват предприемаческата дейност. По този стълб България е оценена с 76,33 т. (Фигура 10).

Стълб II: Обществени услуги. Обхващат инструментите, които правителствата предоставят в подкрепа на спазването на разпоредбите, както и институциите и инфраструктурата, които позволяват бизнес дейности. Индикаторите по този стълб са ограничени до обхвата на бизнес средата в области, свързани с жизнения цикъл на фирмата. Те наблягат на такива аспекти като дигитализация, оперативна съвместимост на държавните услуги и прозрачност. Оценката на нашата страна по този стълб е 64.03 т.

Стълб III: Оперативна ефективност. Обхваща лесното спазване на регулаторната рамка и ефективното използване на обществени услуги, пряко свързани с фирмите. По този стълб България е оценена с 74,82 т.

TABLE 3.1 B-READY 2024 pillar scores

Economy	Pillar I Regulatory Framework	Pillar II Public Services	Pillar III Operational Efficiency
Bangladesh	56.99	41.64	70.49
Barbados	58.81	46.40	66.55
Bosnia and Herzegovina	67.45	37.81	70.05
Botswana	66.01	48.52	67.73
Bulgaria	76.33	64.03	74.82
Cambodia	62.94	39.14	60.66
Central African Republic	61.11	18.35	40.36
Chad	61.22	23.51	48.05
Colombia	76.50	66.28	66.38
Costa Rica	71.41	63.58	53.66
Côte d'Ivoire	68.16	40.34	50.31
Croatia	73.48	70.24	68.31
El Salvador	60.38	45.36	54.53
Estonia	72.84	73.31	80.28
Gambia, The	53.37	20.11	48.44
Georgia	77.67	63.33	84.75
Ghana	66.91	47.67	54.42
Greece	75.60	64.51	58.98
Hong Kong SAR, China	72.40	62.64	78.52
Hungary	78.23	69.50	70.68
Indonesia	63.98	63.44	61.31
Iraq	49.39	21.45	46.79
Kyrgyz Republic	65.22	41.23	74.71
Lesotho	54.94	37.89	66.06
Madagascar	57.38	31.64	52.29
Mauritius	64.55	56.28	69.79
Mexico	75.07	57.25	61.73
Montenegro	72.48	48.92	71.03
Morocco	68.92	58.66	59.66
Nepal	59.34	49.29	72.21
New Zealand	67.45	68.91	76.39
North Macedonia	69.95	53.56	75.81
Pakistan	59.10	44.97	65.90
Paraguay	60.90	50.68	60.60
Peru	69.51	59.76	56.20
Philippines	70.68	50.80	57.95
Portugal	78.11	69.53	70.53
Romania	76.19	63.19	65.74
Rwanda	70.35	67.37	81.31
Samoa	57.13	40.04	68.32

Quintile: ■ Top ■ Second ■ Third ■ Fourth ■ Bottom

Фигура 10. Оценки на B-READY по основни стълбове. Източник: Световната банка Business Ready.

Като цяло оценката на Световната банка е, че България е сред водещите държави "при осигуряване на благоприятна среда за стартиране на бизнес, при нивото на комуналните услуги и в сферата на международната търговия". Тя се нарежда сред

страните от Първи квинтил (от общо три), включващ икономиките, класирани между 60-ти и 80-ти пърсентил. Сред областите, в които страната ни е определена като неблагоприятно място за правене на бизнес са, "системата на данъчно облагане в страната, защитата на пазарната конкуренция и процедурите по несъстоятелност на дадена компания" (Фигура 11.). Все пак трябва да се отбележи, че България е начело в 5 основни области от общо 9 сред страните с нисък и среден доход (Фигура 12).

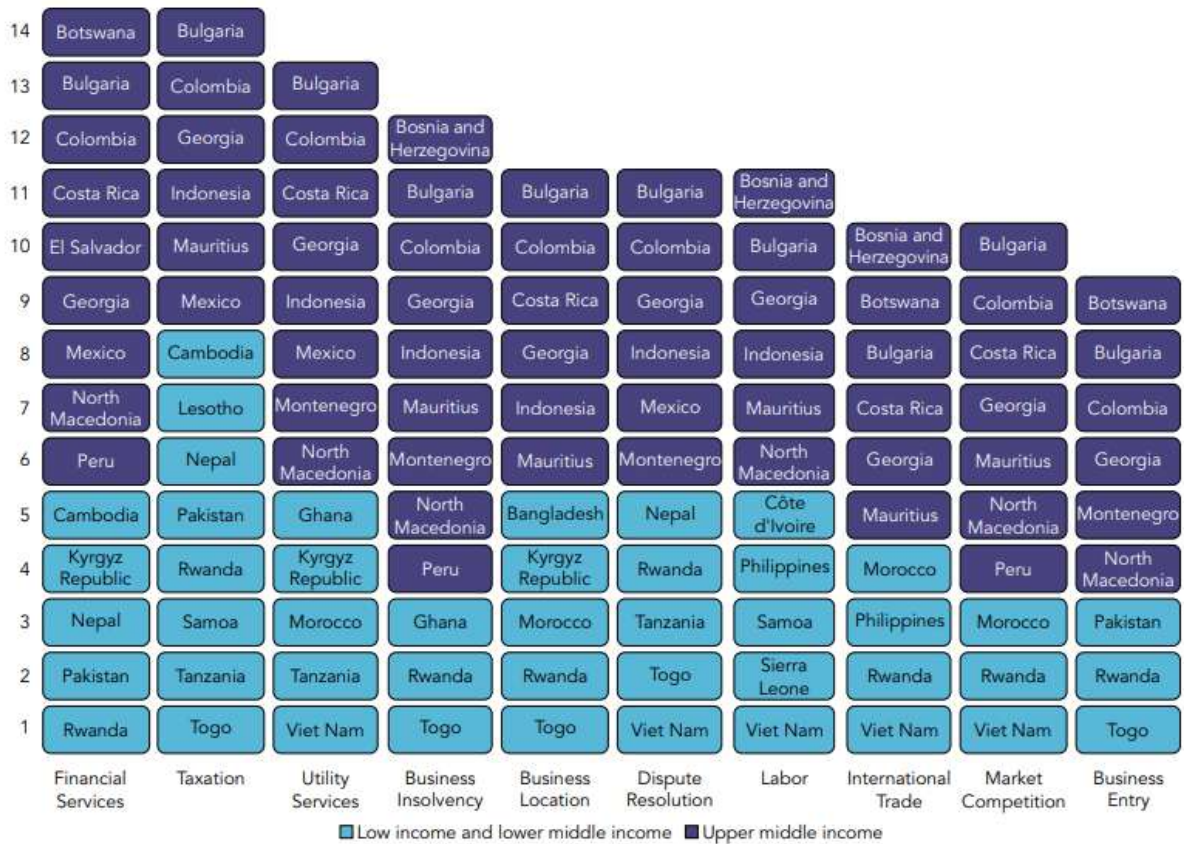
TABLE 2.2 B-READY 2024 performance, by topic

Economy	Business Entry	Business Location	Utility Services	Labor	Financial Services	International Trade	Taxation	Dispute Resolution	Market Competition	Business Insolvency
Bangladesh	74.08	66.91	62.10	64.01	61.45	53.86	56.36	41.90	42.65	40.39
Barbados	78.23	44.39	62.81	69.64	61.37	57.54	52.34	61.63	39.17	45.42
Bosnia and Herzegovina	55.73	63.83	59.58	69.87	56.41	68.65	46.92	49.92	52.23	61.23
Botswana	92.50	56.78	60.85	63.51	69.30	68.26	50.88	56.06	50.92	38.45
Bulgaria	92.08	71.51	81.10	68.72	68.56	75.82	59.96	68.78	64.34	66.40
Cambodia	43.80	49.00	64.45	68.44	86.03	57.68	58.60	61.76	33.09	19.63
Central African Republic	46.26	44.98	53.02	49.95	33.98	34.82	23.28	38.46	33.84	40.81
Chad	47.48	41.04	43.46	55.67	44.26	43.31	43.39	49.23	32.52	42.24
Colombia	88.62	72.38	74.99	62.08	75.19	54.02	57.71	72.85	64.84	74.49
Costa Rica	71.08	72.99	70.22	58.73	66.14	73.93	42.22	59.91	68.55	45.09
Côte d'Ivoire	63.82	44.21	58.87	69.28	42.19	51.08	53.39	61.44	34.68	50.44
Croatia	78.72	76.24	76.77	75.60	63.28	84.73	39.86	71.84	63.24	76.48
El Salvador	45.86	61.90	65.57	56.19	70.99	61.72	43.03	61.45	49.52	18.01
Estonia	90.75	80.40	72.72	68.89	61.54	85.59	70.72	80.24	64.69	79.22
Gambia, The	46.61	33.42	36.43	49.22	42.20	38.58	39.01	50.69	26.76	43.47
Georgia	80.08	83.01	73.08	83.46	74.97	76.72	68.51	82.09	54.93	75.65
Ghana	40.99	60.39	68.52	68.57	59.86	56.25	56.78	54.85	32.19	64.93
Greece	96.58	57.86	69.30	64.71	58.63	87.04	56.02	65.61	64.18	43.71
Hong Kong SAR, China	85.49	71.17	77.71	68.81	69.96	90.77	70.56	72.67	57.80	46.91
Hungary	85.81	73.52	64.45	81.87	80.70	78.23	59.35	75.20	63.17	65.75
Indonesia	63.72	68.09	70.55	72.20	56.51	64.58	59.91	64.24	52.34	56.96
Iraq	52.22	48.47	54.19	53.66	44.05	42.13	29.40	39.87	21.38	6.74
Kyrgyz Republic	64.83	67.37	71.92	54.35	70.62	60.65	46.59	62.54	52.70	52.31
Lesotho	76.44	45.93	56.05	62.69	54.30	61.39	60.19	50.10	25.53	37.02
Madagascar	62.35	42.44	35.04	50.68	50.66	54.83	51.66	47.71	39.90	35.77

Quintile: ■ Top ■ Second ■ Third ■ Fourth ■ Bottom

*Фигура 11. Оценки на B-READY по основни области в рамките на стълбовете.
Източник: Световната банка Business Ready*

FIGURE 2.5 Low-income and middle-income economies can be found in the top two quintiles in every topic

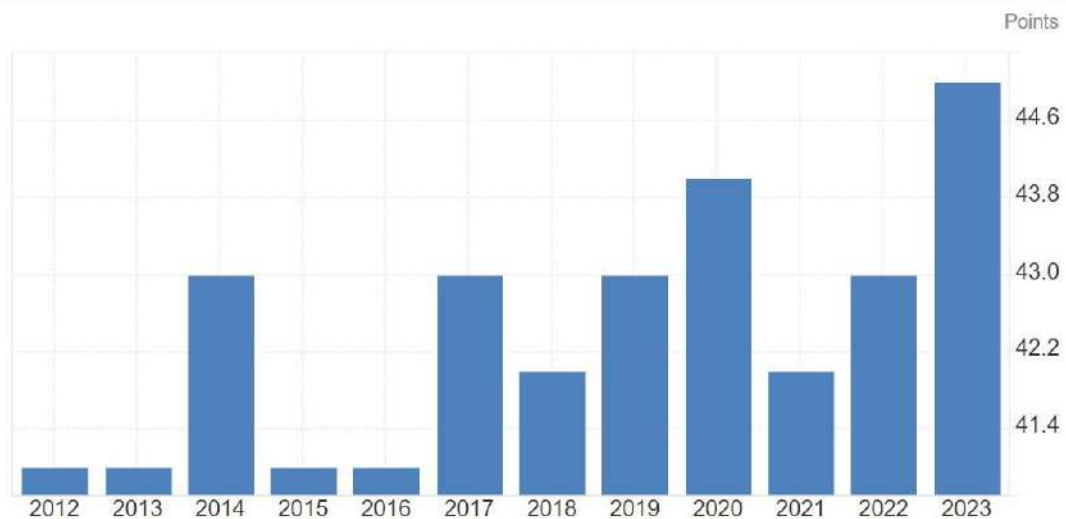
Source: B-READY 2024.

Note: The sample comprises 50 economies. The income classification data are as of June 2024 to ensure alignment with the latest data collection period.

Фигура 12. Класиране страните с нисък и среден доход по основни области в рамките на стълбовете.

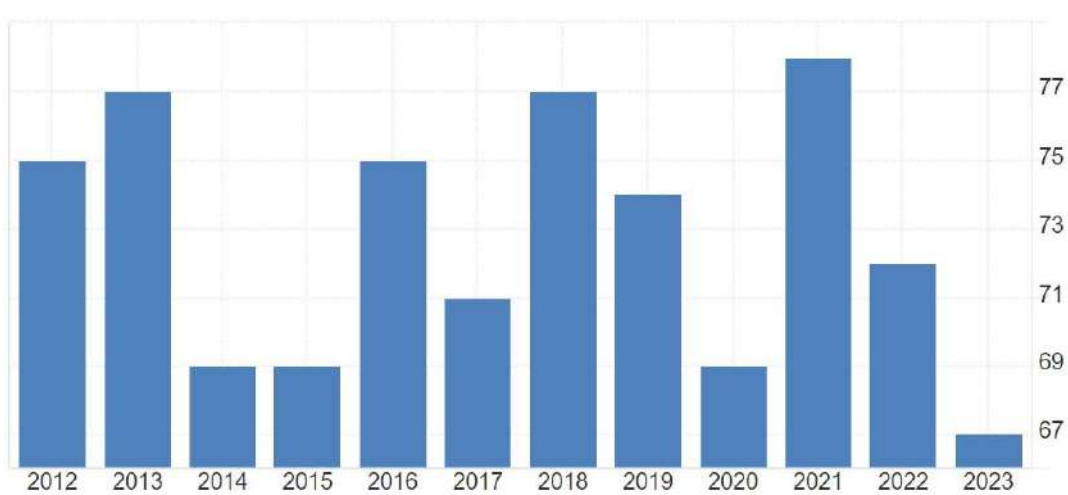
Източник: Световната банка Business Ready

Трябва да се отбележи, че сериозен проблем пред страната ни, влошаващ бизнес климата и забавящ икономическото ѝ развитие, все още е корупцията. Така например според Индекса за възприемане на корупцията на Transparency International България е оценена средно с 39,58 точки от 100 за периода от 1998 г. до 2023 г., достигайки най-високата си стойност от 45,00 пункта през 2023 г. (Фигура 13). Това е показателно, не само че нивото на корупцията в страната е твърде високо, но и че то значително се повишава.

Фигура 13. Ниво на корупцията в България в периода 2012-2023 г. Източник: Transparency International

В класацията за 2023 г. на Transparency International България е поставена на незавидното 67-о място по равнище на корупцията от 180 държави при среден ранг на страната за периода 1998 - 2023 г. от 66,62 (Фигура 14.).

Фигура 14. Класиране на България по ниво на корупцията в периода 2012-2023 г. Източник: Transparency International

Важен измерител на бизнес средата в страната, който дава представа за мнението на бизнеса за икономическите условия и очакванията му за в бъдеще, е общия индикатор за бизнес климата. В България, този индикатор се изчислява от Националния статистически институт и е среден показател, който обединява данни от няколко основни сектора на

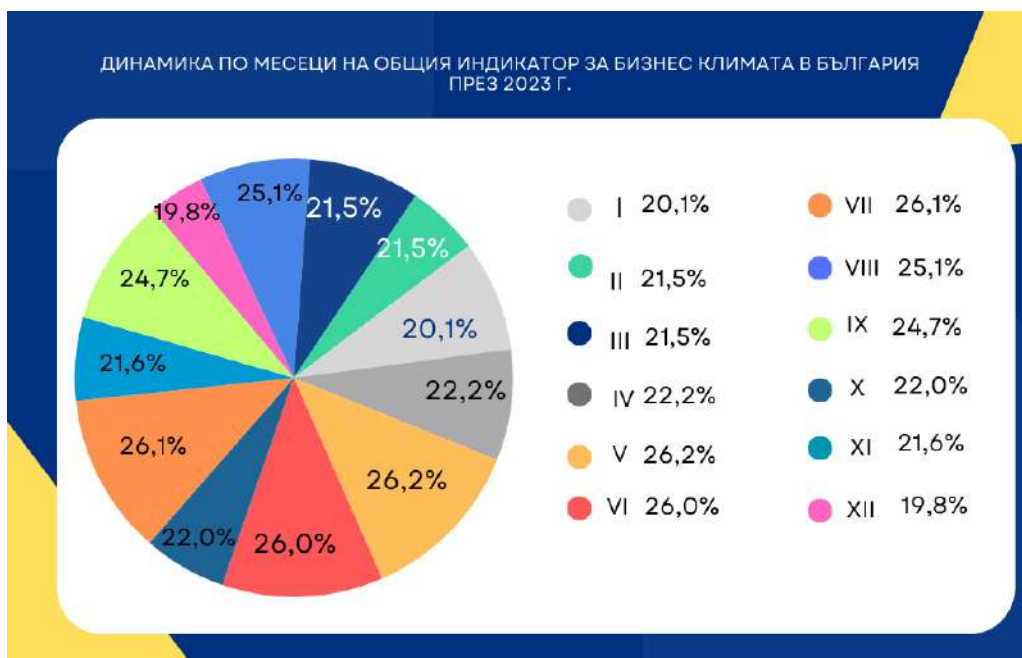
икономиката. Всеки сектор има свой специфичен показател, който се изчислява въз основа на анкетни проучвания сред предприятията. Въпросите са насочени към оценка на текущата икономическа ситуация, на пречките пред бизнеса (напр. липса на работна ръка, финансови ограничения) и на очакванията за бъдещата активност (обикновено в рамките на 3 до 6 месеца). Повишаването на индикатора означава, че предприятията са оптимистични за икономическото развитие, докато спадът показва нарастващ песимизъм.

По данни на НСИ общият индикатор за бизнес климата в България през 2023 г. е все още на сравнително ниско равнище и е под изчислената дългосрочна средна величина за периода от 2013 г. насам (Фигура 15).

Фигура 15. Динамика на общия индикатор за бизнес климата в България. Източник НСИ.

Проследяването на индекса през месеците на 2023 г. показва, че оценката за бизнес климата е нараствала през летните месеци, но след това трайно е намалявала (Фигура 16). През декември 2023 г. показателят намалява с 1,8 пункта спрямо предходния месец (от 21,6% на 19,8%), което се дължи на неблагоприятния бизнес климат в строителството, търговията на дребно и сектора на услугите.

Фиг. 16 Динамика по месеци на общия индикатор за бизнес климата в България през 2023 г. Източник НСИ

Съставният показател „бизнес климат в промишлеността“ през декември приблизително запазва ноемврийското си равнище (от 20,6% на 20,7%). Промислените предприемачи оценяват настоящата производствена активност като благоприятна, докато очакванията им за дейността през следващите три месеца са леко влошени. Несигурната икономическа среда и недостигът на работна сила продължават да бъдат най-сериозните пречки за развитието на бизнеса. Относно продажните цени в промишлеността прогнозите на мениджърите са за известно увеличение, макар преобладаващата част от тях да предвиждат запазване на тяхното равнище през следващите три месеца.

През декември съставният показател „бизнес климат в строителството намалява с 1,2 пункта (от 23,6% на 22,4%), което се дължи на резервираните оценки на строителните предприемачи за настоящото бизнес състояние на предприятията. Същевременно обаче очакванията им както за бизнес състоянието на предприятията през следващите шест месеца, така и за строителната активност през следващите три месеца се подобряват. Основните затруднения за дейността остават несигурната икономическа среда, цените на материалите и недостигът на работна сила, като спрямо ноември се наблюдава намаление на отрицателното въздействие на първия и третия фактор. По отношение на продажните цени в строителството по-голяма част от мениджърите предвиждат те да останат без промяна през следващите три месеца.

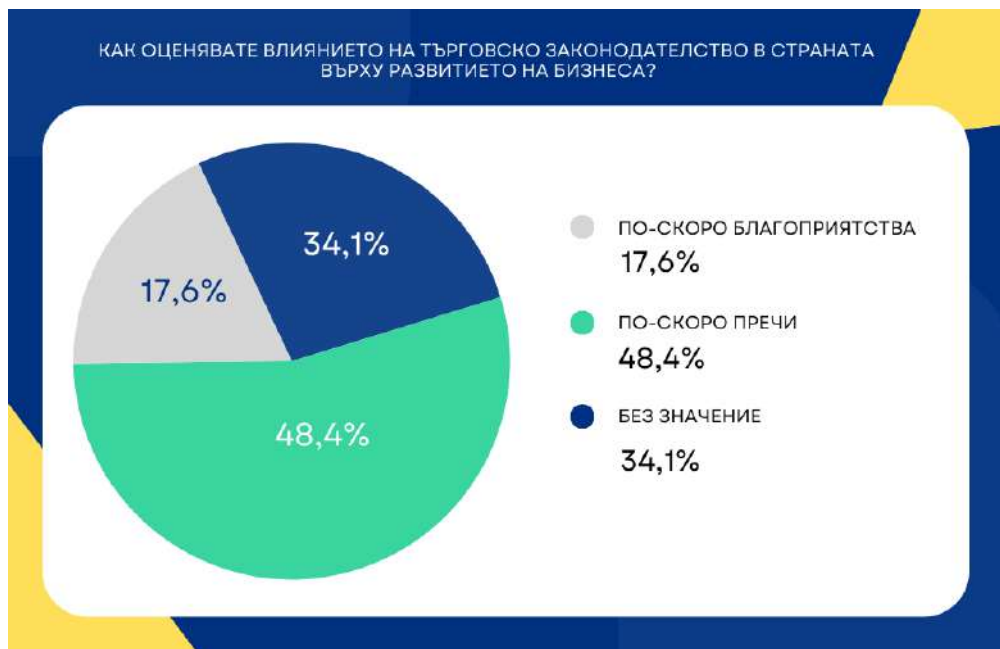
Все пак трябва да се отбележи, че резултатите от последното проучване на НСИ показват, че от началото на 2024 г. започва тенденция за подобряване на бизнес климата в България във всички наблюдавани сектори - промишленост, строителството, търговия на дребно и услуги. Общият показател на бизнес климата през януари нараства с 3,0 пункта,

достигайки 22,8%, спрямо декември 2023 г. По този начин показателят се върна обратно над неговото дългосрочно осреднено ниво.

Проведено от ИАНМСП проучване в началото на 2024 г. констатира, че според представителите на МСП основните проблеми пред предприятията, затрудняващи дейността им, са свързани с липсата на квалифицирана работна ръка (посочени от 61,9% от анкетираниите) и липсата на достатъчно финансови средства за въвеждане на иновации (47% от анкетираниите). На трето и четвърто място са поставени липсата на оборотни средства (34.4%) и високите цени на материалите и суровините (33.5%), които отново са свързани с недостига на финансови средства. С недостига на средства е свързан и проблемът с високите цени на енергоносителите (21,4%). Получените резултати дават основание да се обобщи, че именно липсата на квалифицирана работна ръка и недостигът на финансови средства са двете основни категории проблеми пред дейността и възможностите за развитие на МСП в нашата страна. Явно е, че върху тях трябва да се фокусират мерките за подпомагане от страна на държавата.

Друго проучването на ИАНМСП сред българските МСП, проведено през ноември 2024 г., отново установи, че основен проблем пред предприятията е липсата на квалифицирана работна ръка. Той е посочен от 80,2% от анкетираниите. Това е значително увеличение спрямо резултата, констатиран при предходно проучване, проведено в началото на 2024 година. На второ място по значимост, като проблем, са посочени високите цени на материалите и суровините – 56% от анкетираниите. Липсата на достатъчно финансови средства за въвеждане на иновации е посочена на трето място – 50,5% от анкетираниите. На четвърто и пето място са поставени високата цена на енергоносителите и липсата на оборотни средства, които отново са свързани с недостига на финансови средства. Може да се обобщи, че именно липсата на квалифицирана работна ръка, високите разходи и недостигът на финансови средства са основните категории проблеми пред дейността и възможностите за развитие на МСП. Явно е, че върху тях трябва да се фокусират мерките за подпомагане от страна на държавата. Тези мерки трябва да се приложат без отлагане, предвид другото важно заключение, а именно, че силата на негативно въздействие на основни проблеми пред българските МСП се е увеличила значително за периода от началото на годината.

От отговорите на анкетираниите представители на МСП може да се направи заключението, че влиянието на регулаторната среда в страната върху МСП е по-скоро негативно. Значителната част от тях (48,4%) отговарят, че търговското законодателство в страната в сегашния си вид по-скоро пречи, а само 17,6% от тях считат, че то по-скоро благоприятства дейността им (Фигура 17).

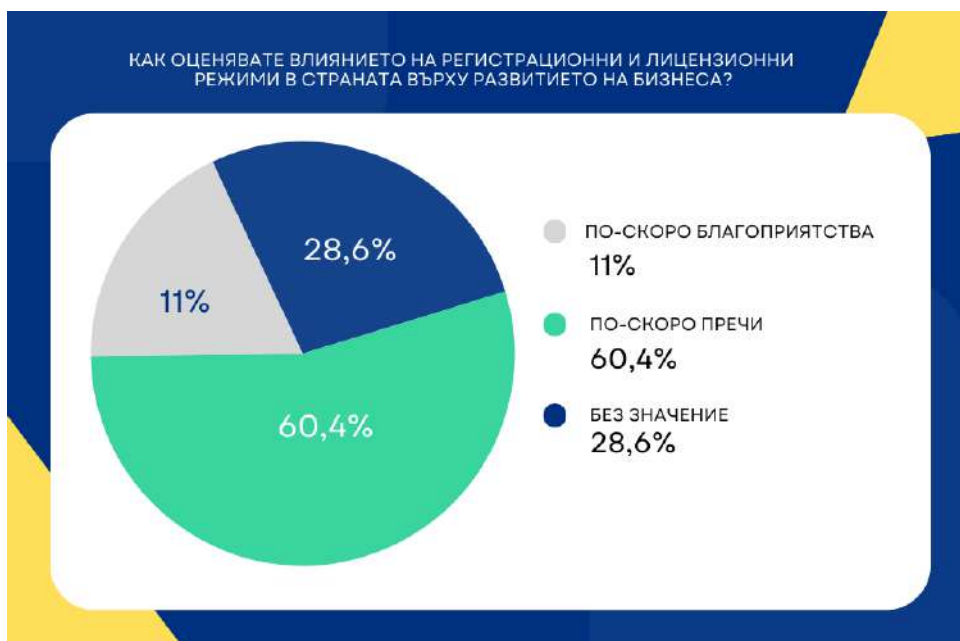

Фигура 17. Оценка на анкетираниите за влиянието на търговското законодателство в страната върху развитието на бизнеса

За сравнение, според проведено през 2013 г. проучване (Обединение ИНСАЙТ по поръчка на ИАНМСП „Изследване на предприемачеството и перспективите за развитие на иновациите в МСП (2012–2013)“), 40% от анкетираниите представители на МСП са посочили, че търговското законодателство у нас не благоприятства бизнеса. Като главна пречка за дейността им се възприемат данъчното законодателство и системата на пенсионните осигуровки.

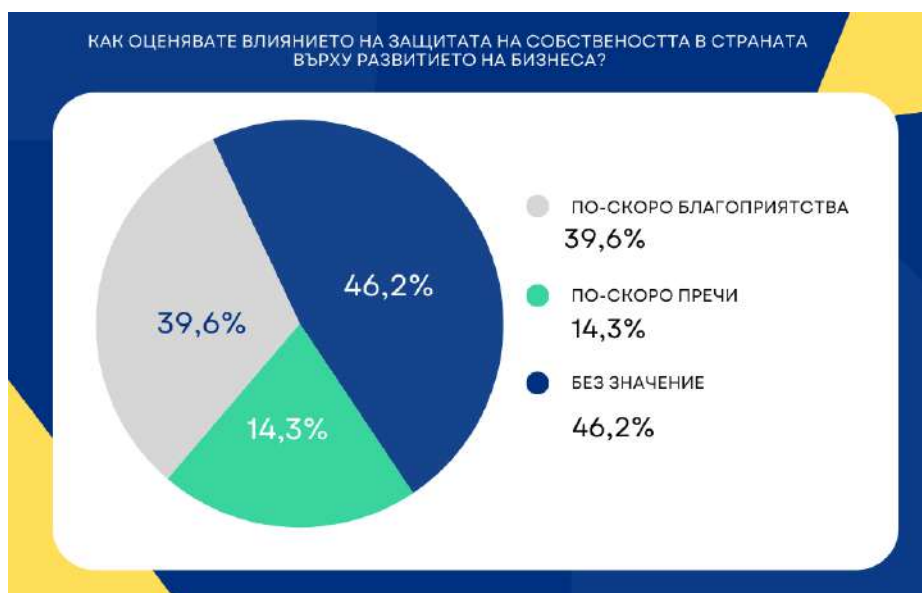
Видно е, че негативното отношение към законодателството се е повишило значително през годините, което е показателно за неговото качество и за изоставането му спрямо изискванията на времето.

По отношение на регистрационните и лицензионни режими в страната само 11% от запитаните отговарят, че те благоприятстват развитието на бизнеса им. За голямата част от МСП те са пречка – 60,4% (Фигура 18).

Фигура 18. Оценка на анкетираните за влиянието на регистрационните и лицензионни режими в страната върху развитието на бизнеса

Около 14,3 % от МСП оценяват българското законодателство и практика по отношение на защитата на собствеността, като неблагоприятно, а 39,6 % считат, че то благоприятства дейността им (Фигура 19). Това е сравнително добра оценка за тази част от законодателството у нас.

Фигура 19. Оценка за влиянието на защитата на собствеността в страната върху развитието на бизнеса

Достъпът до финансиране е един от основните проблеми за МСП. Според проучването 41,8% от предприятията посочват липсата на достатъчни оборотни средства,

като основен проблем в дейността им. Анкета, проведена в началото на 2024 г., показва, че 74% от предприятията могат да осигурят само между 10% и 30% от необходимите финансови средства за осъществяване на необходимите им инвестиции. Затруднение с финансирането изпитват в по-голяма степен микро и малките предприятия, както и стартиращите МСП. Потенциалните източници на финансиране са банковите инструменти, финансирането по международни програми и използването на ресурси на собственика, семейството и близките му.

Анкетата проведена в началото на 2024 г., обаче показва, че предприятията не са склонни да кандидатстват за финансиране от банки. Основните причини са неблагоприятните лихвени проценти и усложнените процедури и изисквания. Все пак мнението на по-голямата част от участниците в проучването от ноември 2024 г. е, че банковата система по-скоро благоприятства развитието на бизнеса – 41,8 % (Фигура 20).

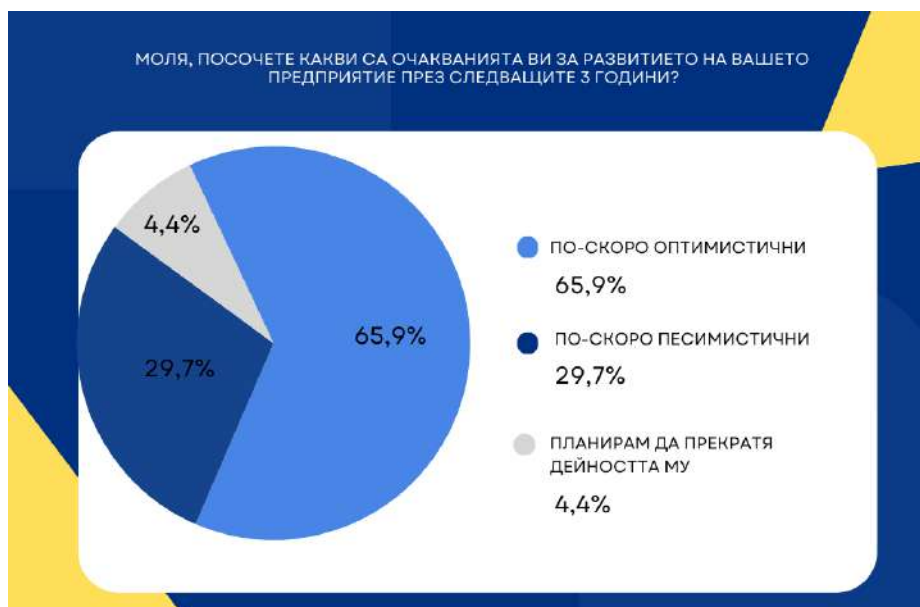
Фигура 20. Оценка на влиянието на банковата система у нас за развитие на бизнеса

МСП срещат редица административни бариери и затруднения при комуникациите си с администрацията и институциите за услуги. Резултатите показаха, че най-големи затруднения те срещат при работата си с държавната администрация (50,5% от анкетираните МСП) и на второ място с общинските администрации – 38,5%. Това е резултат от наличието на остарели и утежнени процедури и на значителните бюрократични практики. На следващо място, голям е делът на анкетираните, посочилите проблеми с данъчната администрация, както и с организациите за доставка на услуги (Фигура 21).

Фигура 21. Процент на анкетираните, посочили наличие на затруднения при работа с институциите (дадени са повече от един отговори).

Проучването показва, че независимо от политическата турбулентност в света и в страната, ненапълно благоприятната бизнес среда и многото проблеми, представителите на МСП у нас са оптимисти за развитието на предприятията им през следващите три години. Такава оценка дават 65,9% от анкетираните, а само 4,4% планират да прекратят бизнеса си (Фигура 22).

Фигура 22. Очаквания за развитие на МСП през следващите 3 години.

2. Състояние на МСП сектора

2.1. Брой на икономически активните МСП

2.1.1. Брой на отчетените предприятия в България

През последните години и след възстановяването на икономическия сектор от КОВИД кризата се наблюдава устойчива тенденция на нарастване и при големите и при малките и средните предприятия. За периода 2021–2023 г. общият брой отчетени от НСИ предприятия в България е нараснал с 12,04%, при микро предприятията – с 12,68%, при малките – с 3,57%, при средните – с 3,31%, при големите – с 9,45%. Увеличаването на броя на предприятията е индикатор за повишена предприемаческа активност и за създаване на повече възможности за бизнес и инвестиции, което води до разкриване на нови работни места и увеличаване на общото производство.

Таблица.1

Брой на отчетените предприятия в България според размера им за периода 2021-2023

Група предприятия	2021 г.	2022 г.	2023 г.*
Общ брой	418048	454864	468366
Микро предприятия	388228	424449	437442
Малки предприятия	24364	24711	25235
Средни предприятия	4599	4778	4751
Големи предприятия	857	926	938

*предварителни данни

Източник: НСИ

Данните показват, че българската икономика следва европейската тенденция малките и средните предприятия да са най-многобройни сред всички стопански субекти, да имат най-голямо значение за осигуряване на заетост и да произвеждат значителна част от БВП.

Малките и средни предприятия имат съществена роля в икономиките на държавите членки на ЕС. Те представляват над 99% от всички предприятия в ЕС и са основен двигател на заетостта, иновациите и икономическия растеж. В рамките на ЕС малките и средните предприятия генерират около 58% от добавената стойност и създават около 75% от новите работни места в частния сектор. МСП допринасят за социалната стабилност чрез създаване на местни работни места и поддържане на жизнеспособността на местните общности. Те са основен източник на иновации, като често са по-гъвкави и адаптивни към промените на пазара и играят важна роля в развитието на нови технологии и продукти.

Съгласно годишния доклад за преглед на представянето на МСП за 2023/2024 г., изготвен от ЕК, юли 2024 г. европейските МСП са изправени пред значителни предизвикателства през последните години. След справяне с безпрецедентна пандемия и прекъсвания на глобалната верига на доставки, агресивната война на Русия срещу Украйна и растящите разходи за енергия удариха МСП. Това доведе до исторически висока инфлация и застраши икономическото им възстановяване. Освен това новата Европейска индустриална стратегия, която се фокусира върху прехода към зелена и цифрова икономика и парадигмата на отворената стратегическа автономия (OSA), предлага възможности, но и предизвикателства за МСП. https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-strategy-and-sme-friendly-business-conditions/sme-performance-review_en

През 2023 г. общият брой на отчетените предприятия в България по данни на НСИ е 468 366. От тях малките и средните предприятия са 467 428, разпределени както следва: 437 442 бр. са микро предприятия, 25 235 бр. - малки, 4751 бр. – средни. Големите предприятия са 938 бр.

*предварителни данни

Фигура.1 Брой на отчетените предприятия според размера им, 2023 г.

Източник: НСИ

2.1.2. Брой на отчетените нефинансовите предприятия в България

През 2023 г. по данни на НСИ общият брой на отчетените нефинансови предприятия в България е 462 743. Нефинансовите МСП са 461 856 бр., което е 99,81% от всички нефинансови предприятия. Най-многобройни са микро предприятията – 432 348 бр., малките са 24 879 бр., а средните – 4629 бр. Делът на микро предприятията от всички МСП е 93,61%, на малките – 5,39%, а на средните – 1,00%.

МСП допринасят значително за брутния вътрешен продукт на страната. Според данни на Националния статистически институт те генерират около 60% от БВП и създават около 75% от работните места. Най-голям дял от МСП оперират в сектора на услугите, следвани от търговията и производството. Има нарастващ интерес към високотехнологични и иновативни сектори като информационни технологии, биотехнологии и зелена енергия.

*предварителни данни

Фигура.2 Брой и дял на нефинансовите МСП, 2023 г.

Източник: НСИ

Данните за периода 2021-2023 г. показват, че няма значими размествания в структурата на МСП - тя е стабилна с леки колебания предизвикани от естеството на наблюдавания стопански субект, поради характера на МСП като динамична величина, влияеща се много от бизнес средата.

Таблица.2 Брой на отчетените нефинансови предприятия в България според размера им за периода 2021-2023 г.

Група предприятия	2021 г.	2022 г.	2023 г.*
Общ брой	412878	449481	462743
Микро предприятия	383566	419591	432348
Малки предприятия	24011	24354	24879
Средни предприятия	4489	4661	4629
Големи предприятия	812	875	887

*предварителни данни

Източник: НСИ

За тригодишен период от 2021 г. до 2023 г. МСП в България са се увеличили с 49 790 бр., което е 12,08%. През 2019 г. преди кризата, предизвикана от КОВИД 19, МСП в България са били 418 922 броя. За периода от 2019 до 2023 г. те са нараснали до 461 856 бр., или увеличение от 42 934 бр. В структурно отношение микро предприятията са генерален лидер по брой, следвани от малките и средните предприятия. През 2015 г. микро предприятията са били 92,7% от общия брой МСП, през 2021 г. – 93,08%, а през 2023 г. – 93,61%. При малките предприятия се наблюдава тенденция на лек спад – през 2015 г. те са били 6,2% от общия брой МСП, през 2021 г. – 5,83%, а през 2023 г. – 5,39%. При средните тенденцията е непроменена от 2015 г., когато относителният им дял е бил 1,2%, през 2021 г. – 1,09%, а през 2023 г. – 1,00%.

*предварителни данни

Фигура.3 Брой на нефинансови МСП, 2021 г. - 2023 г.

Източник: НСИ

Прегледът на представянето на МСП в България, изготвен от ЕК към юли 2024 г. (<https://ec.europa.eu/docsroom/documents/60556>) извежда основните изводи за състоянието на МСП в страната:

- През 2023 г. МСП в България са продължили възстановяването си, като добавената стойност на МСП е нараснала с 18,7%, а заетостта в МСП се е увеличила с 1,8%. Въпреки това, тъй като растежът на добавената стойност не е коригиран спрямо инфлацията, в условията на висока инфлация през 2023 г., в реално изражение това представлява спад от -16,5%.
- Според прогнозата, направена през юли 2024 г. се очаква заетостта в МСП да продължи да нараства с 0,8%, а добавената стойност на МСП да се забави, като нарасне само с 5,4% (прогнозите за растеж на добавената стойност не са коригирани спрямо инфлацията).

- Екосистемата на културните и творчески индустрии и заетостта в МСП в нея са нараснали с 1,8% за 2022 г. и 3,0% за 2023 г.
- По отношение на номиналната добавена стойност на МСП, темпът на растеж от 17,2% през 2022 г. се е увеличил до 19,6% през 2023 г.

2.2. Структура на нефинансовите МСП по правна форма

Изборът на правна форма зависи от множество фактори, включително размерът на бизнеса, броят на собствениците, нуждата от капитал, степента на риск и дългосрочните цели на предприятието. Най-предпочитаните правни форми за регистрация и за функциониране на МСП са едноличното дружество с ограничена отговорност, дружествата с ограничена отговорност и едноличните търговци. С оглед на предпочитаната правна форма началният капитал за регистрация на МСП е малък, като готовността за поемане на риск в тези предприятия е по-ниска.

2.2.1. Структура на нефинансовите микро предприятия по правна форма

Най-предпочитаната правна форма, по която се учредяват и функционират микро предприятия, е едноличното дружество с ограничена отговорност, като за три годишен период от 2021 г. до 2023 г., регистрираното увеличение е 8,38%. Трайна тенденция на нарастване на броя микро предприятия, се наблюдава и при дружествата с ограничена отговорност – за същия период нарастването е 3,40%. Като ЕТ през 2021 г. са функционирали 54 382 бр. микро предприятия, като постепенно спадат до 48 318 бр. през 2023 г.

Таблица.3

Структура на нефинансовите микро предприятия по правна форма
за периода 2021-2023 г.*, брой

Правна форма/Година	2021	2022	2023*
АД	3232	3235	3337
ЗЗД	4388	4086	4065
ООД	74 060	75 010	76 575
ЕТ	54 382	51 144	48 318
ЕАД	1222	1239	1247
ЕООД	231 150	240 034	250 520

*предварителни данни

Източник: НСИ

По информация на НСИ през 2023 г. под формата на еднолични акционерни дружества с ограничена отговорност са работили 250 520 микро предприятия срещу 231 150 бр. през 2021 г. Това е предпочитана правна форма, тъй като учредителят отговоря за задълженията на дружеството с размера на дяловите си вноски в капитала на дружеството и ниският минимален изискуем капитал за учредяване.

*предварителни данни

Фигура.4 Микро предприятия, правна форма 2023 г.

Източник: НСИ

2.2.2. Структура на нефинансовите малки предприятия по правна форма

Таблица.4

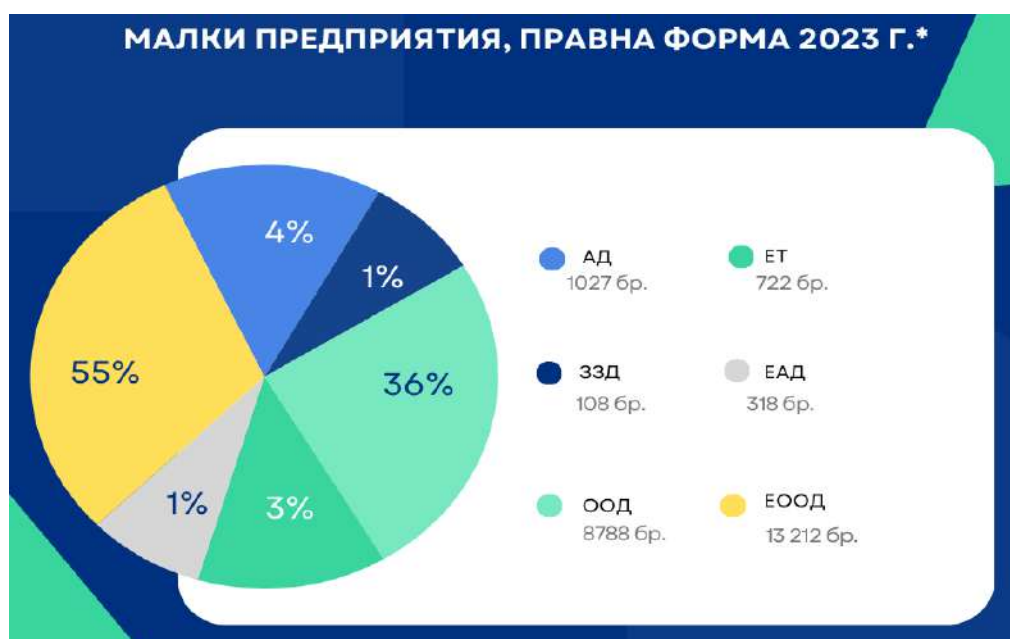
Структура на нефинансовите малки предприятия по правна форма за периода 2021-2023 г. *, брой

Правна форма/Година	2021	2022	2023*
АД	1037	998	1027
ЗЗД	89	87	108
ООД	8492	8579	8788
ЕТ	825	779	722
ЕАД	327	312	317
ЕООД	12 486	12 869	13 212

*предварителни данни

Източник: НСИ

Малките предприятия, подобно на микро предприятията, предпочитат да функционират под правната форма еднолично дружество с ограничена отговорност. През 2021 г. техният брой е 12 486, а през 2023 г. са се увеличили до 13 212 бр. – в процентно отношение нарастването е 5,81. На второ място като предпочитана форма е дружеството с ограничена отговорност – през 2023 г. техният брой е 8 788 срещу 8 492 през 2021 г., нарастване от 3,49%. Като предпочитана правна форма сред малките предприятия на трето място е акционерното дружество – 1027 бр. през 2023 г. срещу 1037 през 2021 г. Намалението е незначително, тъй като по своя характер МСП са динамична величина от гледна точка на техния брой в зависимост от различни икономически фактори.

Фигура.5 Малки предприятия, правна форма 2023 г.

Източник: НСИ

2.2.3. Структура на нефинансовите средни предприятия по правна форма

Таблица.4

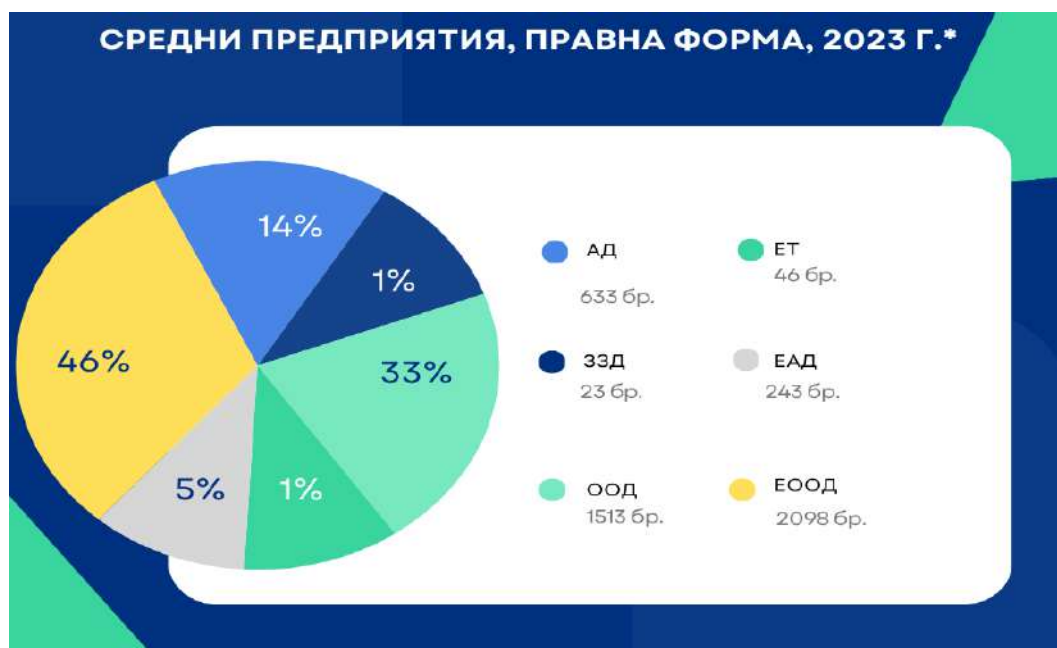
Структура на нефинансовите средни предприятия по правна форма за периода 2021-2023 г.*, брой

Правна форма/Година	2021	2022	2023*
АД	634	636	633
ЗЗД	20	29	23
ООД	1480	1527	1513
ЕТ	55		46
ЕАД	229	232	243
ЕООД	1990	2108	2098

*предварителни данни

Източник НСИ

И при средните предприятия най-много регистрирани от правна гледна точка са едноличните дружество с ограничена отговорност – от 2021 г. регистрираните стопански субекти нарастват от 1990 бр. до 2098 бр. през 2023 г. Следват дружествата с ограничена отговорност 1513 бр. през 2023 г. срещу 1480 бр. през 2021 г. Поради своя характер, независимо от големината си МСП предпочитат дружествата с ограничена отговорност като форма за регистрация поради изтъкваните предимства.

*предварителни данни

Фигура.6 Средни предприятия, правна форма 2023 г.

Източник: НСИ

2.3 Разпределение на нефинансовите МСП по сектори и икономически региони

2.3.1 Разпределение на микро предприятията по сектори и икономически региони

Най-много микро предприятия има в сектора „Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети“. Констатацията е валидна за целия наблюдаван период 2021 – 2023 г. През 2021 г. техният брой е бил 130 513, като през 2022 г. по информация на НСИ спада до 130 191 бр., през 2023 г. се покачва до 130 415 бр., но не достига нивата от 2021 г.

Най-малко микро предприятия поради естеството на производствения цикъл и необходимите финансови ресурси логично има в добивната промишленост – 212 бр. през 2023 г. срещу 226 бр. през 2021 г.

*предварителни данни

Фигура.1 Топ 5 икономически дейности – микро предприятия 2023 г.

Източник: НСИ

Таблица.1
Разпределение на нефинансовите микро предприятия по икономически дейности и региони

		2023*							
		България	Северозападен	Северен централен	Североизточен	Югоизточен	Югозападен	Южен централен	
		брой							
Микропредприятия	Общо	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и У)	432348	30684	38485	54527	62346	167055	79251
	A	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	47534	5268	6291	6900	9336	7817	11922
	B	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	212	28	9	13	26	85	51
	C	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	23556	1951	2603	2792	3038	7658	5514
	D	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	5161	..	621	..	1025	1355	973
	E	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	596	43	54	71	88	249	91
	F	СТРОИТЕЛСТВО	21952	1134	1558	2842	2805	10248	3365
	G	ТЪРГОВИЯ; РЕМОТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	130415	10385	12451	16142	19597	45104	26736
	H	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	21156	1646	2169	2378	2952	8420	3591
	I	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	22577	1841	1938	2549	4699	7336	4214
	J	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	16866	535	837	1690	1201	10852	1751
	L	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	29194	1178	1849	4636	3998	13642	3891
	M	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	50329	1872	2962	5606	4860	28486	6543
	N	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	11529	559	816	1576	1390	5639	1549
	P	ОБРАЗОВАНИЕ	4265	..	309	..	406	2267	576
	Q	ХУМАНО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	14086	1311	1389	1753	1822	5015	2796
	R	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	5445	214	314	760	680	2793	684
S	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	27475	1700	2315	3944	4423	10089	5004	

*предварителни данни

Източник: НСИ

Разпределението на микро предприятия по региони е изключително неравномерно. И при трите групи предприятия от сектора на малкия и средния бизнес има струпване в големите градове и икономически зони. През 2023 г. най-много микро предприятия има в Югозападния район 167 055 бр. (за 2021 г. -154 636 бр., за 2022 г. – 162 483 бр.). На второ място се нарежда Южния Централен район с 79 251 бр., на трето – Югоизточен – 62 346 бр., на четвърто Североизточен – 54 527 бр., на пето Северен централен – 38 385. Най-малко микро предприятия има в Северозападния район – 30 684 бр.

2.3.2 Разпределение на нефинансовите малки предприятия по сектори и икономически региони

Подобно на микро предприятия и при малките предприятия най-голямо струпване като брой има в сектор „Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети“ – 6554 бр. (2023 г.), 6539 бр. (2022 г.), 6471 бр. (2021 г.). На второ място по брой предприятия се нарежда „Преработващата промишленост“ – 4899 бр., на трето е „Строителството“ – 2723 бр., на четвърто е „Хотелиерство и ресторантьорство“ – 2313 и на пето място е „Транспорт, складиране, пощи“ – 1799. Най-малък е броят на функциониращите МСП в добивната промишленост – 68 бр.

*предварителни данни

Фигура.2 Топ 5 икономически дейности – малки предприятия 2023 г.

Източник: НСИ

Таблица 2.

Разпределение на нефинансовите малките предприятия по икономически дейности и региони

		2023*							
		България	Северозападен	Северен централен	Северизточен	Югоизточен	Югозападен	Южен централен	
		брой							
Малки предприятия	Общо	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и У)	24879	1693	2279	3136	3147	10093	4531
	A	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	1461	229	315	303	290	117	207
	B	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	68	8	11	23	10
	C	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	4899	398	585	536	585	1524	1271
	D	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗОБРАЗНИ ГОРИВА	88	36	..
	E	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	160	17	15	13	12	66	37
	F	СТРОИТЕЛСТВО	2723	125	180	351	403	1171	493
	G	ТЪРГОВИЯ; РЕМОТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	6554	448	586	855	785	2683	1197
	H	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	1799	132	190	215	214	713	335
	I	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	2313	150	137	338	429	842	417
	J	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	1133	..	42	91	49	837	..
	L	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	485	24	23	57	54	277	50
	M	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	1046	738	94
	N	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	899	41	58	111	97	477	115
	P	ОБРАЗОВАНИЕ	145	..	4	..	3	..	14
	Q	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	687	46	58	94	88	280	121
	R	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	263	9	19	30	39	125	41
	S	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	156	6	9

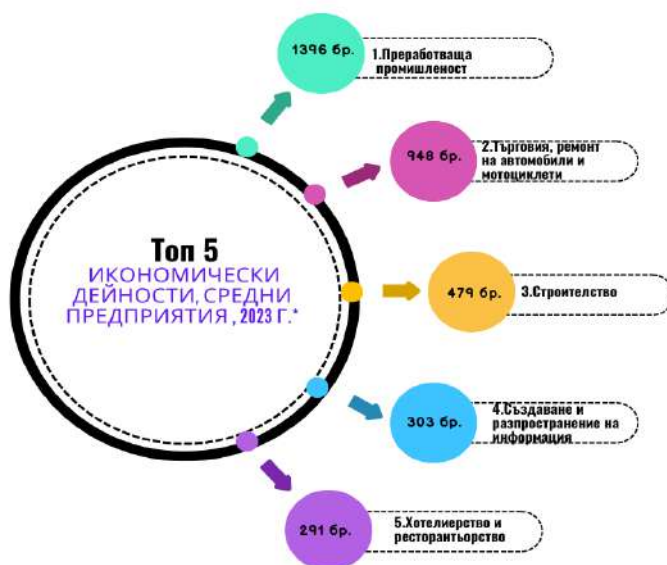
*предварителни данни

Източник: НСИ

Данните на НСИ за 2023 г. показват, че нефинансовите малки предприятия са концентрирани най-вече в Югозападния район – 10 093 бр., в Южен централен функционират 4531 бр., в Югоизточния – 3147 бр., в Североизточния – 3136 бр., в Северен централен – 2279 бр. и най-малко в Северозападен район – 1693 бр. Статистиката е показателна за неравномерно разпределение на малките предприятия по региони, което е характерно за всички икономически активните предприятия в България

2.3.3 Разпределение на нефинансовите средни предприятия по сектори и икономически региони

При средните предприятия за разлика от другите две категории МСП лидер по брой е сектор „Преработваща промишленост“ с 1396 бр. През 2021 г. техният брой е бил 1455, а през 2023 г. – 1437. Данните показват леко намаление в бройката. На второ място е сектор „Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети“ – 948 бр., на трето „Строителство“ – 479 бр., на четвърто „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; Далекосъобщения“ – 303 бр., на пето – „Хотелиерство и ресторантьорство“ – 291 бр.

*предварителни данни

Фигура.3 Топ 5 икономически дейности – средни предприятия 2023 г.

Източник: НСИ

Таблица.3
Разпределение на нефинансовите средни предприятия по икономически дейности и региони

		2023*							
		България	Северозападен	Северен централен	Североизточен	Югоизточен	Югозападен	Южен централен	
		брой							
Средни предприятия	Общо	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U)	4629	291	452	527	495	2006	858
	A	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	93	21	9
	B	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	26	-	11	9
	C	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	1396	136	219	128	156	365	392
	D	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	37	18	..
	E	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	63	5	6	7	7	26	12
	F	СТРОИТЕЛСТВО	479	23	26	69	70	213	78
	G	ТЪРГОВИЯ; РЕМОТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	948	..	68	99	101	492	..
	H	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	268	..	43	..	24	100	44
	I	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	291	7	11	..	57	101	..
	J	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	303	..	6	14	5
	L	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	..	-	-	3	4	..	3
	M	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	128	109	..
	N	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	241	12	..	27	..	142	26
	P	ОБРАЗОВАНИЕ	..	-	-	..	-	..	-
	Q	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	210	21	21	29	26	69	44
	R	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	69	-	8	..	7	36	..
	S	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	9	-	-

*предварителни данни

Източник: НСИ

При разпределението на средните предприятия по региони отново се наблюдава ясно изразена диспропорция. Най-голямо е струпването на средни предприятия отново в Югозападен район – 2006 бр., следват: Южен централен – 858 бр., Североизточен – 527 бр., Югоизточен – 495 бр., Северен централен – 452 бр. и най-малко средни предприятия има в Северозападния район – 291 бр., който е и най-слабо развит в икономическо отношение.

3. Заетост в МСП

3.1 Брой на заетите в МСП – общо и според размера

В рамките на Европейски съюз (ЕС) микро, малките и средните предприятия осигуряват заетост на над 100 милиона души и произвеждат повече от половината БВП в Европа. В България МСП допринасят за 74,02% от общата заетост и за 65,3% от добавената стойност в икономиката. 50% от общия износ на страната се извършва от МСП, които представляват 98% от всички фирми-износители в България.

Те имат голямо значение за растежа и конкурентоспособността на европейската и българската икономика. Тези предприятия, предвид тяхната гъвкавост, са източник на

иновативни решения в отговор на предизвикателствата, свързани с изменението на климата и ефективното използване на ресурсите.

След световната пандемия през 2020 г. и отчетения спад на заетостта в МСП, причинил намаляването на персонала при голяма част от МСП, в следващите години се наблюдава чувствително нарастване. НСИ отчита 1 554 892 души през 2020 г. заети в сектора на малкия и средния бизнес в България срещу 1 685 338 през 2021 г., 1 732 043 през 2022 г. и 1 762 655 през 2023 г. Това показва тенденция на нарастване на броя на заетите в сектора на МСП с 4,31% средно годишно.

Фигура1 : Брой заети лица в МСП 2020-2023

Източник: НСИ

По предварителни данни на НСИ през 2023 г. броя на заетите лица в българската икономика е 2 381 372 души, като 1 762 655 души са заетите лица в МСП и съответно 618 717 души в големите предприятия. Заетите лица в микро, малките и средните предприятия също поддържат темп на постепенно нарастване. Делът на заетите в МСП сектора през 2021 г. спрямо общия брой заети обаче остава почти без промяна, възлизайки на 73,87% през 2021 г., през 2022 г. – 73,9%, а през 2023 г. – 74,02%.

Фигура 2: Разпределение на зетите лица по предварителни данни за 2023 г.

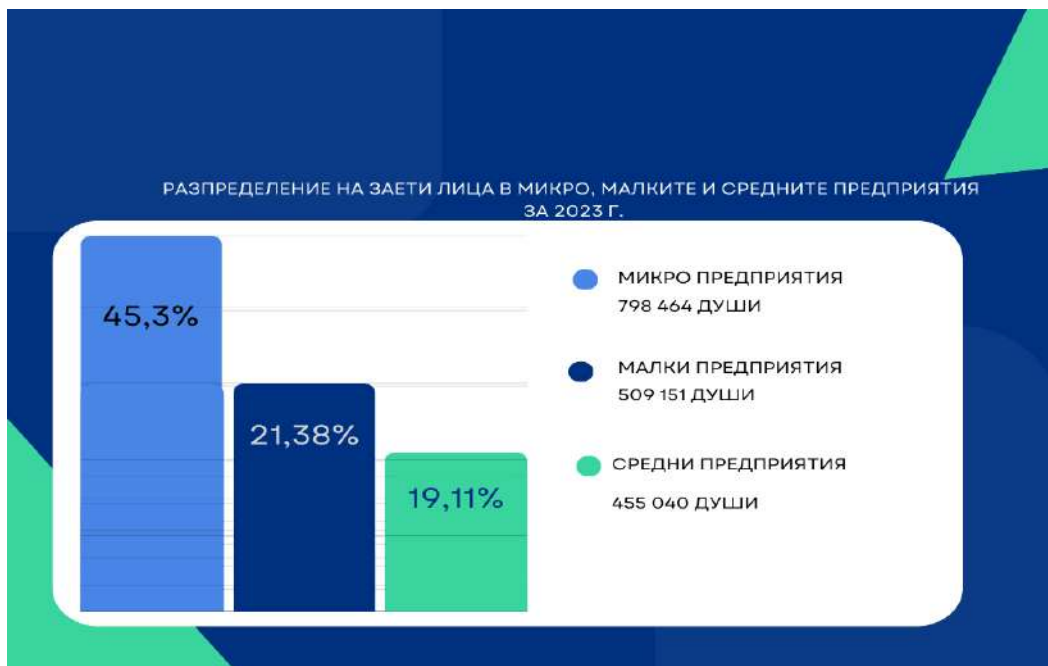
Източник: НСИ

В сектора на МСП, разпределението на зетите лица предходните години е в превес на микро предприятията и изглежда, че ще продължават да заемат челно място и през 2023 г. С тенденция на нарастване на зетостта в нефинансовите предприятия през 2021 г. зетите лица в МСП са 2 281 628 души, като в микро предприятията са ангажирани 736 486 души, в малките предприятия - 497 853 души и в средните 450 999 души.

През 2022 г. броя на зетите в сектора на МСП нараства с 2,73 % и достигат 2 343 881 души. От тях, 778 556 души са зети в микро сектора, което показва сериозно нарастване на броя зети лица - с 5,71 %. При малките предприятия увеличението е с 0,18 % и броят на хората достига 498 752 души. С 454 735 души, зетите лица в средните по размер компании, процента на увеличение е само 0,83%.

По предварителни данни на НСИ през 2023 г. броят на зетите в МСП е 2 381 372 души, като това потвърждава нарастването на зетостта в сектора и отново подчертава важноста и значението му. Зетите в микро предприятия стигат до 798 464 души, което в сравнение с предходната година бележи увеличение с 2,56%. При малките предприятия ангажираните се увеличават до 509 151 души. Така макар и само с 2,09% се увеличава броя на работещите в малки фирми. С 0,07 % е увеличението и при ангажираните в средните предприятия, като броят им стига 455 040 души.

Следователно можем да отбележим положителна тенденция на нарастване на броя зети в сектора и категоричното увеличение на зетите в микро предприятията, като през 2023 г. те достигат до 45,3% от общата бройка на ангажираните в сектора.

Фигура 3: Разпределение на заети лица в микро, малките и средните предприятия за 2023 г.

Източник: НСИ

При големите предприятия се наблюдава нарастване на броя на заетите през 2023 г. (618 717 души по предварителни данни на НСИ) спрямо 2020 г. (536 182 души) с 15,39%, спрямо 2021 (596 290 души) с 3,76% и спрямо 2022 г. (611 838 души) с 1,1%.

3.2 Брой на заетите в МСП по икономически дейности

Малките и средните предприятия (МСП) са гръбнакът на българската икономика. Те стимулират икономическия растеж, иновациите, лесно се приспособяват към пазара, оказват силно въздействие във всички сектори на стопанската дейност, генерират заетост и осигуряват квалифицирана работна сила.

В икономиката на България лидер по брой заети в предприятията е сектор „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“. Заетите лица в сектора са 513 749 души. За сравнение през 2022 г. сектора е бил водещ с 486 961 души.

През 2023 г. на второ място по брой заети лица се нарежда сектор „Преработваща промишленост“ с 493 313 души, като бележи лек спад в сравнение с предходната година, през която броя на заетите лица е бил 499 151 души. На трето място по брой на заетите лица в МСП се нарежда сектор „Транспорт, складиране и пощи“ с 169 821 души. През 2022 г. ангажираните в сектора са били 169 254 души, което показва леко увеличение с 0,33%.

Фигура 1: Брой заети лица по икономически дейности за 2023 г.

Източник: НСИ

3.3 Брой на заетите в МСП по региони

По икономически региони на България лидери през 2023 г. в нефинансови МСП по брой заети в тях са Югозападна и Южна централна България, съответно с 1 018 367 души и 403 092 души. Следва Югоизточна България, в който регион в МСП са заети 286 108 души. На последно място е Северозападен регион с 151 016 заети. Тези данни показват, че стойностите от предходните години се запазват и разпределението на заетите в тези региони остава непроменено.

През 2022 г. регионът с най-много заети лица в него е Югозападен с 999 668 души, следван от Южен централен с 395 187 души, а на трето място е Югоизточен с 280 351 души. Последното място остава за Северозападния регион с 150 671 заети души.

Фигура 2: Брой заети лица по региони за 2023 г.

Източник: НСИ

От представените данни може да се заключи, че се запазва неравенството в броя на заетите лица по региони, като последното място и през 2023 г. е заемано от Северозападния регион.

Погледнато от друга перспектива най-много заети лица в микропредприятията има в Югозападен регион. Тяхната бройка през 2022 г. е 84 940 души, докато през 2023 г. става 84 582 души. Заетите души са в сектор „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“. Докато сектор „Добивна промишленост“ в Североизточен регион има най-малко заети лица, а именно 30 души за 2023 г.

При малките предприятия водещ сектор е „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“ с 47 760 души в Югозападен регион за 2023 г. Най-малко заети лица са в сектор „Образование“ с 68 души в Югоизточен регион. През 2022 г. водещ сектор отново е „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“ с 48 210 души в Югозападен регион, а най-слабо представен е сектор „Образование“ с 82 души в Югоизточен регион.

При средните предприятия водещ сектор е „Преработваща промишленост“ с 41 820 души в Южен централен регион за 2023 г. За сравнение през 2022 г. с най-много заети лица – 41 637 души е сектор „Преработваща промишленост“ в Южен централен регион. Докато сектора с най-малко заети лица за 2023 г. и 2022 г. – 115 и 180 души в сектор „Операции с недвижими имоти“ в Североизточен регион 2023 г. и в Южен централен 2022 г.

4. Дълготрайните материални активи на МСП

4.1. ДМА на МСП с различен размер

Дълготрайните материални активи (ДМА) характеризират икономическата същност и състоянието на ресурсите на предприятията и са важен показател за стопанските и финансовите им възможности. Те са икономическата форма на средствата на труда на предприятията, с които те извършват производствена, търговска или друга икономическа дейност. Те включват притежаваните земи (терени); сгради и конструкции; машини и оборудване; съоръжения; транспортни средства; офис и друго обзавеждане; библиотечни фондове и други.

Дълготрайните материални активи са основен фактор за постигане на ефективност и устойчивост на всяко ниво на икономиката – от отделното предприятие и отрасъл до националната икономика. Ефективното им управление и модернизация са от съществено значение за постигане на конкурентоспособност и дългосрочен растеж.

Нарастването на стойността на дълготрайните материални активи е индикатор за икономическа активност, модернизация и дългосрочна устойчивост. То говори за повишена ефективност и конкурентоспособност, както на ниво предприятие, така и на макрониво - отрасъл и държава. В дългосрочен план такова нарастване води до икономически растеж, създаване на работни места и повишаване на стандарта на живот.

По предварителни данни на НСИ стойността на дълготрайните материални активи на всички предприятия в България през 2023 г. е над 143666,839 млн.лв и е нараснала спрямо 2021 г. с 13,65%, а спрямо 2022 г. с 6,78%. Този ръст е показателен за непрекъснатото развитие и обновяване на икономиката на страната ни, още повече, че е постигнат при по-малко нарастване на броя на предприятията – съответно с 12,3 % и 2,97%.

Стойността на дълготрайните материални активи на нефинансовите предприятия в България също нараства и през 2023 г. достига до почти 141 млрд. лв. (Таблица 1). За десет годишен период (спрямо 2013 г.) тя е нараснала с 110,53%. Този резултат свидетелства за устойчив икономически растеж и модернизация. Освен това, трябва да се има предвид, че за същия период броят на предприятията, от които той е реализиран, е нараснал само с 46,63%. Нарастването ДМА през 2023 г. спрямо 2021 г. е с 13,74%, а спрямо 2022 г. то е 6,91%.

Таблица 1.

Дълготрайни материални активи на нефинансовите предприятия, 2021 - 2023 година
Източник: НСИ и собствени изчисления.

(Млн. левове)

Години	Микро-	Малки	Средни	Общо МСП	Големи	Общо
2021	35651,85	21476,78	1327,59	76692,05	47161,19	123853,24
2022	39279,75	22782,10	20928,67	82990,52	48766,02	131756,55
2023 (предварителни данни)	43088,30	25363,28	22253,57	90705,15	50161,41	140866,56

През 2023 г. ДМА на нефинансовите МСП са в размер на близо 91 млрд. лв., а на големите над 50 млрд. лв. Стойността на ДМА на МСП е нараснала с 9,30% спрямо 2022 г., макар че броят на предприятията се е увеличил само с 2,95% (Таблица 3). Забелязва се ясно очертала се тенденция за ежегодно увеличаване на стойността на ДМА и в трите размера на предприятията от групата на МСП (Таблица 2). Това е доказателство за тяхното непрекъснато развитие и за осъвременяването на използваните от тях средства.

Таблица 2.
Дълготрайни материални активи средно на едно нефинансово предприятие,
2021 - 2023 година
Източник: НСИ и собствени изчисления

(Хил. левове)

Години	Микро-	Малки	Средни	Общо МСП	Големи	Общо
2021	92,95	894,46	295,74	186,12	58080,28	299,98
2022	93,61	948,82	4490,17	185,00	55732,59	293,13
2023	99,66	1019,47	4807,42	196,39	56551,76	304,42

Средната стойност на ДМА на едно малко и средно предприятие (Таблица 2) през годините си остава стотици пъти по-малка от средната стойност на ДМА на едно голямо предприятие. Тази разлика постепенно намалява, макар и с малко - за 2023 г. тя е 288 пъти при 312 пъти за 2021 година. Различията между отделните подгрупи на МСП също са в пъти.

Делът на МСП в стойността на ДМА на нефинансовите предприятия в страната е 64,39%, докато през 2013 г. той е бил 60,4 %. Това показва голямото и нарастващо значение на сектора на МСП за икономиката ни, както и неговото модернизиране. Доказателство за подобреното му състояние е и сравнението спрямо 2021 г., което показва, че броят на МСП е нараснал с 12,08%, докато стойността на техните ДМА е нараснала с 18,27% (Таблица 3). Най-голямо нарастване на стойността на ДМА през 2023 г. спрямо 2021 г. има в средните предприятия, а спрямо 2022 г. - в микропредприятията

Таблица 3.

Процентно нарастване на ДМА на нефинансовите предприятия с различен размер през 2023 г.
Източник: НСИ и собствени изчисления

База за сравнение	Микро-	Малки	Средни	Общо МСП	Големи	Общо
Спрямо 2021 г.	20,86	18,10	1576,24	18,27	6,36	13,74
Спрямо 2022 г.	9,70	11,33	6,33	9,30	2,86	6,91

Делът на ДМА на МСП в ДМА на нефинансовите предприятия нараства ежегодно през целия период. В сравнение с 2021 г., когато е бил 61,92%, този дял е нараснал на 62,99% през 2022 г. и на 64,39% през 2023 г. (Таблица 4). Това е видно и от нарастването на абсолютната стойност на ДМА на МСП, спрямо тази година.

Таблица 4.

Дял на ДМА в нефинансовите на предприятия с различен размер, 2021 - 2023 година
Източник: НСИ и собствени изчисления

Години	Микро-	Малки	Средни	Общо МСП	Големи
2021	28,79	17,31	1,07	61,92	38,08
2022	29,819	17,30	15,88	62,99	37,02
2023 (предварителни данни)	30,59	18,01	15,80	64,39	35,61

В групата на МСП ясно е очертана обратна зависимост на дела на ДМА в стойността на ДМА на нефинансовите предприятия и размера им. Делът им намалява с увеличаването на размера на предприятията, което се дължи главно на различния им брой във всяка група по размер. В периода 2021 – 2023 г. с най-голям дял са микропредприятията, а най-малък средните предприятия. През 2023 г. дяловете им са съответно 30,59% и 15,80%.

4.2. ДМА на МСП по икономически дейности

През 2023 г., сред нефинансовите на предприятия в страната, с най-голям размер на ДМА е отрасловия сектор „Операции с недвижими имоти“ с дял от 15,54%, на второ място е „Транспорт, складиране и пощи“ с дял от 15,29%, а „Преработваща промишленост“ е на трето място с дял 14,78% (Таблица 4). При микропредприятията с най-голям дял на ДМА са секторите „Селско, горско и рибно стопанство“ и „Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети“. При малките предприятия са секторите „Селско, горско и рибно стопанство“ и „Преработваща промишленост“, а при средните предприятия - „Преработваща промишленост“ и „Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети“.

Таблица 5.
ДМА на нефинансовите предприятия
по отраслови сектори и размер, 2023 година
Източник: НСИ

(хил.лв.)

Група предприятия	Икономически дейности	2021 г.	2023
Общо	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U)	123853235	140866562
	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	9281965	11210007
	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	1759214	1381536
	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	18998446	20824216
	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	16454606	17214309
	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	921729	1391870
	СТРОИТЕЛСТВО	6312392	7287981
	ТЪРГОВИЯ; РЕМОТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	14615506	16351438
	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	17954440	21543678
	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	6649668	7552638
	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	3234150	3798719
	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	18904639	21893298
	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	2408502	2774700
	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	2666705	3413213
	ОБРАЗОВАНИЕ	171625	161662
	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	2030683	2295595
	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	1169388	1393918
	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	319577	377784
Микропредприятия	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U)	35651853	43088296
	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	3430124	4366660
	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	82642	116154
	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	1617068	1870988
	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	2044985	3499864
	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ,	76310	111726

	УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ		
	СТРОИТЕЛСТВО	2964555	3407683
	ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	3328154	3946430
	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЦИ	1185889	1311795
	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	1746309	1826342
	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	521272	534824
	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	14732038	17260101
	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	1620476	1906722
	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	1391936	1755685
	ОБРАЗОВАНИЕ	74170	81281
	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	281155	384934
	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	320566	378605
	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	234204	328502
	Малки предприятия	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и У)	21476775
СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО		3891589	4644624
ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ		135493	117276
ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ		3738599	4563231
ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА		1272987	1411726
ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ		155927	161640
СТРОИТЕЛСТВО		1389788	1846254
ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ		3257582	3830940
ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЦИ		1200412	1784526
ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО		1563151	1708109
СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ		694437	679172
ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ		2588226	..
ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ		430960	499133
АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ		606828	666343
ОБРАЗОВАНИЕ	44793	..	

	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	253663	279244
	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	212243	219232
	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	40097	37239
Средни предприятия	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U)	19563422	22253572
	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	1307151	1189877
	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	164196	190321
	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	5693842	6229193
	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	665497	1358910
	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	..	316975
	СТРОИТЕЛСТВО	1327585	1455658
	ТЪРГОВИЯ; РЕМОТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	2994429	3217884
	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	1288962	1593856
	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	2475897	2919236
	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	374040	493794
	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	1584375	1392316
	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	208154	322162
	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	505224	768359
	ОБРАЗОВАНИЕ	..	50891
	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	331843	370899
	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	338596	371198
	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	45276	12043
	Големи предприятия	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U)	47161185
СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО		653101	1008846
ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ		1376883	957785
ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ		7948937	8160804
ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА		12471137	10943809
ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ		..	801529

СТРОИТЕЛСТВО	630464	578386
ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	5035341	5356184
ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	14279177	16853501
ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	864311	1098951
СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	1644401	2090929
ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	-	..
ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	148912	46683
АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	162717	222826
ОБРАЗОВАНИЕ
ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	1164022	1260518
КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	297983	424883
ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	-	-

4.3. ДМА на МСП по статистически райони на страната

Данните за стойността на ДМА на нефинансовите на предприятия от отделните статистически райони на страната показват значителни различия, което е показва неравномерното географско развитие на икономиката ни (Таблица 6).

Таблица 6.

ДМА на нефинансовите предприятия в статистическите райони на България с различен размер, 2021 - 2023 година
Източник: НСИ

Групи предприятия	Години	България	Северозападен	Северен централен	Североизточен	Югоизточен	Югозападен	Южен централен
ОБЩО	2021	12385 3,24	5500, 14	7760,1 5	12425,54	16344,3 4	65372,9 4	16450, 13
	2022	13175 6,55	6169, 85	9333,2 0	13520,38	16058,0 0	69317,1 8	17357, 94
	2023	14086 6,56	7026, 64	10284, 66	13985,90	17401,0 3	72832,8 5	19335, 48
Микропредприятия	2021	35651 ,85	1918, 89	2365,3 1	4127,34	4907,29	17031,0 3	5302,0 0

(Млн.лв.)

	2022	39279,75	2107,61	2703,49	4360,41	5293,16	18795,49	6019,61
	2023	43088,30	2366,01	3045,06	4979,91	6004,47	20283,52	6409,32
Малки предприятия	2021	21476,78	1734,44	2252,33	2636,15	2963,70	8299,46	3590,70
	2022	22782,10	1893,97	2528,50	2945,90	3204,52	8423,32	3785,90
	2023	25363,28	2346,02	2777,91	3045,10	3593,22	91825,97	4418,43
Средни предприятия	2021	19563,42	1374,17	2095,05	2790,36	2511,83	7480,75	3311,27
	2022	20928,67	1297,29	2276,67	3019,20	2744,89	7826,81	3763,81
	2023	22253,57	1305,92	2388,74	3076,61	2856,80	7988,07	4637,43
МСП ОБЩО	2021	76692,05	5027,5	6712,69	9553,85	10382,82	32811,24	12203,97
	2022	84315,42	5307,5	7620,73	10382,92	11354,48	35206,88	14442,94
	2023	90705,15	6017,95	8211,71	11101,62	12454,49	9210868,59	15465,18
Големи предприятия	2021	47161,19	472,64	1047,47	2871,70	5961,51	32561,70	4246,17
	2022	48766,02	870,98	1824,55	3194,88	4815,43	34271,57	3788,63
	2023	50161,41	1008,68	2072,96	2884,28	4946,54	35378,66	3870,30

Най-голям дял в ДМА на нефинансовите предприятия в страната за целия изследван период има Югозападният район, следван от Южният централен и Югоизточния райони. За 2023 г. техните дялове са съответно е 51,70%, 13,73 % и 12,35%. С най-малък дял към оборота на страната са предприятията от Северозападния и Северния централен райони с дялове за 2023 г., съответно 4,99% и 7,303% (Таблица 7).

Таблица 7.

Дял на ДМА на нефинансовите на предприятия в статистическите райони на България според размера им, 2021 - 2023 година
Източник: НСИ и собствени изчисления

Групи предприятия	Година	Дял на ДМА на нефинансовите на предприятия в статистическите райони на България според размера им, 2021 - 2023 година (%)					
		Северозападен	Северен централен	Североизточен	Югоизточен	Югозападен	Южен централен
ОБЩО	2021	4,44	6,27	10,03	13,20	52,78	13,28
	2022	4,68	7,08	10,26	12,19	52,61	13,17
	2023	4,99	7,30	9,93	12,35	51,70	13,73
Микропредприятия	2021	5,38	6,63	11,58	13,76	47,77	14,87
	2022	5,37	12,83	16,13	12,14	35,51	32,03
	2023	5,49	7,07	11,56	13,94	47,07	14,87
Малки предприятия	2021	8,08	10,49	12,27	13,80	38,64	16,72
	2022	8,31	11,10	12,93	14,07	36,97	16,62
	2023	9,25	10,95	12,01	14,17	36,20	17,42
Средни предприятия	2021	7,02	10,71	14,26	12,84	38,24	16,93
	2022	6,20	10,88	14,43	13,12	37,40	17,98
	2023	5,87	10,73	13,83	12,84	35,90	20,84
МСП ОБЩО	2021	6,56	8,75	12,46	13,54	42,78	15,91
	2022	6,30	9,04	12,31	13,47	41,76	17,13
	2023	6,64	9,05	12,24	13,73	41,29	17,05
Големи предприятия	2021	1,00	2,22	6,09	12,64	69,04	9,00
	2022	1,79	3,74	6,55	9,87	70,28	7,77
	2023	2,01	4,13	5,75	9,86	70,53	7,72

Сходна е картината и при МСП. Най-голям е дяла в ДМА на нефинансовите предприятия на Югозападния район (около 42% за целия изследван период) и Южния централен (около 17%). За 2023 г. тези райони осигуряват, съответно е 41,29% и 17,05% от ДМА. С най-малък дял са Северозападния и Северния централен райони - за 2023 г., съответно 6,64% и 9,05%. (Таблица 7).

През 2023 г. с най-голям дял в ДМА на нефинансовите предприятия в Югозападния район са микропредприятията, следвани от малките предприятия, а в Южния централен и

в Североизточния райони с най-голям дял са средните предприятия. В останалите райони най-голям е дела на малките предприятия.

Забелязва се положителната тенденция за по-бързо нарастване на стойността на ДМА на нефинансовите на предприятия в по-неразвитите райони на страната. Така например, най-голямо е нарастването в Северозападния район – с 13,74% спрямо 2021 г. и с 13,89% спрямо 2022 г., и в Северния централен район – с 27,75% спрямо 2021 г. и с 10,19% спрямо 2022 г. За тези години нарастването на ДМА в Югозападния район е само с 6,47% спрямо 2021 г., а спрямо 2022 г. е с 5,07%. В Южният централен район нарастването е малко по-голямо - спрямо 2021 г. с 11,41 % и с 11,39% спрямо 2022 г. (Таблица 8).

Във всички статистически райони на страната е реализирано съществено нарастване на ДМА на МСП, което е показателно за възходящото им развитие. Най-голямо нарастване е постигнато от Югозападния район (с 27,97% спрямо 2021 г. и с 26,06% спрямо 2022 г.), като в него с най-голям принос са малките предприятия. На следващо място по ръст на ДМА на МСП е Южният централен район (с 26,06% спрямо 2021 г. и с 7,08% спрямо 2022 г.), в който с най-голям примос са средните предприятия.

Таблица 8.

Процентно нарастване през 2023 г. на оборота на нефинансовите на предприятия в статистическите райони на България според размера им
Източник: НСИ и собствени изчисления

(Хил. левове)

Групи предприятия	Спрямо година	Северо-западен	Северен централен	Северо-източен	Юго-източен	Югозападен	Южен централен
ОБЩО	2021	13,74	27,75	32,53	12,56	6,47	11,41
	2022	13,89	10,19	3,44	8,36	5,07	11,39
Микропредприятия	2021	23,31	28,74	20,66	22,36	19,10	20,88
	2022	12,63	14,21	13,44	7,92	6,47	12,63
Малки предприятия	2021	35,26	23,33	15,514	21,24	11,05	23,05
	2022	23,87	9,86	3,37	12,13	10,89	16,71
Средни предприятия	2021	-4,97	14,02	10,26	13,738	6,78	40,05
	2022	0,67	4,92	1,90	4,08	2,06	23,21
МСП ОБЩО	2021	19,70	22,33	16,20	19,96	27,97	26,72
	2022	13,39	7,755	6,92	9,69	26,06	7,08

Големи предприятия	2021	113,41	97,90	0,44	-17,03	8,65	-8,85
	2022	15,81	13,61	-9,72	2,723	3,23	2,16

5. Постигнати резултати от МСП

5.1. Оборот на МСП в България

Оборотът на бизнеса е показател с изключително голямо значение за икономиката на страната. Той отразява общата икономическа активност, пазарната динамика и капацитета на предприятията да генерират приходи. Измервайки общата стойност на произведените и продадени стоки и услуги, той е основен компонент на БВП на страната. Той има и голямо фискално значение, защото от него зависи размерът на начислявания данък върху добавената стойност, както и корпоративния данък, когато е наличие печалба. Той е фактор за нарастване на заетостта и възнагражденията на заетите.

Оборотът е измерител на мащаба на отделното предприятие и на бизнеса като цяло и е индикатор на икономическото им здраве и конкурентоспособност. На негова основа се проследява състоянието на отделните сектори на икономиката и динамиката на тяхното развитие. Той дава важна информация на държавата при разработване на политики за правилно насочване на усилията за насърчаване на отделни сектори.

По предварителни данни на НСИ оборотът на нефинансовите предприятия в България през 2023 г. е над 493 млрд. лв. (Таблица 1). За десет годишен период (спрямо 2013 г.) той е нараснал с 56,51%, което е свидетелство за съществен ръст на икономиката на страната. Нарастването му през 2023 г. спрямо 2021 г. е с 24,21%, но спрямо 2022 г. е налице спад с 2,53%, въпреки нарастването на общия брой на предприятията в страната с 2,95 %. Това се дължи главно на големите предприятия, чийто оборот е спаднал спрямо 2022 г. с 12,01% при нараснал брой на предприятията (Таблица 2).

Таблица 1.

Оборот на нефинансовите предприятия според размера им, 2021 - 2023 година
Източник: НСИ и собствени изчисления

(Хил. левове)

Година	Микро-	Малки	Средни	Общо МСП	Големи	Общо
2021	67195788	77426122	84027380	228649290	145473699	374122989
2022	79928450	93445688	102711801	276085939	230043386	506129325
2023 (предварителни данни)	85377796	97648049	105242838	288268683	205380930	493649613

Оборотът на МСП е в размер на над 288 млрд. лв., а на големите над 205 млрд. лв. Делът на МСП в оборота на нефинансовите предприятия в страната е 58,40 % и показва голямото им значение за икономиката ни. В сравнение с 2021 г., когато делът на МСП е бил 61,12%, този дял е намалял, но това не се дължи на проблеми с развитието им, а на относителното увеличение на дела на големите предприятия. Това е видно от увеличението на абсолютната стойност на оборота на МСП с 20.68 %, спрямо тази година (Таблица 2).

Таблица 2.

*Процентно нарастване на оборота на нефинансовите на предприятия с различен размер през 2023 г.
Източник: НСИ и собствени изчисления*

База за сравнение	Микро-	Малки	Средни	Общо МСП	Големи	Общо
Спрямо 2021 г.	21,30	20,71	20,15	20,68	29,17	24,21
Спрямо 2022 г.	6,38	4,30	2,40	4,23	-12,01	-2,53
Спрямо 2013 г.	44,27	50,24	51,87	49,07	66,96	56,51

В групата на МСП ясно е очертана зависимостта делът в оборота на страната да се увеличава с размера на предприятията. Най-голям дял имат средните предприятия - 21,32 %, а очаквано, най-малък микропредприятията - 17,30% (Таблица 3).

Таблица 3.

*Дял в оборот на нефинансовите на предприятия с различен размер, 2021 - 2023 година
Източник: НСИ и собствени изчисления*

Години	Микро-	Малки	Средни	Общо МСП	Големи	Общо
2021	17,96	20,70	22,46	61,12	38,88	100
2022	15,80	18,46	20,29	54,55	45,45	100
2023 (предварителни данни)	17,30	19,78	21,32	58,40	41,60	100

Съществено е нараснал оборотът на МСП спрямо 2013 г. – с 49.07 %. Това е доказателство за успешното им развитие за този десетгодишен период от време. Най-голямо нарастване имат средните предприятия – с 51,87 %, и малките - с 50,24% (Таблица 2). Доказателство за подобреното им състояние е и сравнението спрямо 2021 г., което показва, че броят на МСП е нараснал с 12,08%, докато оборотът им е нараснал с 20.68%. Спрямо 2022 г Броят на МСП е нараснал. с 2,95%, а оборота им с 4,23%.

Сред нефинансовите на предприятия в страната водещ през 2023 г. по размер на оборота е отрасловия сектор „Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети“ с дял от 42,

19% (41,12 % за 2021 г.), а на второ място е „Преработваща промишленост“ (Таблица 4). Това са водещите отраслови сектори и при МСП с относителни дялове на оборота им, съответно 47,09% и 13,74% (за 2021 г. - 39,45% и 11,18%). Водещи са и при трите вида МСП по размер. Делът на сектор „Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети“ е изключително висок малките предприятия – 49,31% (52,30% за 2021 г.) и при микропредприятията – 48,04% (50,63 % през 2021 г.).

Таблица 4.
Оборот на нефинансовите предприятия по отраслови сектори и размер, 2023 година
Източник: НСИ.

(хил.лв.)

		2021 г.	2023
Общо	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и У)	374122989	493649613
	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	9157225	11889507
	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	3604462	3839856
	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	75468464	101920746
	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	32596843	38664859
	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	2563597	2992989
	СТРОИТЕЛСТВО	20603147	28651052
	ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	161308329	208283257
	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	18451861	24396909
	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	5258451	9042722

	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	17230193	23459110
	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	3836078	5065261
	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	8739734	12402728
	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	5076305	7786360
	ОБРАЗОВАНИЕ	439675	631124
	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	6286696	8338574
	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	2467525	5065207
	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	1034404	1219352
Микропредприятия	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и У)	67195788	85377796
	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	3652645	4951426
	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	58426	59258
	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	3323004	4190400
	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	877988	969526
	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	220950	286989
	СТРОИТЕЛСТВО	4809935	6877942

	ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	34024483	41018231
	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	5213257	6316565
	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	1728847	2552005
	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	3004253	3786449
	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	2105904	2741529
	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	4253301	5977067
	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	1394939	2181690
	ОБРАЗОВАНИЕ	205512	285125
	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	1122583	1531991
	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	433097	638948
	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	766664	1012655
Малки предприятия	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и У)	77426122	97648049
	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	3681046	4510717
	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	240792	277843
	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	9427427	12210740
	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	1056474	1095536

	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	759782	750451
	СТРОИТЕЛСТВО	5373435	7953017
	ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	40496039	48153772
	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	5048007	6141580
	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	1842712	3273483
	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	2885474	3644055
	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	1227549	1482413
	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	2265898	2822622
	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	1295818	2280581
	ОБРАЗОВАНИЕ	115257	152223
	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	860947	1176995
	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	658679	1565900
	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	190786	156121
Средни предприятия	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и У)	84027380	105242838
	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	1338653	1472188
	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	321449	402044
	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	19485720	23202335

	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	2161470	3140730
	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	643773	803177
	СТРОИТЕЛСТВО	6375361	8844432
	ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	39214636	46582177
	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	3868828	5433369
	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	1325854	2494134
	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	3546258	5232876
	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	502625	789040
	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	1458094	1730506
	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	937965	1457217
	ОБРАЗОВАНИЕ	..	179408
	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	1392841	1635222
	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	..	1793407
	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	76954	50576
Големи предприятия	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и У)	145473699	205380930

СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	484881	955176
ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	2983795	3100711
ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	43232313	62317271
ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	28500911	33459067
ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	939092	1152372
СТРОИТЕЛСТВО	4044416	4975661
ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	47573171	72529077
ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	4321769	6505395
ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	361038	723100
СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	7794208	10795730
ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	-	52279
ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	762441	1872533
АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	1447583	1866872
ОБРАЗОВАНИЕ	..	14368
ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	2910325	3994366
КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	..	1066952

	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	-	-
--	-----------------------	---	---

Данните за стойността на оборота на нефинансовите на предприятия от отделните статистически райони на страната показват значителни различия, което е важен индикатор за неравномерното географско развитие на икономиката ни (Таблица 5). Най-голям дял в оборота на страната за целия изследван период имат Югозападният район и Южният централен. За 2023 г. той съответно е 54,83% и 13,36 %. С най-малък принос към оборота на страната са МСП от Северозападния и Северния централен райони с дял за 2023 г., съответно 4,54% и 7,73%. Останалите райони са с дял между 8 и 10% за периода (Таблица 6).

Таблица 5.

Оборот на нефинансовите предприятия в статистическите райони на България според размера им, 2021 - 2023 година

Източник: НСИ

(Хил. левове)

Групи предприятия	Годни	България	Северозападен	Северен централен	Североизточен	Югоизточен	Югозападен	Южен централен
ОБЩО	2021	374122989	19162916	29669313	36318933	36926862	202309386	49735579
	2022	506129325	26913387	42104219	46325531	49621784	278300224	62864180
	2023	493649613	22424188	38135110	43511338	52971325	270669063	65938589
Микропредприятия	2021	67195788	3832674	5432674	7339477	8160037	32343592	10087334
	2022	79928450	4432424	6523539	8967431	9890378	37841961	12272717
	2023	85377796	4582940	6877290	9445172	10425832	40928643	13117919
Малки предприятия	2021	77426122	4733508	6154412	9848736	8715013	36050384	11924069
	2022	93445688	5648743	7528250	11788981	10680431	43068086	14731197
	2023	97648049	5641286	7625966	11871864	11464281	45706879	15337773
Средни предприятия	2021	84027380	3791411	6515834	8868932	7123058	44671221	13056924
	2022	102711801	4028390	8658148	10429870	9693535	54979548	14922310
	2023	105242838	4264670	8528754	9910500	9711949	55378903	17448062
МСП ОБЩО	2021	228649290	12357593	18102920	26057145	23998108	113065197	35068327
	2022	276085939	14109557	22709937	31186282	30264344	135889595	41926224
	2023	288268683	14488896	23032010	31227536	31602062	142014425	45903754
Големи предприятия	2021	145473699	6805323	11566393	10261788	12928754	89244189	14667252
	2022	230043386	12803830	19394282	15139249	19357440	142410629	20937956
	2023	205380930	7935292	15103100	12283802	21369263	128654638	20034835

Сходна е картината и при МСП. Най-голям е дяла им в оборота на страната в Югозападния район (малко над 49% за целия изследван период) и Южния централен (малко под 16%). За 2023 г. тези райони осигуряват, съответно е 49,26% и 15,926 % от оборота. С най-малък принос към оборота на страната са Северозападния и Северния централен райони с дял за 2023 г., съответно 5,03% и 7,99%. Останалите райони са с дялове малко над 10% за периода (Таблица 6).

В Югозападния район с най-голям принос към оборота са средните предприятия (средно около 53 % за периода), а в Южния централен и в Северния централен райони всички размери МСП имат приблизително еднакъв принос. В Северозападния район, както и в Югоизточния, водещи са малките и микропредприятията, а в Североизточния – малките предприятия.

Таблица 6.

Дял в оборот на нефинансовите на предприятия в статистическите райони на България според размера им, 2021 - 2023 година
Източник: НСИ и собствени изчисления

Групи предприятия	Година	(%)					
		Северозападен	Северен централен	Североизточен	Югоизточен	Югозападен	Южен централен
ОБЩО	2021	5,12	7,93	9,71	9,87	54,08	13,29
	2022	5,32	8,32	9,15	9,80	54,99	12,42
	2023	4,54	7,73	8,81	10,73	54,83	13,36
Микропредприятия	2021	5,70	8,08	10,92	12,12	48,13	15,01
	2022	5,55	8,16	11,22	12,37	47,34	15,35
	2023	5,37	8,06	11,06	12,21	47,93	15,36
Малки предприятия	2021	6,11	7,95	12,72	11,26	46,56	15,40
	2022	6,04	8,06	12,62	11,43	46,09	15,76
	2023	5,78	7,81	12,16	11,74	46,81	15,71
Средни предприятия	2021	4,512	7,75	10,55	8,48	53,16	15,54
	2022	3,92	8,43	10,15	9,44	53,53	14,53
	2023	4,05	8,10	9,42	9,23	52,62	16,58
МСП ОБЩО	2021	5,40	7,92	11,40	10,50	49,45	15,34
	2022	5,11	8,23	11,30	10,96	49,22	15,19
	2023	5,03	7,99	10,83	10,96	49,26	15,92
Големи предприятия	2021	4,68	7,95	7,05	8,89	61,35	10,08
	2022	5,57	8,43	6,58	8,41	61,91	9,10
	2023	5,12	7,93	9,71	9,87	54,08	13,29

Нарастването на оборота на нефинансовите на предприятия в Югозападния район през 2023 г. спрямо 2021 г. е значително (с 33,79%), но спрямо 2022 г. е реализиран малък спад в размер на 2,742 %. Сходно е развитието и в Южният централен район. Ръстът на оборота му спрямо 2021 г. е с 32,58 %, но и с малко нарастване от 4,89% спрямо 2022 г. Всички останали райони имат нарастване на оборота спрямо 2021 г., но спрямо 2022 г. имат спад, с изключение на Югоизточния. Най-голям е спадът на оборота на Северозападния район – с -16,68% (Таблица 7).

Във всички статистически райони на страната е реализирано съществено нарастване на оборота на МСП спрямо 2021 г., което е показателно за възходящото им развитие. Най-голямо нарастване е постигнато от Югозападния район, като в него с най-голям принос са малките предприятия. На следващо място по ръст на оборота на МСП е Южният централен район, в който всички групи предприятия по размер имат приблизително еднакъв принос. Намаление на оборота спрямо 2022 г. имат средните предприятия в Северния централен район (с 1,49%) и в Североизточния – с 4,98%. В Северозападния район малко е намалел спрямо 2022 г. оборотът на малките предприятия с - 0,13%.

Таблица 7.

Процентно нарастване през 2023 г. на оборота на нефинансовите на предприятия в статистическите райони на България според размера им
Източник: НСИ и собствени изчисления

(Хил. левове)

Групи предприятия	Спрямо година	Северо-западен	Северен централен	Северо-източен	Юго-източен	Югозападен	Южен централен
ОБЩО	2021	17,02	28,53	19,80	43,45	33,79	32,58
	2022	-16,68	-9,43	-6,07	6,75	-2,742	4,89
Микропредприятия	2021	19,58	26,598	28,69	27,76	26,54	30,04
	2022	3,40	5,42	5,33	5,41	8,16	6,89
Малки предприятия	2021	16,60	30,58	19,70	65,28	44,16	36,60
	2022	- 0,13	1,30	0,70	7,34	6,13	4,12
Средни предприятия	2021	12,48	30,89	11,74	36,35	23,97	33,63
	2022	5,87	-1,49	-4,98	0,19	0,73	16,93
МСП ОБЩО	2021	26,07	17,25	27,23	19,84	31,69	25,60
	2022	4,41	2,689	1,42	0,13	4,42	4,51
Големи предприятия	2021	41,18	16,60	30,58	19,70	65,28	44,16
	2022	-38,02	-22,13	-18,86	10,39	-9,66	-4,31

5.2. Добавена стойност от МСП

Брутната добавена стойност (БДС) е основен измерител на икономическата активност, производителността и ефективността в съответния сектор, отрасъл, бранш. Тя е стойността, която се добавя в процеса на производство от тяхната икономическа дейност. В известна степен тя е синтетичен показател, защото отразява както резултатите от производствената дейност, така и някои от основните разходи за производството. От приходна гледна точка, БДС е показател за доходите, които се генерират от първичните производствени фактори в съответния икономически сектор.

БДС на секторите на икономиката е в основата на формирането на брутния вътрешен продукт (БВП) на страната. От своя страна БВП е основен макроикономически показател, даващ агрегирана представа за текущото състояние на икономиката, за нейните краткосрочни конюнктурни колебания, както и за очертаващите се в нея дългосрочни тенденции. Анализът на БДС по икономически сектори дава възможност за открояване на приноса на отделните отрасли и системи в създаването и динамиката на изменение на БВП на страната.

Брутната добавена стойност се определя като на разликата между общата пазарна стойност на създадените продукти и стойността на междинните продукти, използвани за тяхното производство. Изчислява се по базови цени, докато междинното потребление се пресмята по фактически цени. Преминаването от БДС по базови цени към БВП се извършва чрез добавянето на корективи (нетни данъци върху продуктите, ДДС, мита и акцизи върху вноса).

По предварителни данни на НСИ добавената стойност на предприятията в страната през 2023 г. е над 117 млрд. лв. Тя е нараснала спрямо 2021 г. с 39,33 %, а спрямо 2022 г. с 13,56%. Добавената стойност на нефинансовите предприятия за 2023 г. е над 100 млрд. лв. (Таблица 1) и тя съставлява 86,15% от тази на всички предприятия. За последните десет години (спрямо 2013 г.) тя е нараснала с 177,78.%, което е свидетелство за съществен интензивен растеж. Спрямо 2021 г. нарастването е с 34.37 %, а спрямо 2022 г. с 8,00%.

Таблица 1.

Добавената стойност по факторни разходи на предприятията в България,
2021 - 2023 година

Източник: НСИ и собствени изчисления

(хил.лв.)

Предприятия	2021 г.	2022 г.	2023 г.
Общо на предприятията в страната	83975296	103035480	117002971
На нефинансовите предприятия в страната	75018117	93330266	100799238

Добавената стойност на малките и средните нефинансови предприятия в България през 2023 г. е над 62 млрд. лв. (Таблица 2). За десет годишен период (спрямо 2013 г.) тя е нараснала с 138,46%, което е свидетелство не само за съществен растеж, но и за нараснало значение на МСП за икономиката на страната.

Таблица 2.

Добавена стойност по факторни разходи
на нефинансовите предприятия в България, 2021 - 2023 година

Източник: НСИ и собствени изчисления

Предприятия	2021 г.	2022 г.	2023 г.
Нефинансовите предприятия в страната	75018117	93330266	100799238
Микропредприятия	13625134	16671934	18694897
Малки предприятия	15869510	19239838	20661903
Средни предприятия	17128230	20522293	22924306
МСП общо	46622874	56434065	62281106
Големите предприятия	28395243	36896201	38518132

Делът на нефинансовите предприятия, в това число и на МСП, в създадената добавена стойност на предприятия в страната остава относително устойчив, но с тенденция за намаляване през последните години. От 89,33 % през 2021 г. при нефинансовите предприятия той е намалял на 86,15 %. При МСП това намаление е от 55,52 % през 2021 г. на 53,23% през 2023 г. (Таблица 3).

Таблица 3.

Дял на нефинансовите предприятия в добавената стойност на предприятията в България, 2021 - 2023 година

Източник: НСИ и собствени изчисления

(%)

Предприятия	2021г.	2022 г.	2023 г.
Нефинансови предприятия - общо	89,33	90,58	86,15
Нефинансови МСП	55,52	54,77	53,23

Делът на МСП в създадената добавена стойност на нефинансовите предприятия в страната също остава относително устойчив през последните години. За 2023 г. той е 61,79% при 62,15% за 2021 г. и 60,47% за 2022 г. (Таблица 4). В групата на МСП отново се очертана зависимостта делът в създадената добавена стойност да се увеличава с размера на предприятията. Най-голям дял имат средните предприятия - 22,74%, а най-малък микропредприятията - 18,55%. През периода 2021-2023 г. промените в тези дялове са несъществени.

Таблица 4.

Дял на МСП с различен размер в добавената стойност на нефинансовите на предприятия, 2021 - 2023 година

Източник: НСИ и собствени изчисления

(%)

Предприятия	2021г.	2022 г.	2023 г.
МСП общо	62,15	60,47	61,79
Микропредприятия	18,165	17,86	18,55
Малки предприятия	21,155	20,61	20,50
Средни предприятия	22,835	21,99	22,74
Големи предприятия	37,85	39,53	38,21

Нарастването на добавената стойност на малките и средните нефинансови предприятия през 2023 г. спрямо 2021 г. е с 33,58%, но спрямо 2022 г. е само 10,36%, въпреки нарастването на общия брой на предприятията в страната. Това се дължи и на трите подгрупи предприятия - микро-, малки и средни, но най-малък е ръста на добавената

стойност на малките предприятия, (Таблица 5). Още по-малък е ръста спрямо 2022 г. на добавената стойност на големите предприятия.

Таблица 5.

Процентно нарастване на добавената стойност по факторни разходи на нефинансовите на предприятия с различен размер през 2023 г.

Източник: НСИ и собствени изчисления

(%)

Предприятия	Спрямо 2021 г.	Спрямо 2022 г.
Общо нефинансовите предприятия в страната	34,37	8,00
Микропредприятия	37,21	12,13
Малки предприятия	30,20	7,39
Средни предприятия	33,84	11,70
Големи предприятия	35,65	4,40
МСП общо	33,58	10,36

Въпреки реализирания ръст на създадената добавена стойност от МСП в периода 2021-2023 г., налице е намаляване на дела им в добавената стойност на всички предприятия в България. Това в значителна степен се дължи на ръстът на този показател при големите предприятия (Таблица 6).

Таблица 6.

Процентно изменение на дела на МСП в добавената стойност на предприятията в страната през 2023 г.

Източник: НСИ и собствени изчисления

(%)

Процентно изменение	Спрямо 2021 г.	Спрямо 2022 г.
В добавената стойност на всички предприятия	-4,12355	-2,81374
В добавената стойност на нефинансовите предприятия	-0,58173	2,183374

Сред нефинансовите на предприятия в страната, водещ през 2023 г. по размер на оборота, е отрасловия сектор „Преработваща промишленост“ с дял от 22,12% (21,48% за 2021 г.), а на второ място е „Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети“ с дял за 2023 г. – 20,55% (Таблица 6). И при МСП това са водещите отраслови сектори при създаването на добавена стойност. Относителният им дял в добавената стойност на МСП е, съответно 47,09% и 13,74% (за 2021 г. - 39,45% и 11,18%). Тези сектори са водещи и при трите

размера МСП. В сектор „Преработваща промишленост“ с най-висок дял са средните предприятия – 26,86% за 2023 г. (27,63% за 2021 г.), следвани от малките с 16,90% (15,67% за 2021 г.). Микропредприятията са с дял от 6,34% (6,40% за 2021 г.). Делът на сектор „Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети“ е висок при микропредприятията – 25,18% (26,89% за 2021 г.) и при малките предприятия – 25,65% (26,87% през 2021 г.).

Таблица 7.

Добавена стойност по факторни разходи
на нефинансовите предприятия по отраслови сектори и размер, 2023 година

Източник: НСИ

(хил.лв.)

Група предприятия	Код, Икономически дейности по КИД-2008 (A21)		2021 г.	2022 г.	2023 г.
Общо	Общо	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и У)	75018117	93330266	100799238
	A	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	2821316	4434827	2865027
	B	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	2025488	1900031	1903542
	C	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	16113128	19220841	22292470
	D	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	3879154	7817559	3631274
	E	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	885785	805939	1060372
	F	СТРОИТЕЛСТВО	4646973	5014048	6587873

	G	ТЪРГОВИЯ; РЕМОТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	15855545	19244965	20714520
	H	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	4598133	5713746	6630115
	I	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	1951830	2655530	3654766
	J	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	9365076	11404679	13493021
	L	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	1396183	1581463	1942310
	M	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	4127549	4946165	5801362
	N	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	2697685	3155553	3590196
	P	ОБРАЗОВАНИЕ	246107	281138	386219
	Q	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	3628911	4001536	4850246
	R	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	439972	759115	896183
	S	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	339282	393131	499742
Микропредприятия	Общо	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U)	13625134	16671934	18694897
	A	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	1083502	1867285	1394385
	B	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	-12727	-2266	-12655

	C	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	872491	990402	1185880
	D	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	268246	515408	243013
	E	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	42034	43049	51026
	F	СТРОИТЕЛСТВО	905080	1011434	1468123
	G	ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	3663949	4224432	4707691
	H	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	912770	1097855	1101020
	I	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	524188	661286	862258
	J	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	1249414	1461814	1654146
	L	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	603949	561413	886110
	M	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	1899851	2288283	2727407
	N	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	430094	475997	695305
	P	ОБРАЗОВАНИЕ	94062	109492	141773
Q	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	721472	868778	1014782	

	R	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	104948	175954	158371
	S	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	261811	321318	416262
Малки предприятия	Общо	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори K, O, T и U)	15869510	19239838	20661903
	A	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	1266673	1840346	854869
	B	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	71385	56816	86249
	C	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	2486860	3007787	3491767
	D	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	251162	363641	186236
	E	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	170477	167106	167889
	F	СТРОИТЕЛСТВО	1376117	1623150	2038627
	G	ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	4264176	5034977	5300446
	H	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	944250	1169989	1324314
	I	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	716137	988288	1380475
	J	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	1501598	1649174	1947889

	L	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	535498	707202	665525
	M	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	956455	1055083	1287323
	N	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	494058	605922	745235
	P	ОБРАЗОВАНИЕ	70980	69909	104899
	Q	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	550836	644032	768749
	R	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	158647	195605	240061
	S	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	54201	60811	71350
Средни предприятия	Общо	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U)	17128230	20522293	22924306
	A	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	..	324466	220943
	B	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	83042	71852	92860
	C	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	4732837	5323639	6159134
	D	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	259620	423342	493494
	E	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	213588	245609	244473

	F	СТРОИТЕЛСТВО	1461359	1656776	2048285
	G	ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	3896727	4683709	4661548
	H	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	827111	987348	1241105
	I	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	554762	784173	1092420
	J	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	2033970	2611767	3107047
	L	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	256736
	M	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	664438	960550	931036
	N	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	605064	756882	664665
	P	ОБРАЗОВАНИЕ
	Q	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	781269	776667	974990
	R	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	378150	519553	491347
S	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	23270	11002	12130	
Големи предприятия	Общо	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U)	28395243	36896201	38518132
	A	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	..	402730	394830
	B	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	1883788	1773629	1737088

	C	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	8020940	9899013	11455689
	D	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	3100126	6515168	2708531
	E	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	459686	350175	596984
	F	СТРОИТЕЛСТВО	904417	722688	1032838
	G	ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	4030693	5301847	6044835
	H	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	1914002	2458554	2963676
	I	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	156743	221783	319613
	J	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	4580094	5681924	6783939
	L	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	
	M	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	606805	642249	855596
	N	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	1168469	1316752	1484991
	P	ОБРАЗОВАНИЕ
Q	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	1575334	1712059	2091725	

	R	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	-201773	-131997	6404
--	---	---------------------------------	---------	---------	------

Неравномерното регионално развитие на икономиката ни се потвърждава и от данните за стойността на добавената стойност на предприятия от отделните статистически райони. През периода 2021-2023 г. най-голям размер добавената стойност са създавали Югозападният район (близо 69 млрд. лв. за 2023 г.) и Южният централен – над 15 млрд. лв. за същата година (Таблица 7). Тенденцията за централизация на бизнеса в Югозападния район на страната се запазва. През 2023 г. дялът му в общата стойност на добавената стойност на страната е нараснал от 55,10% през 2021 г. на 58,72%. В същото време дялът на Южният централен е намалял от 19,96% за 2021 г. на 12,96% през 2023 г. Най-ниска стойност на създадената добавена стойност имат предприятията от Северозападния и Северния централен райони.

Таблица 8.

*Добавена стойност по факторни разходина нефинансовите предприятия
по отраслови сектори и размер, 2021 - 2023 година*

Източник: НСИ и собствени изчисления

(хил. лв.)

Статистически райони на България							
Предприятия	България	Северозападен	Северен централен	Североизточен	Югоизточен	Югозападен	Южен централен
2021 г.							
ОБЩО	83975296	5054337	5453852	7561941	8755958	46269921	10879287
Нефинансови предприятия	75018117	5047984	5424960	7323232	8688382	37779886	10753673
Микро	13625134	788827	1157872	1692102	1641544	6281924	2062865
Малки	15869510	917638	1331270	1875296	1705134	7768656	2271516
Средни	17128230	939023	1362564	1635978	1521325	9020987	
Големи	28395243	2402496	1573254	2119856	3820379	14708319	3770939
Общо МСП	46622874	2645488	3851706	5203376	4868003	23071567	6982734
2022 г.							
ОБЩО	103035480	5734013	6344781	9556816	12577404	55931362	12891104
Нефинансови предприятия	93330266	5722105	6323282	9295950	12511333	46868066	12609530
Микро	16671934	1078135	1440475	2209825	2044295	7305928	2593276

Малки	19239838	1162296	1683900	2321413	2108196	9052822	2911211
Средни	20522293	901558	1571399	1989240	1883375	11232017	2944704
Големи	36896201	2580116	1627508	2775472	6475467	19277299	4160339
Общо МСП	56434065	3141989	4695774	6520478	6035866	27590767	8449191
	2023 г.						
ОБЩО	117002971	5414138	6278095	9273755	12165894	68706232	15164857
Нефинансови предприятия	100799238	5395240	6250979	8995303	12093324	53071126	14993266
Микро	18694897	1027613	1462672	2175415	2241822	8712225	3075150
Малки	20661903	980203	1552765	2214812	2382534	10243133	3288456
Средни	22924306	976512	1779291	1789722	2004035	12455428	3919318
Големи	38518132	2410912	1456251	2815354	5464933	21660340	4710342
Общо МСП	62281106	2984328	4794728	6179949	6628391	31410786	10282924

Сходни са резултатите и на нефинансовите на предприятия от отделните статистически райони на страната (Таблица 7). Най-големи дялове в добавената стойност на нефинансовите на предприятия на страната за целия изследван период отново имат Югозападният район и Южният централен. За 2023 г. те съответно са 52,65% и 14,87 %. С най-малък принос към оборота на страната са Северозападния и Северния централен райони с дял за 2023 г., съответно 5,32% и 6,20%.

През 2023 г., сред нефинансовите предприятия в статистическите райони на България, с най-висок процент на нарастване на добавената стойност отново са Югозападният и Южният централен райони – 40,47 % и 39,42% спрямо 2021 г. (Таблица 8). Трябва обаче да се отбележи, че реализираният от тях растеж спрямо 2022 г. е значително по-нисък - съответно 13,23% и 18,90%. С отрицателен прираст на добавената стойност спрямо 2022 г. са всички останали райони, като най-лошо е положението в Северозападния район – намаление с 5,71%.

Таблица 9.

Процентно нарастване през 2023 г. на добавената стойност
на нефинансовите предприятия в статистическите райони на България

Източник: НСИ и собствени изчисления

(%)

	България	Северозападен	Северен централен	Североизточен	Югоизточен	Югозападен	Южен централен
Спрямо 2021 г.	34,37	6,88	15,23	22,83	39,19	40,47	39,42
Спрямо 2022 г.	8,007	-5,71	-1,14	-3,23	-3,34	13,23	18,90

Сходна е картината и при нефинансовите МСП. През целия изследван период МСП от Югозападния район са имали най-голям дял в добавената стойност на нефинансовите предприятия в страната – средно около 49%. През 2023 г. този принос е нараснал на 50,43 % (Таблица 9). На второ място по дял на МСП в създадената стойност на нефинансовите предприятия е Южния централен район – средно около 15 % за периода и 16,51% за 2023 г. Най-малък е приноса към на нефинансовите предприятия на Северозападния и Северния централен райони.

Таблица 10.

Дял на МСП в добавената стойност на нефинансовите на предприятия в статистическите райони на България, 2021 - 2023 година

Източник: НСИ и собствени изчисления

Година	Статистическите райони на България					
	Северозападен	Северен централен	Североизточен	Югоизточен	Югозападен	Южен централен
2021 г.	5,67	8,26	11,16	10,44	49,49	14,98
2022 г.	5,57	8,32	11,55	10,70	48,89	14,97
2023 г.	4,79	7,70	9,92	10,64	50,43	16,51

През разглеждания период МСП на Северния централен район са имали най-голям принос в създаването на добавена стойност в района, въпреки относително по-малката ѝ абсолютна стойност. През 2023 г. те са създали 76,70 % от добавената стойност на нефинансовите предприятия в района и 76,37% от тази стойност на всички предприятия там (Таблица 10). Това се дължи главно на малкия брой на големите предприятия в района, но показва и голямото значения на МСП. Сходно е положението и в Североизточния и Южния централен райони – с приноси съответно 68,70% и 68,58 % към добавената стойност на нефинансовите предприятия и 66,64% и 67,81 % на всички предприятия. В Югозападния район МСП са създали 59,19 % от добавената стойност на нефинансовите предприятия в района и 45,72% от тази стойност на всички предприятия там.

Във всички райони средните предприятия са с най-голям принос към добавената са с изключение на Северозападния район, където, водещи са малките и микропредприятията.

Таблица 11.

*Дял на МСП в добавената стойност на нефинансовите на предприятия
на отделните статистическите райони, 2021 - 2023 година*

Източник: НСИ и собствени изчисления

(%)

Статистическите райони на България							
Предприя тия	България	Североза паден	Северен централен	Североизто чен	Югоизточ ен	Югозапа ден	Южен централен
				2021 г.			
Микро	18,16	15,63	21,34	23,11	18,89	16,63	19,18
Малки	21,15	18,18	24,54	25,61	19,63	20,56	21,12
Средни	22,83	18,60	25,12	22,34	17,51	23,88	24,63
Големи	37,85	47,59	29,00	28,95	43,97	38,93	35,07
Дял на МСП в добавена та стойност	62,15	52,41	71,00	71,05	56,03	61,07	64,93

на нефинансовите предприятия							
Дял на МСП в добавената стойност на предприятията общо	55,52	52,34	70,62	68,81	55,60	49,86	64,18
				2022 г.			
Микро	17,86	18,84	22,78	23,77	16,34	15,59	20,57
Малки	20,61	20,31	26,63	24,97	16,85	19,32	23,09
Средни	21,99	15,76	24,85	21,40	15,05	23,97	23,35
Големи	39,53	45,09	25,74	29,86	51,76	41,13	32,99
Дял на МСП в добавената стойност на нефинансовите предприятия	60,47	54,91	74,26	70,14	48,24	58,87	67,01
Дял на МСП в добавената стойност на нефинанс	60,47	54,91	74,26	70,14	48,24	58,87	67,01

овите предприя тия							
				2023 г.			
Микро	18,55	19,05	23,40	24,18	18,54	16,42	20,51
Малки	20,50	18,17	24,84	24,62	19,70	19,30	21,93
Средни	22,74	18,10	28,46	19,90	16,57	23,47	26,14
Големи	38,21	44,69	23,30	31,30	45,19	40,81	31,42
Дял на МСП в добавена та стойност на нефинанс овите предприя тия	61,79	55,31	76,70	68,70	54,81	59,19	68,58
Дял на МСП в добавена та стойност на предприя тията общо	53,23	55,12	76,37	66,64	54,48	45,72	67,81

5.3 Производителност на труда на МСП (добавена стойност/заети)

Производителността на труда е един от най-важните икономически показатели. Тя характеризира ефективността на предприятията и е в основата на повишаването на конкурентоспособността, финансовото състояние и растежа им. Тя е важен индикатор и основен двигател на икономическо развитие и растеж на предприятията, на районите и държавите. Държави с по-висока производителност на труда генерират повече добавена

стойност и повишават brutния си вътрешен продукт. Те са по-привлекателни за чуждестранни и вътрешни инвеститори, което води до разширяване на икономиката и създаване на нови работни места. С увеличаването на производителността на труда се увеличават доходите на населението, което допринася за повишаване на стандарта на живот и намаляване на бедността. Повишаването на производителността на труда има и фискално значение, защото увеличава данъчните приходи, без да се увеличават данъчните ставки. Това осигурява стабилност на държавния бюджет и възможност за инвестиране в инфраструктура, образование и здравеопазване.

За целите на този анализ са използвани данни за производителността на труда, измерена чрез произведената добавена стойност на едно заето лице.

По предварителни данни на НСИ производителността на труда на нефинансовите предприятия в страната през 2023 г. е над 49,49 х.лв. на един зает (Таблица 1). Спрямо 2013 г. тя е нараснала с 154,06 %. Този значителен ръст свидетелства за голямото икономическо развитие на страната ни през последните десет години. Спрямо 2021 г. нарастването е с 28,75%, а спрямо 2022 г. ръста намалява до 8,89% (Таблица 2).

Таблица 1.

*Производителност на труда на нефинансовите предприятия
с различен размер, 2021 - 2023 година
Източник: НСИ и собствени изчисления*

(хил. лв.)

Години	Микро-	Малки	Средни	Общо МСП	Големи	Общо
2013	13,25	17,69	21,05	16,82	27,64	19,48
2021	25,01	34,96	40,96	25,76	56,95	38,44
2022	28,59	41,36	49,44	29,50	68,38	45,45
2023 (предварителни данни)	30,85	43,93	55,08	31,80	75,37	49,49

Производителността на труда на МСП продължава да е повече от два пъти по-ниска отколкото на големите предприятия. В същото време е налице ясно изразена и трайна тенденция за нейното нарастване в трите групи по размер и общо за МСП. През 2023 г. производителността на труда в МСП - общо е 31,80 х.лв. и е нараснала спрямо 2013 г. с 89,06%. Това е доказателство за успешното им интензивно развитие, основано на използването на съвременна и високопроизводителна техника, по-квалифицирана работната сила и оптимизирана организация на дейността.

Друга забележима тенденция е нарастването на производителността на труда с увеличаване на размера на предприятията. Най-високи са постиженията на средните

предприятия. Тяжната производителност за 2023 г. е 55,08 хил.лв. и е с 78,54% по-висока от тази на микропредприятията и с 25,38% по-висока от постиженията на малките предприятия. По-ниската производителност на труда на микропредприятията и значително по-големият им брой са довели до занижаването на общия показател за МСП.

Открила се тенденция е, че процентното нарастване на производителността на труда спрямо предходни години също нараства с увеличаване на размера на предприятията. В групата на нефинансовите на МСП средните предприятия отново са реализирали най-висок прираст. През 2023 г. спрямо 2013 г. той е с 161,66%, а спрямо 2021 г. с 23,45% (Таблица 2). Нарастването е по-малко спрямо 2022 г., което е характерно за предприятията от всички размери.

Таблица 2.

*Процентно нарастване на производителността на труда през 2023 г.
на нефинансовите предприятия с различен размер
Източник: НСИ и собствени изчисления*

База за сравнение	Микро-	Малки	Средни	Общо МСП	Големи	Общо
Спрямо 2013 г.	132,83	148,33	161,66	89,06	172,68	154,06
Спрямо 2021 г.	23,35	25,66	34,47	23,45	32,34	28,75
Спрямо 2022 г.	7,90	6,21	11,41	7,80	10,22	8,89

Сред нефинансовите на предприятия в страната водещ по производителност на труда е отрасловия сектор „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“. Неговият резултат за 2021 г е 198,29 хил. лв. и е нараснал през 2023 г. на 220,23 хил. лв. На второ място е „Добивна промишленост“ с резултати, съответно 110,33 хил. лв. и 109,75 хил.лв. (Таблица 4).

Това са водещите отрасли сектори и при микропредприятията с производителност на труда за 2023 г., съответно 107,20 хил. лв. и 104,78 хил. лв. Забелязва се обаче, че резултатът им в сектор „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“ е намалял спрямо 2021 г. с 26,77%.

Отрасловият сектор „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“ е на първо място по производителност на труда и при малките и средните предприятия с резултати за 2023 г., съответно 195,40 хил. лв. и

297,53 хил. лв. При малките предприятия е налице намаление спрямо 2021 г., а при средните има значително увеличение. На второ място по производителност на труда при тези групи предприятия е сект.ор „Операции с недвижими имоти“ - 122,10 хил. лв. и 160,53 хил. лв. за 2023 г. В този сектор е налице тенденция за нарастване на резултатите на тези предприятия.

Отрасловите сектори „Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети“ и „Преработваща промишленост“, които през 2023 г. са водещи по размер на оборота на нефинансовите МСП, имат сравнително ниска производителност на труда. Това се забелязва и при трите групи по размер.

Таблица 4.
Производителност на труда на нефинансовите предприятия
по отраслови сектори и размер, 2023 година
Източник: НСИ

(ХИЛ. ЛВ.)

Група предприятия	Икономически дейности	2021 г.	2023
Общо	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и У)	38,44	49,49
	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	43,16	34,69
	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	110,33	109,75
	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	33,96	47,14
	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	198,29	220,23
	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	30,42	35,73
	СТРОИТЕЛСТВО	35,31	47,42
	ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	33,70	44,57
	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	28,82	41,24
	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	17,30	26,25
	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	77,23	95,48
	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	63,36	79,77
	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	40,29	51,80
	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	25,56	35,63

	ОБРАЗОВАНИЕ	18,99	27,46	
	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	31,86	40,99	
	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	47,03	66,14	
	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	9,77	12,17	
Микропредприятия	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и У)	25,01	30,85	
	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	42,63	28,85	
	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	104,55	104,78	
	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	17,51	23,65	
	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	146,39	107,20	
	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	41,38	41,65	
	СТРОИТЕЛСТВО	32,83	43,72	
	ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	18,58	23,27	
	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	21,39	27,55	
	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	11,62	16,90	
	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	54,36	65,03	
	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	54,34	63,29	
	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	31,25	41,93	
	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	32,11	39,61	
	ОБРАЗОВАНИЕ	13,22	18,49	
	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	26,13	34,77	
	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	20,43	32,61	
	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	8,56	11,11	
	Малки предприятия	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и У)	34,96	43,93
		СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	51,02	41,36
ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ		50,05	63,46	
ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ		24,87	33,19	
ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА		210,13	195,40	
ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ		47,04	43,68	
СТРОИТЕЛСТВО		29,66	39,75	
ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ		36,75	47,21	
ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ		29,55	39,46	
ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО		18,54	28,70	
СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ		66,88	80,61	

	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	87,24	122,10
	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	53,31	65,28
	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	26,81	35,51
	ОБРАЗОВАНИЕ	21,07	29,55
	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	35,26	46,70
	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	39,74	57,80
	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	17,97	27,22
Средни предприятия	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и У)	40,96	55,08
	СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	..	53,72
	ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	43,53	57,83
	ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	31,45	43,37
	ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	207,69	297,53
	ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	31,64	38,85
	СТРОИТЕЛСТВО	35,43	49,80
	ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	55,82	68,76
	ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	33,95	48,98
	ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЬОРСТВО	26,56	36,84
	СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	75,31	98,81
	ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	91,43	160,53
	ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	61,91	75,89
	АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	23,43	38,33
	ОБРАЗОВАНИЕ	37,90	58,16
	ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	34,81	44,15
	КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	..	65,16
	ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	67,84	17,76
	Големи предприятия	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и У)	56,95
СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО		..	40,21
ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ		132,26	126,44
ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ		47,61	66,69
ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА		203,41	239,33
ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ		26,15	32,77
СТРОИТЕЛСТВО		63,39	91,37
ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ		58,53	85,20

ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	32,19	50,30
ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	27,54	38,60
СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	94,92	114,62
ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	-	57,22
ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	55,35	67,63
АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	23,63	32,27
ОБРАЗОВАНИЕ	26,34	32,70
ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	32,59	41,26
КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	..	140,90
ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	-	-

Данните за производителността на труда на предприятията от отделните статистически райони на страната показват значителни различия. Това е показателно не само за неравномерно географско развитие на икономиката ни, но и за неравномерно отраслово разпределение. Нещо повече, забелязва се задълбочаването на тези различия. (Таблица 5). Най-голям дял в оборота на страната за целия изследван период имат Югозападният район с резултат от 46,03 хил. лв. за 2021 г. и нарастване през 2023 г. до 60,86 хил. лв. На второ и трето място по производителност на труда са предприятията от Югоизточен и Североизточен райони.

Сходно е положението и при малките и при микропредприятията, а при средните предприятия на трето място по резултата за 2023 г. са предприятията от Южния централен район.

*Таблица 5.
Производителност на труда на нефинансовите предприятия
в статистическите райони на България според размера им,
2021 - 2023 година
Източник: НСИ*

(ХИЛ. ЛВ.)

Групи предприятия	Година	България	Северозападен	Северен централен	Североизточен	Югоизточен	Югозападен	Южен централен
Предприятия - общо	2021	38,44	36,91	29,28	32,93	34,49	46,03	30,68
	2022	45,45	40,00	35,66	40,21	47,81	53,09	34,87
	2023	49,49	38,27	36,81	40,94	45,94	60,86	39,30
Микропредприятия	2021	25,01	19,62	20,50	23,29	21,30	31,38	19,69
	2022	28,59	21,56	23,71	27,69	24,67	35,61	22,82
	2023	30,85	21,22	24,67	27,95	26,85	39,47	24,85

Малки предприятия	2021	34,96	28,08	30,16	31,45	31,13	42,27	28,79
	2022	41,36	36,04	37,65	39,33	37,24	48,30	34,08
	2023	43,93	31,96	35,39	38,68	40,38	53,62	37,36
Средни предприятия	2021	40,96	32,17	30,68	36,73	33,89	52,38	31,44
	2022	49,44	31,16	40,06	45,27	40,86	63,13	37,81
	2023	55,08	35,64	41,43	49,74	44,81	69,06	46,58

При нефинансовите микропредприятия с най-голямо нарастване на производителността на труда през 2023 г. е Югозападния район. Спрямо 2021 г. то е значително (с 25,78%), но е по-малко спрямо 2022 г. - 4,89%. Нарастване се отчита и при останалите райони, с изключение на Северозападния, в който е налице намаление спрямо 2022 г. с 1,58% (Таблица 6).

Спрямо 2021 г. през 2023 г. нараства производителността на труда на малките и при средните предприятия във всички райони. Най-голямо нарастване при средните предприятия с 35,42% е постигнато от Югоизточния район, следван от Североизточния с 35,04 %. При малките предприятия най-голямо увеличение е реализирано в Югозападния район - с 29,71% и Южния централен район – с 26,85%.

При средните предприятия най-голямо е нарастването на производителността на труда през 2023 г. спрямо 2022 г. в Северния централен район – с 14,38%, следван от Северозападния – с 11,41 %. Най-малко нарастване е постигнато в Североизточния район - 3,42%.

При малките предприятия нарастване на производителността на труда през 2023 г. спрямо 2022 г. е постигнато само в три района. Най-голямо е то в Южния централен район – с 11,01%. В другите три района е налице влошаване на резултатите, като най-голямо е намалението в Северния централен район – с 11,32%.

Таблица 6.

*Процентно нарастване през 2023 г. на производителността на труда на нефинансовите МСП в статистическите райони на България
Източник: НСИ и собствени изчисления*

Групи предприятия	Спрямо година	Северо-западен	Северен централен	Северо-източен	Юго-източен	Югозападен	Южен централен
Микропредприятия	2021	8,15	20,34	20,01	26,06	25,78	26,21
	2022	-1,58	4,05	0,94	8,84	10,84	8,90
	2021	25,66	13,82	17,34	22,99	29,71	26,85

Малки предприятия	2022	6,21	-11,32	-6,00	-1,65	8,43	11,01
	2021	34,47	10,79	35,04	35,42	32,22	31,84
Средни предприятия	2022	11,41	14,38	3,42	9,87	9,67	9,39
	2021						

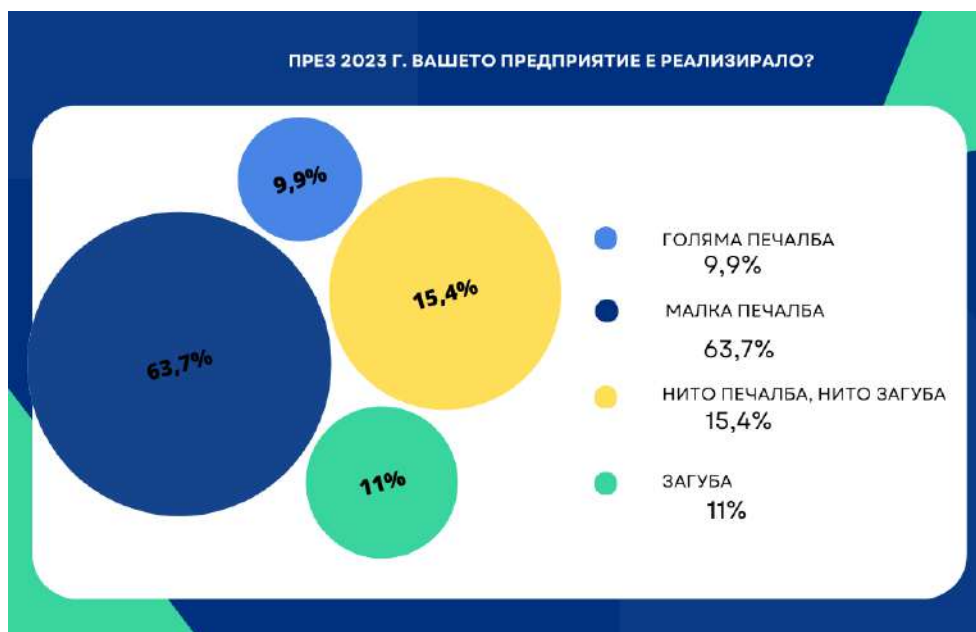
6. Предизвикателства пред МСП

6.1. Достъп до финансиране

Недостигът на финансови средства е един от основните проблеми пред българските МСП, затрудняващ дейността и развитието им. Независимо от постигнатия от тях напредък те все още изостават в редица области спрямо ЕС. За ускоряване на своето развитие те се нуждаят от средства за инвестиране в съвременни технологии и оборудване, за иновации, повишаване на качество на продуктите и постигане на съответствие с международните пазарни стандарти, за намаляване на високата материално- и енергопоглъщаемост на производствените процеси, за повишаване на квалификацията на персонала, на управленските способности и на производителността и на труда.

Недостигът на финансови средства е проблем не само за българските МСП, а и за предприятията в ЕС. Най-големи финансови затруднения изпитват новосъздадените предприятия, както и микро и малките предприятия, които обикновено разчитат на ресурси на собственика, семейството и близките му.

Декларираният от МСП финансов успех за 2023 г. е сравнително нисък, което силно ограничава възможността им за самофинансиране. Само 9,9 % от предприятията са постигнали голяма печалба, докато 11 % са имали загуба. С малка печалба са завършили 63,7 % от МСП, а с нито печалба, нито загуба – 15,4 % (Фигура 1). Тези ниски резултати се дължат главно на високите разходи и необходимостта да се продава на ниски цени, което е признак на занижена конкурентоспособност.

Фигура 1. Реализирана печалба от българските МСП през 2023 г.

Сравнително труден е достъпа на МСП до традиционните банкови инструменти, а липсата на опит и квалифициран персонал затруднява кандидатването им за финансиране по международни програми. Като цяло, те продължават в малка степен да използват външно финансиране (кредити, лизинг, донорски програми, проектно финансиране и т.н.) и разчитат предимно на вътрешни източници. За финансиране те използват печалбата, началния капитал или неговото увеличение, продажбата на дялове и други вътрешни източници, които по правило са по-скъпи, но осигуряват финансова независимост от външни институции.

Две поредни проучвания, проведени от ИАНМСП, съответно през април и през ноември 2024, недвусмислено потвърдиха, че липсата на достатъчно финансови средства е основен проблем за МСП у нас. Липсата на средства за въвеждане на иновации е посочена от 50,50% от анкетираните през ноември (Фигура 2) и съответно 47% при предходното проучване. Липсата на оборотни средства е посочена от 41,8% и съответно от 34,4%. Липсата на достатъчно експортно кредитиране е посочено от 16,3% за най-голямо препятствие пред интернационализацията на МСП. Високите цени на материалите и суровините, които отново се олтрязават на недостига на финансови средства, са определени като основни проблеми от – 56% от анкетираните при 33,5% при предходното проучване. Подобни са отговорите и за високите цени на енергоносителите – съответно 42,9% и 21,4% при предходното проучване.

Фигура 2. Основни проблеми пред българските МСП.

Представителите на МСП изразяват ясно разбирането си за необходимостта от влагане на нови инвестиции и извършване на иновации, като важни условия за постигане на конкурентоспособност и устойчив растеж на бизнеса им. От анкетираните през април 2024 г. 23,3% посочват, че техните предприятия имат желание да инвестират над 500 лв. през следващите 3 години, а 34,4% - от 150 до 500 хил. лв. (Фигура 3.).

Фигура 3. Инвестиционни намерения на МСП

Анкетираните обаче посочват, че тези инвестиционните намерения могат да се реализират при условието, че са налице финансови възможности за реализацията им. Отговорите на поставените в анкетата въпроси показват, че в действителност финансовите

възможности на МСП за осъществяване на необходимите им инвестиции не са достатъчни. Така например 74 % от запитаните отговарят, че могат да осигурят само между 10% и 30% от необходимите финансови средства (Фигура 4).

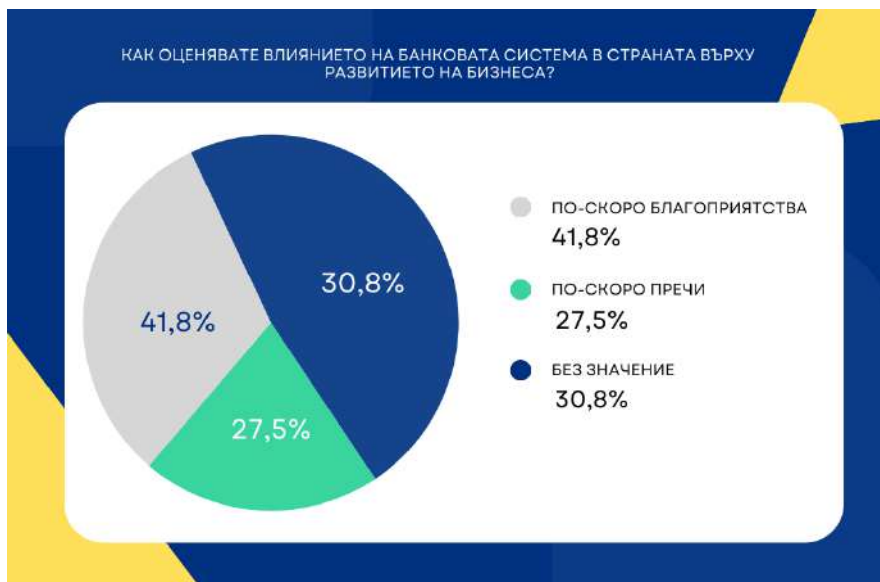

Фигура 4. Дял от инвестициите, които МСП могат да осигурят със собствени средства.

Недостигът на финансови средства е сложил отпечатък и върху иновационната активност на МСП през последната година. Тя не е била висока, а значителна част от иновациите са били малки и на ниска стойност. Въобще не са осъществили иновации 34,9 % от предприятията.

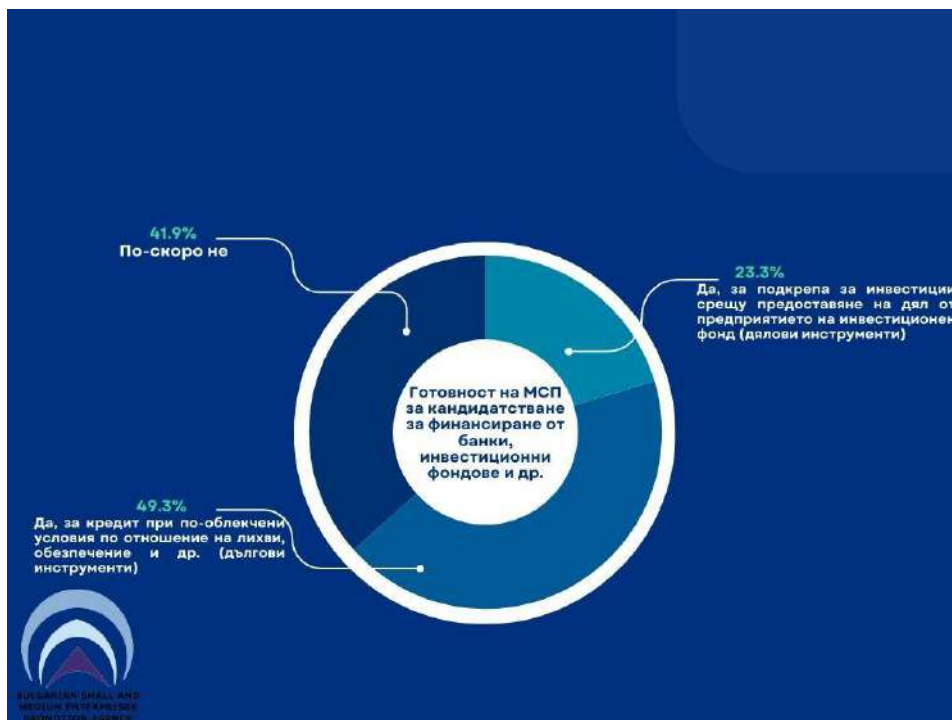
Може да се направи заключението, че без външно финансиране, както за инвестиционната и иновационната си дейност, така и за текущата си дейност, МСП не биха били в състояние да постигнат висока конкурентоспособност и да се развиват.

Достъпът на малките и средните предприятия до банково финансиране през последните години се подобри, а банковите услуги станаха значително по-разнообразни. Подобри се отношението към банките. Според анкетиранията през ноември 2024 г. банковата система по-скоро благоприятства развитието на бизнеса – 41,8 %, а само 27,5 % считат, че тя по-скоро пречи (Фигура 5). В същото време пред МСП все още са налице затруднения, свързани с отсъствие на кредитна история, непосилни обезпечения, сложни и дълги процедури, липса на достатъчно опит. Липсата на достатъчна финансова квалификация и опит е един от основните фактори, главно при микропредприятията, които въздържат МСП от ползване на банкови услуги. Въпреки това, проучване на ИАНМСП показва, че едва 1,7 % от МСП биха желали да се възползват от консултации по използване на кредитни финансови инструменти.

Фигура 5. Оценка на влиянието на банковата система у нас за развитие на бизнеса.

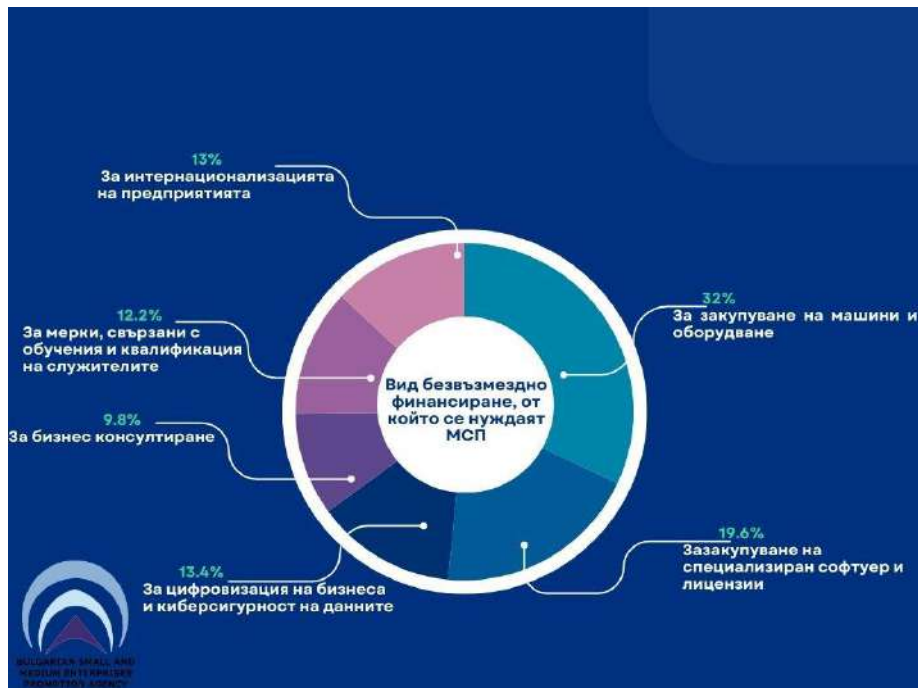
Въпреки сравнително добрата оценка на банковата система, анкетата показва, че предприятията не са много склонни да кандидатстват за финансова подкрепа чрез финансови инструменти, предоставяни от банки, инвестиционни фондове и др. Немалка част от тях (41,9%) отговарят, че по-скоро не биха търсили такава форма на финансиране. Други 49,3 % от МСП биха кандидатствали за кредит, но само при по-облекчени условия по отношение на лихви, обезпечение и други дългови инструменти. Недостигът на финансови средства за развитие е причината 23,3 % от предприятията да изразят готовност да предоставят свои дялове на инвестиционни фондове срещу подкрепа за инвестиране (Фигура 6).

Фигура 6. Готовност на МСП да кандидатстват за финансиране от банки, инвестиционни фондове и др.

През годините нарастна търсенето от МСП на безвъзмездно финансиране по национални и европейски програми за покриване на своите потребности. Те придобиха и повече опит за кандидатстване за такова финансиране.

Анкетираните ръководители на МСП посочват, че на първо място от безвъзмездно финансиране се нуждаят за закупуване на машини и оборудване (посочено от 155 от запитаните), на второ място за закупуване на специализиран софтуер и лицензии (посочили 95) и на трето място за цифровизация на бизнеса и киберсигурност на данните (65 посочили) (Фигура 7).

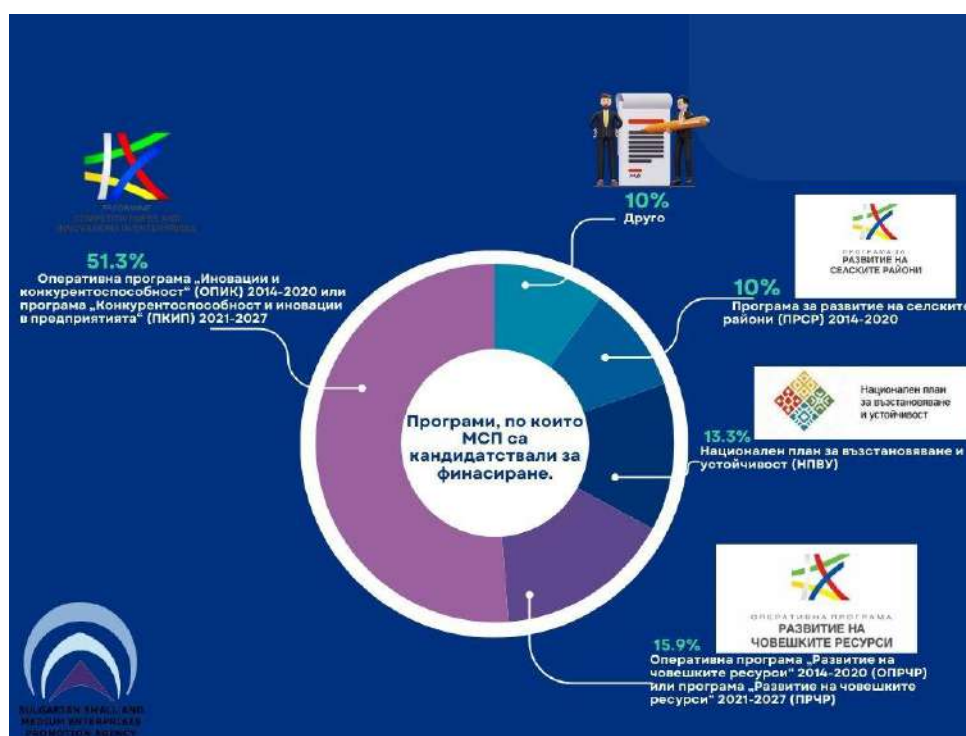
Фигура 7. Вид безвъзмездно финансиране, от който се нуждаят МСП

Повечето от анкетираните МСП (52,6%) са кандидатствали за безвъзмездна финансова помощ по европейските структурни и инвестиционни фондове. Макар в редица случай да не са имали очаквания успех, то може да се приеме, че са натрупали известен опит в тази дейност (Фигура 8).

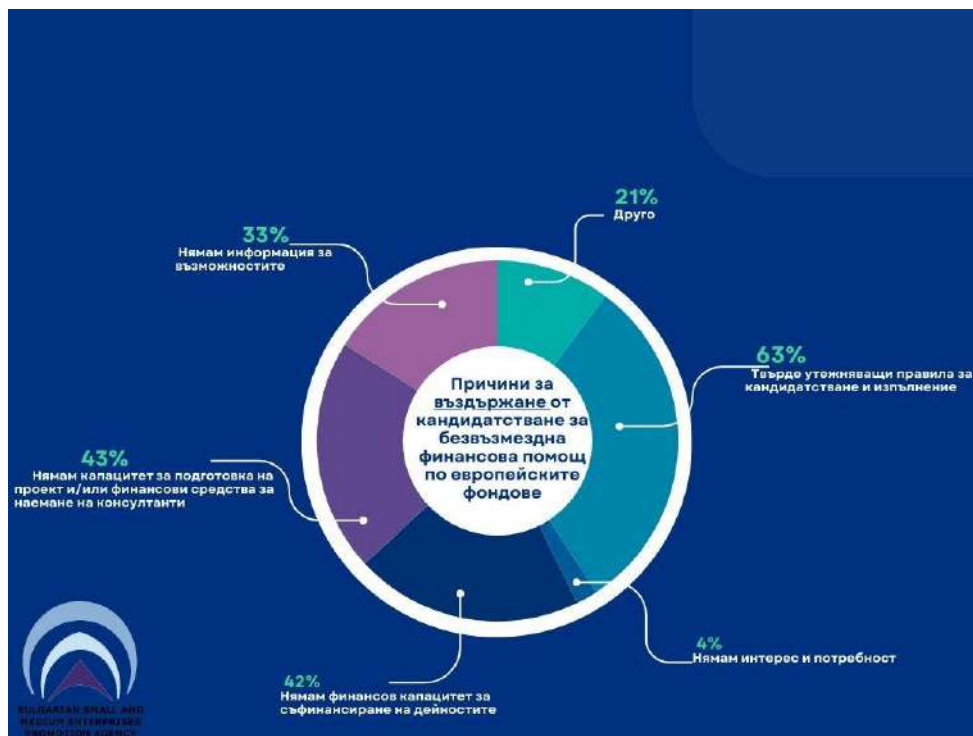
Фигура 8. Дял на МСП, кандидатствали за безвъзмездна финансова помощ по европейските фондове.

Основната част от МСП са кандидатствали за безвъзмездната финансовата помощ по Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ (ОПИК) 2014-2020 и програма „Конкурентоспособност и иновации в предприятията“ (ПКИП) 2021-2027 (51,3% от МСП). На второ място по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020 (ОПРЧР) и програма „Развитие на човешките ресурси“ 2021-2027 (ПРЧР) - 15,9% от предприятията и на трето място по Националния план за възстановяване и устойчивост (НПВУ) -13,3% (Фигура 9).

Фигура 9. Програми, по които МСП са кандидатствали за финансиране.

Много показателни са причините, поради които МСП са се въздържали да кандидатстват за безвъзмездна финансова помощ по европейските фондове. На първо място, като такава причина са посочени твърде утежняващите правила за кандидатстване и изпълнение (посочени от 63 от анкетиранияте) (Фигура 10). Следват липсата на достатъчен капацитет за подготовка на проект и/или финансови средства за наемане на консултанти; недостатъчен финансов капацитет за съфинансиране на дейностите и липса на информация за възможностите. Тези причини са известни от дълго време и са във фокуса на усилията на ИАНМСП за тяхното постепенно преодоляване.

Фигура 10. Причини за въздържане от кандидатстване за безвъзмездна финансова помощ по европейските фондове

Въпреки съществуващите пречки и негативен опит, значителна част от МСП биха кандидатствали за безвъзмездно финансиране за въвеждане на нова или значително подобрена стока или услуга или за въвеждане на нов или значително подобрен бизнес процес. Почти 90 % от анкетираните са потвърдили това (Фигура 11).

Фигура 11. Готовност за кандидатстване за безвъзмездна финансова помощ по европейските фондове

Голямата част от МСП, които биха кандидатствали за безвъзмездно финансиране, предпочитат да го направят съвместно с партньорска организация (Фигура 12) с цел възползване от техния знания, опит и финасови възможности за съфинансиране. Най-предпочитани за партньори са другите сходни предприятия, университетите и научно-изследователски организации. Само 32,1 % от анкетираните биха предпочели да кандидатстват самостоятелно.

Фигура 12. Готовност за съвместно кандидатстване за безвъзмездна финансова помощ

От една страна големият интерес на МСП, а от друга – срещаните затруднения при кандидатстване, са свързани с нарастващото търсене на подкрепа от държавните институции за участие в проекти по европейски програми. Най-новите проучвания показват, че 24,2% от тях се нуждаят от такава подкрепа, а 50,7% и от подкрепа за повишаване на квалификацията на сътрудниците им за подготовка за кандидатстване за финансиране.

6.2. Достъп до квалифицирана работна ръка

Забавеният растеж на българската икономика през 2023 г. се отрази на пазара на труда, но той остана стабилен. Бе реализирано леко увеличение на безработицата при запазващи се нива на икономическа активност на населението. По данни на НСИ коефициентът на икономическа активност за населението на възраст 15 - 64 навършени години е 73.9%, като в сравнение с 2022 г. се увеличил с 0,2 процентни пункта. Коефициентът на заетост за населението на възраст 15 - 64 навършени години е 70.7%, а

коэффициентът на безработица е 4.3%, или с 0.2 процентни пункта по-висок в сравнение с 2022 година. Нивото на безработица е под средното за ЕС, и нареждаща България сред 10-те икономики с най-ниска безработица в общия пазар.

През годината все по-ясно се откроява и редица тенденции с трайно влияние върху пазара на труда. Значими са протичащите демографски промени в страна, които са свързани с дългосрочно намаляване на работната сила и с нейното застаряване. Поради спад на естествения прираст и миграционните процеси, за едно десетилетие България е загубила над 840 хил. души население, по данни от преброяването от 2021 г. Според Дирекция „Политика на пазара на труда“ на Министерство на труда и социалната политика, през 2023 г. населението на възраст от 15 до 64 г. у нас е намаляло с 21,39% спрямо 2010 г. По данни на Националния център за оценка на компетенциите към Българската стопанска камара, работната сила намалява ежегодно с 40-60 хиляди души, а населението в трудоспособна възраст е около 64% от населението на страната. Към 2050 г. то ще е около 56 процента. Наблюдава се нарастване на икономическата активност на хората в предпенсионна и пенсионна възраст. Данните сочат, че заетите на възраст над 55 години са 702 500 души или 23 на сто от работната сила, а прогнозите са, че към 2035 година те ще достигнат и надвишат 36 процента. По данни на НОИ, коэффициентът на зависимост, отразяващ съотношението на пенсионерите към осигурените лица е 72,4 към 100. Общите разходи за пенсии се увеличават от 9,3% към БВП през 2022 г. до 10,4% през 2023 г., като се очаква да достигнат 10,8% през 2024 година. Това се отразява неблагоприятно върху осигурителната система. В последните години и чувствителното нарастване на осигурителния доход, недостигът във фонд „Пенсии“ на държавното обществено осигуряване расте и се очаква да достигне 10,8 млрд. лева през 2024 година.

Въпреки увеличаващото се търсене на работна сила в страната нараства и дела на трудово неактивните лица - хора с увреждания и намалена работоспособност, грижещи се за малки деца и болни членове на семейството, ученици, но и трайно безработни с много ниска квалификация. По данни на НСИ, трайно безработните лица (над 12 месеца) са повече от половината от всички безработни. Броят на обезкуражените лица на възраст 15 - 64 навършени години е 37.0 хил., или 3.6% от всички икономически неактивни лица в същата възрастова група. Относителният дял на незаетите и неучастващи в образование и обучение от населението на възраст 15 - 29 навършени години е 13.8%.

Въпреки сравнително ниския коэффициент на. Трябва да се отчитат и с значителните регионални различия, фрагментиращи пазара на труда, като в някои област и общини се наблюдава почти пълна заетост близка до нулева безработица, докато в други части на страната има голям брой трайно безработни или неактивни лица.

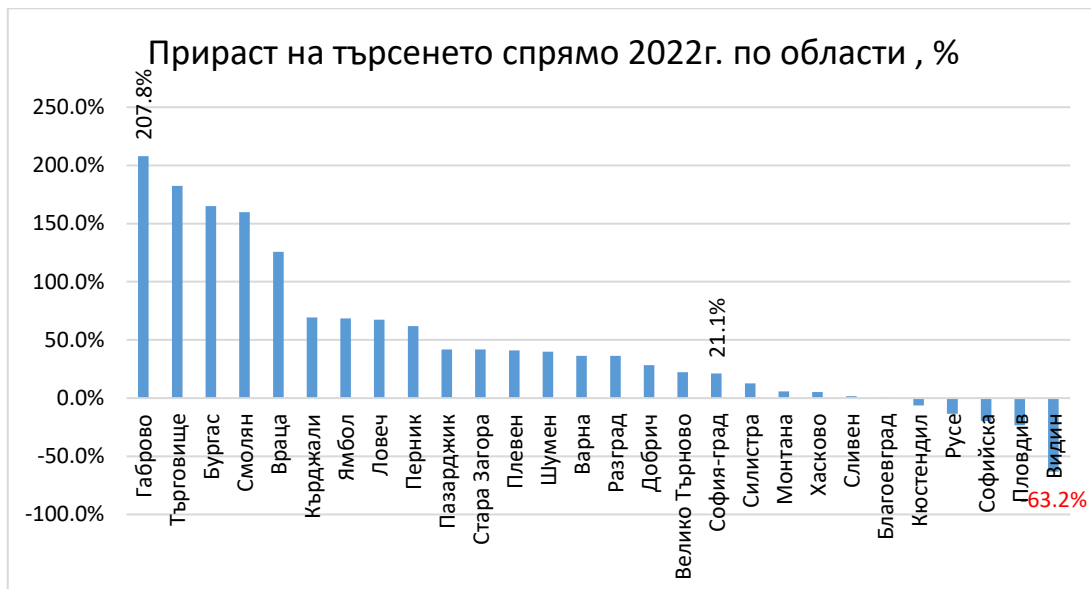
Промени в пазара на труда настъпват и поради постепенното реструктуриране на българската икономика. Те са свързани с продължаващата дигитализация и автоматизация на икономика и усилията за нейното екологизиране. Това променя количеството, качеството и структурата на заетостта. Възникват нови възможности за работа и се появяват нови професии, което от своя страна поставя нови изисквания пред работната ръка и налага преквалификация на работещите.

През последните години се наблюдава тенденция за ръст на разходите за труд. Това е резултат от увеличеното търсенето на работна сила при намаляващо предлагане. По данни на Евростат нашата страна е с най-голямо нарастване на индекса на разходите за труд в икономиката през последните 7 години. От 2017 до 2023 г. средната работна заплата на наетите е нараснала с 94%, докато БВП – само с 79%. По данни на НСИ средната годишна заплата на служителите нараства с годишен темп от 13,7% през 2023 г., в сравнение с 13,4% през 2022 г. и 12,3% през 2021 г. Най-висок годишен ръст на заплатите е отчетен в образованието (17,8%), следвани от строителството и транспорта (съответно 15.7% и 14.4%). Въпреки това, заплатите в България остават най-ниските в ЕС-27. Делът на хората със заплати под 60% от националния среден еквивалентен разполагаем доход (след социалните трансфери) също нараства. По данни на Евростат през 2023 г. съотношението на минималната към средната месечна работна заплата в България е 38,4%, най-ниският сред държавите-членки на ЕС. Това намалява значението на работната заплата като материален стимул за заетост.

Важна характеристика на пазара на труда в България е недостига на работна ръка с необходимата квалификация. Според НСИ недостига на работна сила е вторият най-важен фактор, затрудняващ дейността на предприятията, посочен съответно от 33% от фирмите в промишлеността, 29% от фирмите в търговията и над 26% от фирмите в услугите (НСИ, Основни резултати от наблюдението на работната сила през 2023 и 2024 г.) В доклада на Европейската комисия за 2024 г. в рамките на Европейския семестър са отбелязва, че страната ни среща сериозен недостиг на работници и като причини се посочват свиващата се работна сила, ниската икономическа активност сред уязвимите групи в населението, липсата на адекватни на потребностите умения и неефективни политики на държавата. В същото време Агенцията по заетостта в свое проучване, проведено сред български предприятия, от които 99,80 са в групата на МСП, определя, че в следващите 3 до 5 години бизнесът ще се нуждае от 243 хил. специалисти с висше и 244 хил. специалисти със средно образование, което ще засили недостига на работна ръка (Министерство на труда и социалната политика, Агенция по заетостта, 2023,)

Резултатите от проучването на Агенцията по заетостта, определят, че общата потребност от работна сила през 2023 г. нараства с 30,8% спрямо 2022 г., като това се дължи основно на нарасналите нужди от специалисти с професионално образование – ръст с 41%. Търсенето на работна ръка не е равномерно в различните области на страната. В

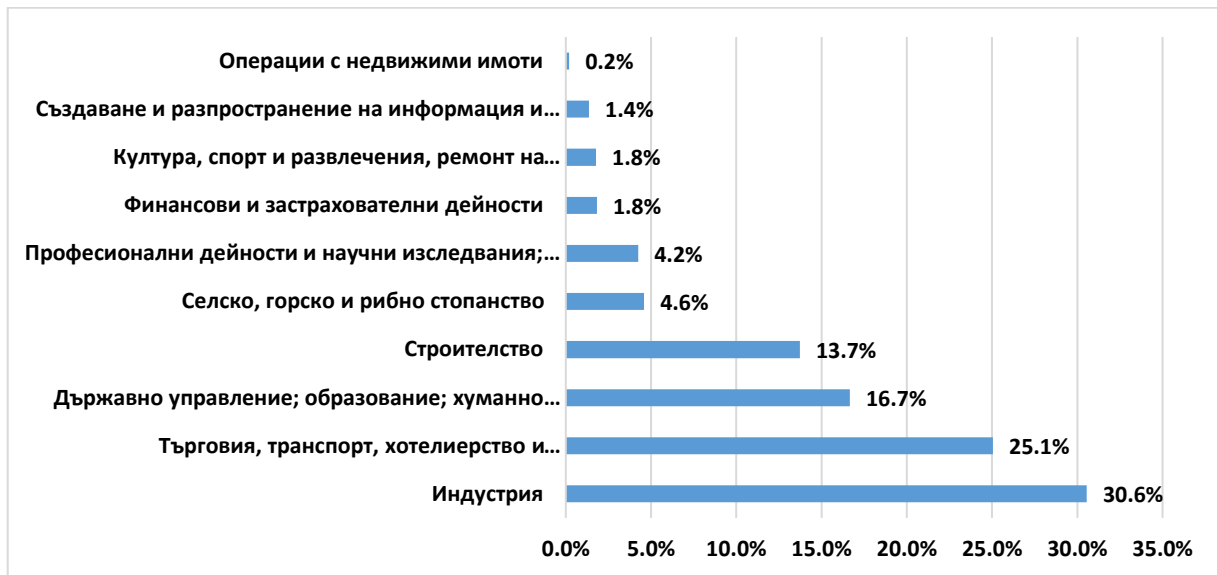
23 от областите е отчетено нарастване на търсенето спрямо резултатите от предходно проучване, а в 5 – снижение (Фигура 1). Най-голямо е търсенето на работна сила в Бургас, София столица и Варна - близо 30% от всички търсени работници и специалисти. В други областите, като Видин, Монтана и Ямбол търсенето е значително по-малко. Тези данни потвърждават наличието на значителните дисбаланси на пазара на труда в страната. Големите индустриални центрове имат нужда в пъти повече от работна сила в сравнение с областите с ниска икономическа активност.

Фигура 1. Прираст на търсенето на работници и специалисти през 2023 г. спрямо 2022 г.

(Източник: Агенция по заетостта)

Не е равномерно търсенето на работна ръка и по сектори на икономиката. Най-голямо е то в индустрията - общо 30,6% от всички заявени потребности (Фигура 2).

Фигура 2. Заявени потребности от работна сила по сектори на икономиката (Източник Агенция по заетостта)

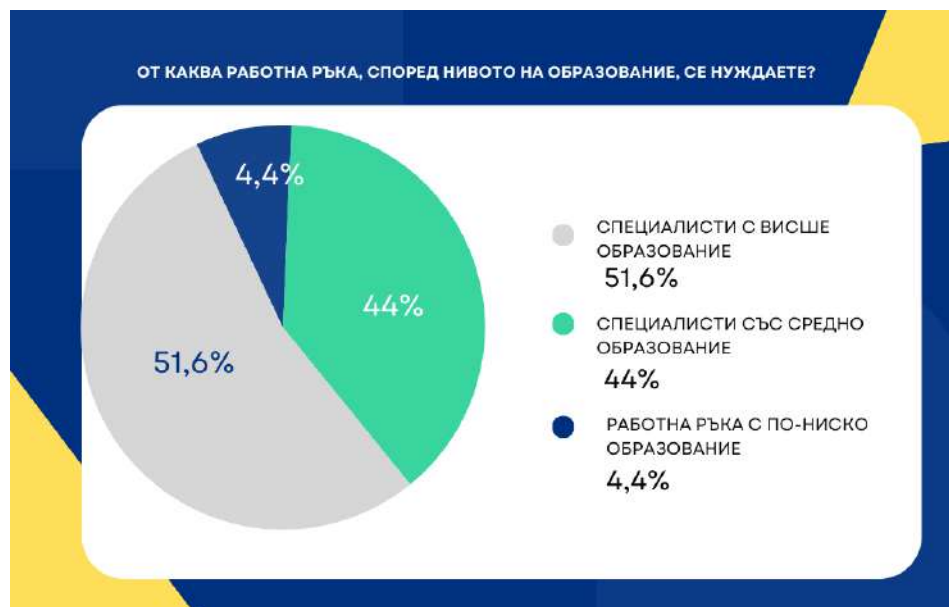
Резултатите от две поредни проучвания, проведени от ИАНМСП, съответно през април и ноември 2024 г, отново потвърдиха, че липсата на квалифицирана работна ръка е основен проблем пред МСП. Тя е посочена от 80,2% от участвалите в проучването през месец ноември, което е значително увеличение спрямо резултата, констатиран при предходно проучване - 61,9%. (Фигура 3.).

Фигура 3. Основни проблеми пред българските МСП

Според 51,6% от анкетираните, МСП в страната се нуждаят главно от специалисти с висше образование и такива със средно (44%) (Фигура 4). Това се обяснява с

необходимостта от въвеждане и използване на нови, и по-сложни техника и технологии. В съвременните условия на развитие на бизнеса, търсенето на работна ръка с по-ниско образование е малко и с тенденция за още по-голямо намаляване.

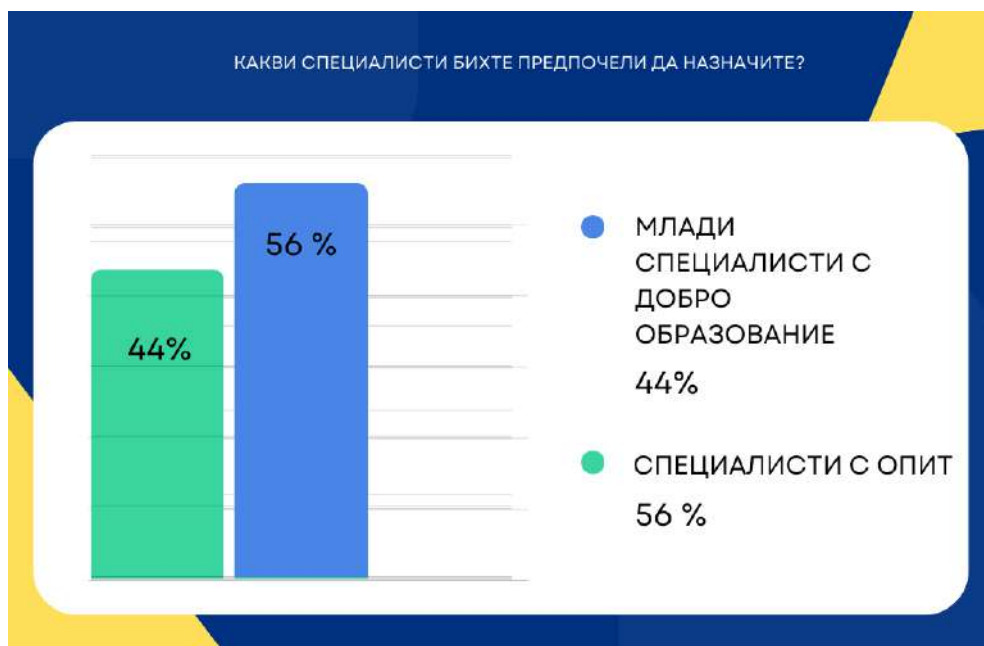
Фигура 4. Потребности на МСП от работна ръка, според степента на образование

Внедряването на технологични процеси и осъществяването на иновации в продуктите/услугите, изискват квалифицирана работна ръка и водят до нарастващо търсене от МСП на хора с техническо образование. Според Агенцията по заетостта потребности от висшисти в направления „Информатика и компютърни науки“, „Електротехника, електроника и автоматика“ и „Комуникационна и компютърна техника“, които са в основата на Индустрия 4.0 нараства спрямо потребностите. Проучването показва, че това съставлява 67% от нужната им работна ръка (Фигура 5).

Фигура 5. Потребности на МСП от работна ръка, според професионалната им насоченост

Резултатите от проучването потвърдиха тенденцията, предприятията да предпочитат да назначават специалисти с опит (56%), а не млади специалисти, макар и с добро образование (Фигура 5). По този начин те разчитат, че новоназначените специалисти ще могат да се включат незабавно в качествено изпълнение на възложените им задачи, като ще спестят време и разходи за допълнително обучение на място. Това е разбираемо от гледна точка на отделните МСП, но е с негативно въздействие за страната ни и носи само краткотраен ефект. Голяма част от работната ръка с опит е застаряваща, и ако не бъде даден шанс за работа на младите специалисти, те не биха могли да добият необходимия професионален опит. Освен това, липсата на работа, често е мотив за младите специалисти с добро образование да напускат страната.

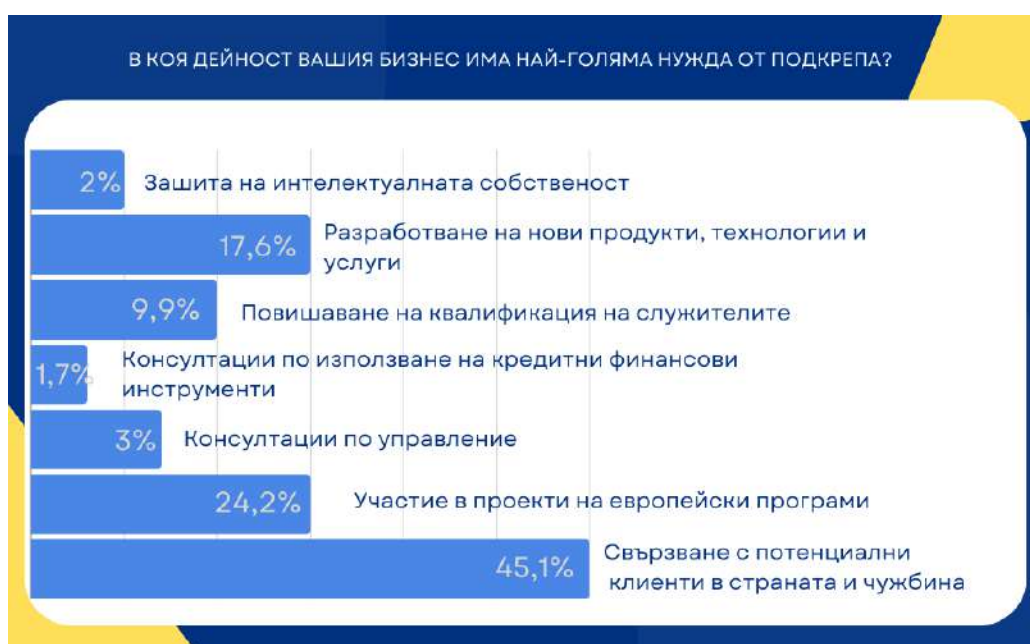
Фигура 5. Търсене на специалисти, според опита им.

Резултатите от проучването на Агенцията по заетостта показват, че повече от 60% от работодателите у нас имат затруднения при намиране на търсените кадри с умения (Фигура 6). Най-тежко е положението в област Враца, където 87% от работодателите съобщават за затруднения. Следват областите, Търговище – със затруднения при 81% от работодателите, Добрич и Кюстендил – при 77%, Варна и Стара Загора – при 74% и др. Най-честата причина за затрудненията при намиране на персонал, която работодателите съобщават, е липсата на достатъчна квалификация (образование) на кандидатите.

Фигура 6. Дял на работодателите, които срещат трудности при наемане на работна сила (Източник Агенция по заетостта)

Бързите промени в технологиите и методите на работа, съчетан с недостиг на квалифицирани специалисти на пазара на труда, изискват непрекъснато повишаване на квалификацията на вече назначените сътрудници или преквалификацията им. В тази връзка буди учудване фактът, че едва 9,9% от запитаните в проучването посочват необходимостта от подкрепа за повишаване на квалификацията на сътрудниците им (Фигура 7). По данни на Агенцията по заетостта почти половината от работодателите (49,8%) смятат, че не е необходимо обучение на сътрудниците им за придобиване на ключови компетентности, а само малко над 1/3 от тях считат, че е необходимо обучение по време на работа. Други 28,4% пък очакват търсените от тях работници и специалисти да преминат обучение преди да бъдат назначени, което предполага, че те трябва или сами да финансират обучението си с условие, че работодателят ще ги назначи.

Фигура 7. Области на необходима подкрепа на МСП.

ИАНМСП би могла да бъде много полезна на малките и средни предприятия за повишаване на квалификацията на персонала им. Една от основните ѝ дейности е да работи за повишаване на знанията на мениджърите и експертния състав. Тя провежда обучения, които организира самостоятелно или в партньорство с български и международни организации. Темите на обучение са по актуални проблеми на българските МСП – за източниците на финансиране, за подготовка на документацията при кандидатстване по европейските програми и проекти, за успешен експорт и навлизане на чужди пазари, по проблемите на дигитализацията и мн. др.

Обученията се провеждат онлайн, във формат уебинари/уъркшопи. Тази форма е изключително успешна, защото дава възможност за включване на представители на предприятия от различни точки на България и за гъвкаво участие от работното място. Тя

пести средства за командировки и е ефективна от гледна точка на използвания финансов ресурс за организация и провеждане. Тя се радва на значителен интерес от страна на малкия и средния бизнес.

6.3. Иновации и нови технологии

Малките и средните предприятия (МСП) са основната част от предприятията у нас. Тяхната иновационна активност в значителна степен определя общото иновационно представяне на страната ни, а следователно и темповете на нейното развитие. Не буди съмнение, че развитието на иновациите и въвеждането на съвременни технологии в МСП е важен механизъм за постигане на конкурентоспособност и стопански успех не само на отделните предприятия, но и на страната ни като цяло.

За съжаление иновационната дейност на МСП все още не е на задоволително ниво, а голямата част от тях не използват достатъчно възможностите на модерните, високопроизводителни технологии. На сегашния етап на развитието им въвеждането на иновации и нови технологии си остава най-важното предизвикателство пред тях. То е предизвикателство и за България като цяло. По въвеждане на иновации и нови технологии тя изостава значително спрямо средното равнище за Европейския съюз. Основната причина за това е недостатъчно добре развитата иновационна система у нас.

Точна оценка за състоянието на иновационната среда и равнището на иновационната дейност у нас дава класацията на Global Innovation Index – GII (Global Innovation Index – GII, 2024). Този индекс се определя от Световната организация за интелектуална собственост (WIPO) и оценява иновационните способности на различните държави. Критериите за оценка са научно-технологични показатели, иновационна дейност в бизнеса, степен на иновационност в обществото и други.

България обикновено се класира в долната половина от страните по GII. В класацията за 2024 г., тя е поставена на 38 място от 133 икономики в света. Не е реализиран напредък в сравнение с предходните години, когато страната е била в по-добри позиции. Страната ни е на значително по-ниско равнище от средното ниво за Европейския съюз и е на 24 място сред 39-те страни от Европа. Сред страните със средно висок доход нашата страна е на 4-то място. Зад нас е Румъния, която е на 41 място по този индекс, а класациите ѝ през последните години обикновено са по-лоши от тези на България.

Оценките в рамките на индекса показват, че през 2023 и 2024 г. България не е подобрила достатъчно своята иновационна система. Класацията ѝ по създадените условия за иновации (Innovation Inputs) е по-лоша от класациите ѝ през предходните години (50

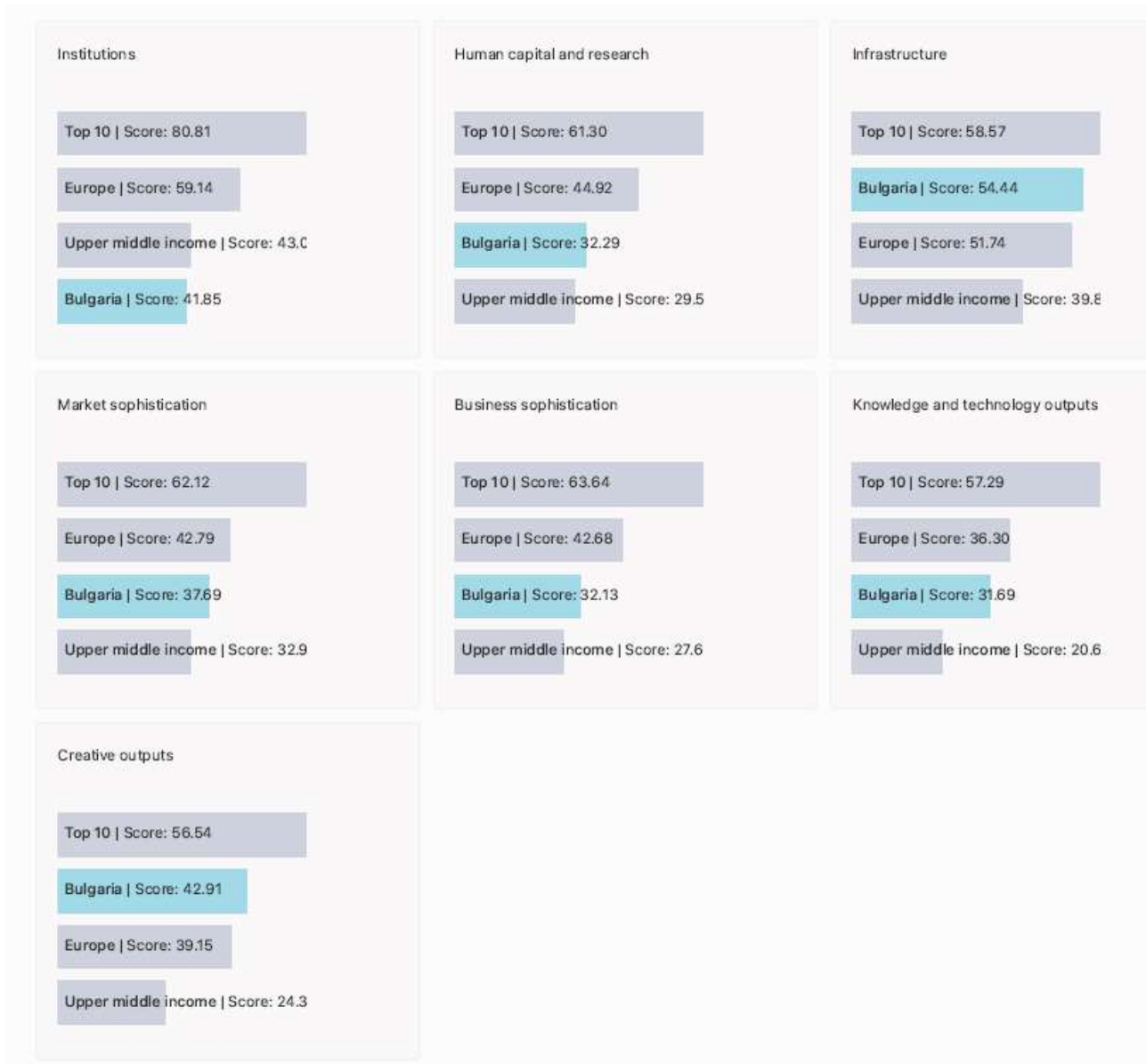
място). Малко по-добри резултати спрямо предходната година са постигнати в областта на иновационните резултати (Innovation Outputs) – Таблица 1.

Таблица 1

Класация на България по GII (2020-2024)
Източник: Global Innovation Index – GII

Year	GII Position	Innovation Inputs	Innovation Outputs
2020	37th	45th	30th
2021	35th	46th	27th
2022	35th	47th	30th
2023	38th	45th	34th
2024	38th	50th	32nd

Сравнението на страната ни с най-добрите 10 страни в света, както и със средното ниво за Европа, показва сериозно изоставане по почти всички елементи на иновационната среда. Единствено по развитието на инфраструктурата ние изпреварваме средното ниво за Европа (Фигура 1.)

Фигура 1. Класация на България по елементи на иновационната среда.
 Източник: Global Innovation Index – GII

Като основни силни страни на България в иновациите се посочват въведените стандарти ISO 14001 околна среда/милиард PPP\$ БВП (ранг 1), ISO 9001 качество/милиард PPP\$ БВП (ранг 2), както и ръста на производителността на труда, % (ранг 11) – Таблица 2.

Таблица 2.
Силни и слаби страни на България в иновациите.
Източник: Global Innovation Index – GII

Strengths			Weaknesses		
Rank	Code	Indicator name	Rank	Code	Indicator name
1	3.3.3	ISO 14001 environment/bn PPP\$ GDP	99	1.3.1	Policy stability for doing business [†]
2	6.3.5	ISO 9001 quality/bn PPP\$ GDP	94	3.2.3	Gross capital formation, % GDP
11	6.2.1	Labor productivity growth, %	89	5.1.2	Firms offering formal training, %
12	7.2.1	Cultural and creative services exports, % total trade	89	3.3.1	GDP/unit of energy use
12	7.1.4	Industrial designs by origin/bn PPP\$ GDP	75	7.1.3	Global brand value, top 5,000, % GDP
14	4.3.2	Domestic industry diversification	74	2.2.2	Graduates in science and engineering, %
18	2.1.2	Government funding/pupil, secondary, % GDP/cap	60	1.3.2	Entrepreneurship policies and culture [†]
20	6.3.4	ICT services exports, % total trade	60	4.2.1	Market capitalization, % GDP
20	7.1.2	Trademarks by origin/bn PPP\$ GDP	49	6.2.2	Unicorn valuation, % GDP
22	3.2.1	Electricity output, GWh/mn pop.	41	2.3.3	Global corporate R&D investors, top 3, mn USD

European Innovation Scoreboard 2024 категоризира държавите-членки в четири иновационни групи въз основа на техните иновационни резултати: Лидери в иновациите (постижението е над 125% от средното за ЕС), Силни иноватори (между 100% и 125% от средното за ЕС), Умерени новатори (между 70% и 100% от средното за ЕС) и Нововъзникващи новатори (под 70% от средното за ЕС). Като най-иновативна държава-членка е определена Дания, изпреварвайки Швеция, която беше водещата в ЕС от 2017-2022 г.

Според European Innovation Scoreboard 2024 (https://ec.europa.eu/assets/rtd/eis/2024/ec_rtd_eis-country-profile-bg.pdf) България е определена за нововъзникващ иноватор и е класирана едва на 33 място сред европейските страни с Общ иновационен индекс 50,6. По този показател тя е на 46% от средното ниво за ЕС. Производителността на страната е под средната за нововъзникващите иноватори (48%).

Цялостно представяне на класирането на България по елементи на иновационната й система е показано на Таблица 3.

Таблица 3.

European Innovation Scoreboard 2024 - класиране на България по елементи на иновационната ѝ система

Indicator	Performance relative to the EU in 2024	Performance change 2017-2024	Performance change 2023-2024
SUMMARY INNOVATION INDEX	46.0	2.7	1.9
Human resources	38.7	-1.9	7.7
New doctorate graduates	47.6	-11.6	11.6
Population with tertiary education	60.3	10.8	10.8
Population involved in lifelong learning	3.5	-2.0	-2.0
Attractive research systems	30.4	14.2	7.5
International scientific co-publications	27.6	13.6	-0.3
Scientific publications among the top 10% most cited	24.2	5.7	10.8
Foreign doctorate students as a % of all doctorate students	42.9	33.4	7.1
Digitalisation	47.0	14.7	1.3
Broadband penetration	69.4	29.7	3.0
Individuals with above basic overall digital skills	16.0	-0.4	-0.4
Finance and support	26.9	0.9	2.1
R&D expenditure in the public sector	19.7	-1.6	-3.3
Venture capital expenditures	53.7	8.3	11.7
Direct and indirect government support of business R&D	2.2	-3.9	-1.3
Firm investments	36.7	-10.3	1.5
R&D expenditure in the business sector	33.3	-13.5	0.8
Non-R&D innovation expenditures	63.2	-10.7	1.1
Innovation expenditures per person employed	15.7	-6.7	2.3
Use of information technologies	55.0	11.4	15.7
Enterprises providing ICT training	23.6	6.4	15.3
Employed ICT specialists	85.2	16.1	16.1
Innovators	29.4	4.0	-37.9
SMEs introducing product innovations	44.4	13.6	-41.7
SMEs introducing business process innovations	17.0	-5.2	-34.3

Linkages	30.2		13.7	-6.2
Innovative SMEs collaborating with others	41.0		25.7	-18.8
Public-private co-publications	41.8		22.6	3.6
Job-to-job mobility of HRST	16.6		0.0	0.0
Intellectual assets	91.9		-15.8	14.0
PCT patent applications	38.3		-1.0	-0.6
Trademark applications	118.9		17.9	2.2
Design applications	147.6		-61.5	42.3
Employment impacts	59.7		21.9	11.1
Employment in knowledge-intensive activities	67.4		4.8	4.8
Employment in innovative enterprises	53.1		37.4	16.9
Sales impacts	53.3		14.2	2.7
Exports of medium and high technology products	46.2		6.0	4.7
Knowledge-intensive services exports	60.1		18.7	-3.9
Sales of new-to-market and new-to-firm innovations	54.5		21.4	8.9
Environmental sustainability	46.6		-10.1	-8.2
Resource productivity	14.0		10.9	0.4
Air emissions by fine particulates	37.7		9.8	-17.1
Environment-related technologies	88.5		-55.7	-2.2

Emerging Innovators
 Moderate Innovators
 Strong Innovators
 Innovation Leaders

Цялостното заключение от класациите и на България през годините е, че тя изостава в развитието си в иновационно отношение спрямо средното ниво за ЕС и особено спрямо по-напредналите страни членки. Това изоставане е довело до по-бавно възприемане на нови технологии и процеси и е сложило негативен отпечатък върху цялостното развитие на страната. За да се подобри иновационният капацитет на страната е необходимо да се увеличат инвестициите в научноизследователска дейност, да се стимулира сътрудничеството между академичните среди и бизнеса и да се създаде подкрепяща регулаторна и финансово стимулираща среда.

Именно недобре развитата иновационната среда, както и липсата на квалифицирани специалисти и на достатъчни финансови средства са в основата на ниската иновационна дейност на МСП. Това показват и резултатите от проведените от ИАНМСП.

Така например, проучване сред МСП у нас, проведено през ноември 2024 г., показва че през последните две години иновационната активност на МСП не е била висока, а значителна част от иновациите са били малки и на ниска стойност. Не са въвели иновации 42,9 % от предприятията (Фигура 2).

Фигура 2. Иновационна активност на МСП през последните две години.

От Фигура 2 е видно, че основните иновационните усилия на МСП са били насочени към продуктите иновации (27,5 %), а само 16,5 % от тях са извършили процесни иновации. Това може би се дължи не само на липсата на достатъчни средства за инвестиции в нови технологии, но и на, в известна степен изненадващата оценка на представителите на предприятията, че състоянието на технологичното оборудване на МСП е сравнително добро. Болшинството от анкетираните са посочили, че то е на приемливо ниво (50,5 %), а 30,8 % считат, че то е на съвременно ниво (Фигура 3).

Фигура 3. Оценка за състоянието на технологичното оборудване на МСП.

Голямо предизвикателство пред българските МСП е дигиталната им трансформация, като процес на въвеждане и използване на нови технологии и цифрови инструменти, онлайн платформи, цифрови данни за автоматизация и за вземане на решения. Тя играе ключова роля за развитието на МСП и за повишаването на конкурентоспособността им в резултат на коренната промена на бизнес процесите, моделите на работа, услугите и продуктите.

Дигиталната трансформация е процес, който се развива във времето, а не еднократен акт. Неговото ускоряване изисква непрестанни усилия за широко въвеждане и използване на цифрови технологии и услуги и за повишаване на квалификацията на хората.

За съжаление България, и в частност МСП у нас, изостава в развитието на този процес. Според The Digital Economy and Society Index (DESI), изготвян от Европейската комисия за оценяване на напредъка на държавите-членки на ЕС в областта на дигиталните технологии и услуги (<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>), през последните години тя е заемала ниски позиции в класацията. Това важи особено по отношение на широколентовия интернет, цифровите умения и използването на цифровите публични услуги.

За 2022 г. Страната ние е класирана на 26-о място от 27-те държави-членки на ЕС с резултат от 37,7 точки, докато средния резултат за Европа 52,3 точки (Фигура 4.).

Фигура 4. Класация на страните от ЕС по The Digital Economy and Society Index (DESI), 2022

Стойностите на съставните показатели за равнището на дигиталната трансформация, съгласно DESI 2023 dashboard for the Digital Decade (<https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/charts>), показват, че България изостава значително от средното ниво за ЕС, а от страните първенци то е още по-голямо.

Процентът от населението с поне базови дигитални умения в България е 31,18 (Финландия 79,18%), а процентът от населението с по-високи от базовите дигитални умения е едва 7,82 (Нидерландия 51,77%). Тези проценти са далеч под средните за ЕС – съответно - 53,92% и 26,46%.

Процентът на ICT специалисти от всички заети у нас е 3,80, при 4,60 за Европа и 8,60 за Швеция. Малко по-добро е представянето на България по показателя „Завършили ICT образование - % от всички завършили“ – 4,90% при 4,20% за Европа и 10,10% за Естония.

По оценки на DESI 2023 dashboard for the Digital Decade, българските МСП изостават значително по дигиталната си трансформация спрямо средното равнище за ЕС. Така например процентът на МСП с поне базово ниво на дигитална интензивност е 47,20 при средно за Европа 69,10. Процентът на предприятията, използващи електронен обмен на информация у нас е само 21,80, а за Европа 38,00. Предприятията у нас, използващи социални медии в бизнеса си са 12,90%, а средно за ЕС са 29,30%.

Предприятията у нас, които използват големи бази данни в бизнеса си са 7,00%, а в ЕС 14,20%. Предприятията, използващи облачни технологии в бизнеса си са едва 9,90%, а средно за Европа 34,00%. Процентът от предприятията у нас, използващи AI в бизнеса си е 3,30, а средно за Европа 7,90.

Смушаващо нисък е процентът на българските предприятия, използващи електронни фактури в бизнеса си – едва 10,00 при 32,20 за ЕС. Предприятията у нас, продаващи он-лайн са 11,30%, а тези, които продават он-лайн в други страни са 3,70%. За Европа тези показатели са 19,10% и 8,70%. Е-търговският оборот на българските предприятия, като процент от общия им оборот, е 4,70%, средно за ЕС - 11,30%.

Може да се направи заключението, че България, като цяло, а и МСБ изостават значително спрямо средните нива за ЕС и водещите страни по почти всички показатели за дигитализация.

Подобни са заключенията, относно равнището на дигиталната трансформация в българския бизнес, направени в резултат от проучване на Световната (The World Bank 2023).

Констатирано е, че българските фирми имат най-ниското ниво на дигитална интензивност сред всички страни в ЕС, което показва значително изоставане във възприемането на цифровите технологии. Повече от 50% от фирмите имат много нисък

цифров индекс на интензивност, който измерва цялостното използване на технологии от предприятията.

Това ниско ниво на дигитализация се подчертава допълнително от най-ниския дял на фирмите с висок индекс на цифрова интензивност, който възлиза на едва 16% в сравнение със средната стойност за ЕС от 29%. Това поставя българските фирми на дъното по дигитализация в региона. Тази тенденция се наблюдава при всички размери на фирми и при всички сектори, което показва, че изоставането в приемането и използването на цифрови технологии сред българския бизнес е широко разпространено.

Налице са значителни различия в дигиталната зрялост на българските МСП с различен размер. Малките фирми с 5-19 служители имат много-нисък индекс за възприемане на технологии. За разлика от тях, средните фирми с 20-99 служители са с по-висок индекс, което предполага по-голяма склонност към приемане на модерни технологии. Емпиричните доказателства показват неголеми различия в приемането на технологиите за общите бизнес функции в различни сектори.

Констатира се, че предприятията в България са склонни да използват комбинация от елементарни и леко напреднали технологични методи за изпълнение на общи задачи. Българският бизнес разпространява своите стоки и услуги предимно чрез директни методи, включително физически, с телефонни обаждания или имейл съобщения. Конвенционални техники се използват за осигуряване на качеството, докато компютърен софтуер се използва предимно за функции като планиране, производство, предоставяне на услуги и снабдяване. За административни задачи, като счетоводство, човешки ресурси и др., фирмите използват комбинация от специализиран софтуер и стандартни приложения. Те често използват онлайн банкови услуги или парични транзакции за техните финансови операции.

Прилагането на цифрови технологии варира значително при различните бизнес функции. Областите, в които използването на цифрови технологии е най-разпространено са бизнес администрацията (в 83,7% от предприятията) и методите на плащане – в 87,4% от предприятията. Най-слабо е използването на модерни дигитални инструменти при качествения контрол - по-малко от една трета от фирмите в България. Процентът на предприятията, използващи цифрови технологии при планиране на производството или услугите е 60,8%, на снабдяването и доставките - 49,6%, на продажбите - 36,4%, на маркетинга и разработването на продукти - 38,1%).

Като цяло, данните показват, че процентът на напълно недигитализираните фирми в страната е сравнително нисък - 11,3%, което показва постепенното премахване на зависимостта от само ръчни или визуални технологии. Напълно дигитализирани, използващи напреднали цифрови технологии в целия общ кръг на бизнес операциите, са

37,7% от българските фирми, което е обещаващ показател за цифровата зрялост на нацията.

Проучването, проведено от ИАНМСП през ноември 2024 г., потвърди констатацията, че българските МСП имат ниско ниво на дигитализация и изостават в приемането и използването на цифрови технологии. Дигитализирани са преди всичко някои административни и счетоводни дейности. Голямата част от МСП имат електронен подпис на своите ръководители (87,9 %), както и фирмен уеб сайт (78 %). Те често използват онлайн банкови услуги и парични трансакции (61,5 %) – Фигура 5.

Фигура 5. Оценка за степента на дигитализация на управлението на МСП.

Анализът на данните за състоянието на иновационната система в България, за дигиталните умения и нивото на дигитализация на бизнеса, показва изоставане в много аспекти в сравнение с други страни от ЕС. Въпреки някои положителни резултати те остават значително под средното ниво за ЕС в почти всички показатели. Това от своя страна слага негативен отпечатък и върху иновационната дейност и въвеждането на съвременни, високопроизводителни технологии от МСП.

6.4 Интернационализация на МСП

В условията на глобализация и свободна търговия между държавите МСП непрекъснато търсят пътища за експорт на своите продукти и услуги. Те разбират, че това е начин за постигане на по-висока възвращаемост на вложените средства и за осигуряване на фирмен растеж. В това си желание те срещат редица трудности, за преодоляването на които държавата и в частност ИАНМСПБ имат важна роля. Но интернационализацията

трябва да се разглежда по-широко от осъществяване само на експорт на стоки и услуги. Тя е процес на възползване от глобалните икономически ресурси в редица форми - пазари, капитал, суровини, труд, технологии, информация, знания, опит, управление. Той включва внос и износ на продукти и услуги, бизнес отношения с чуждестранни партньори по повод съвместни начинания, преки инвестиции и участие в капитала, техническо сътрудничество, използване на чуждестранен опит, участия в специализирани международни събития за промоция на продукцията и за намиране на бизнес партньори и др.

Чрез интернационализацията МСП могат да се възползват от редица предимства със значение за техния дългосрочен успех. На първо място, те могат да диверсифицират пазарния си риск чрез разпределяне на бизнеса си в много географски области с различни икономически ситуации и така да избегнат зависимостта си само от вътрешния пазар. Това може да намали ефектите от икономически спадове или от евентуални политически проблеми.

Интернационализацията поставя високи изисквания пред МСП и в резултат води до повишаване на конкурентоспособността им. Правенето на бизнес на чужди пазари ги излага на авангардни концепции, най-добри практики и различни бизнес модели, което насърчава ученето и адаптирането и в крайна сметка укрепва техните способност да се конкурират, както на вътрешните, така и на външните пазари. Интернационализацията улеснява трансфера на знания, който стимулира иновациите, въвеждането на съвременна техника и създаване на нови продукти или услуги.

Присъствие на МСП на чужди пазари може да им помогне да изградят доверие, признание и добър имидж на марката си. Това може улесни привличането на нови партньори и инвеститори, както и клиенти от други пазари.

Като цяло, възползването от предимствата на интернационализацията води до увеличаване на приходите и рентабилността на МСП. Това от своя страна им позволява да инвестират за обновяване и разширяване на дейността си, да бъдат още по-конкурентоспособни и успешно да преминават към нови пазари.

За българските МСП, най-използваните форми за интернационализация са износът на продукти и услуги и вносът на суровини, материали, части, техника и цели технологични линии. Това е разбираемо, предвид сегашното ниво на развитие на значителната част от предприятията, техния опит и финансово състояние.

ИАНМСП проведе изследване с цел изясняване на равнището на интернационализация в извадка от български МСП. Подходът на изследването се основаваше на набирането, обработването и анализирането на емпирична информация от действащи МСП в България. Методът на изследване бе количествено проучване чрез онлайн анкета (CAWI).

Целевата група включва представители (собственици и ръководители) на малки и средни предприятия, а покритието е национално. Преобладават представителите на малките предприятия с персонал до 50 души и на микропредприятията с персонал до 10

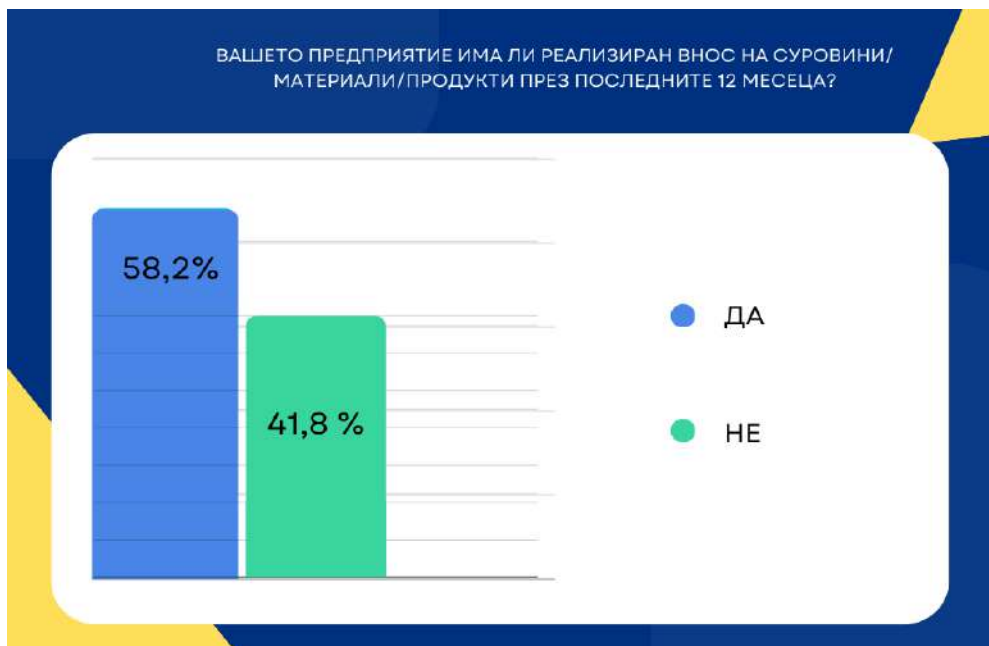
души, което е очаквано, предвид големия им относителен дял в страната. Периодът на провеждане на проучването е октомври - ноември 2024 г.

Резултатите от анкетата показаха, че 65,9% от МСП са осъществили износ през последните 12 месеца, което е сравнително добро постижение (Фигура 1). Разбира се, трябва да се има предвид, че реализирания износ често е еднократен или на твърде малка стойност.

Фигура 1. Дял на МСП, реализирали износ на продукти/услуги през последните 12 месеца.

Голямата част от МСП у нас (58,2%) реализират внос на суровини, материали и продукти (Фигура 2). Положителна тенденция е, че се увеличава делът на внасяните съвременни техника и технологии. От предприятията 51,6% посочват, че вече са въвели чуждестранна технология (Фигура 3). Това е важен фактор за увеличаване на производителността на труда и за подобряване на качеството на продукцията им – условия за активизиране на участието на МСП на международните пазари.

Фигура 2. Реализиран внос на суровини, материали/ продукти през последните 12 месеца.

Фигура 3. Дял на МСП с въведена чуждестранна технология.

За възприемането на международните изисквания за качество на дейността и продуктите свидетелства и немалкия процент на наши МСП, които вече са въвели международни стандарти – 58,2% (Фигура 4). Това е обнадеждаващо за тяхното бъдещо равнопоставено участие в международната търговия и за цялостното развитие на бизнес отношенията им с чуждестранни партньори.

Фигура 4. Дял на МСП с въведени международни пазари.

По данни на НСИ основни търговски партньори на страната ни са страните от ЕС. През 2023 г. към тях е реализиран 63,47% от износа и 59,89% от вноса ни. Тревожен факт е, че износът именно към ЕС е намалял с 9 % спрямо 2022 г., а вносът с 2,5%. Износът към трети страни е намалял с 1,8%, а вносът с 19,4% - главно поради намалялата търговска активност със страните от ОНД, Украйна, Република Южна Африка и др. Основен търговски партньор на България си остава Германия, но износът към нея е намалял с 9,5%, а вносът се увеличи само с 2,8%. Тревожна е перспективата за следващите години, предвид засилващите се икономически трудности на Германия. Като цяло износът на България през 2023 г. е намалял спрямо 2022 г. с 6,5%, а вносът с 10%. (Таблица 1).

Таблица 1.

Износ, внос и търговско салдо на България по групи страни и основни страни партньори¹
през 2022 и 2023 година

Страни и групи страни	Износ - FOB			Внос - CIF			Търговско салдо - FOB/CIF
	2022	2023	изменение спрямо същия период на предходната година - %	2022	2023	изменение спрямо същия период на предходната година - %	2022
	млн. левове			млн. левове			млн. левове
Общо	92917,8	86903,6	-6,5	107912,8	97073,0	-10,0	-14995,0
ЕС	60583,5	55155,0	-9,0	59612,4	58140,2	-2,5	971,1
Австрия	1849,2	1787,4	-3,3	2370,4	2585,4	9,1	-521,2
Белгия	2397,4	2734,3	14,1	2027,7	2159,9	6,5	369,7
Германия	13083,4	11834,2	-9,5	11663,9	11991,6	2,8	1419,5
Гърция	6053,4	4784,7	-21,0	6347,9	4245,0	-33,1	-294,5
Дания	439,1	396,2	-9,8	463,0	618,3	33,5	-23,9
Естония	131,5	133,5	1,5	89,8	189,3	110,8	41,7
Ирландия	215,2	259,4	20,5	427,3	389,0	-9,0	-212,1
Испания	2433,6	2266,6	-6,9	2192,7	1839,1	-16,1	240,9
Италия	6974,1	6238,9	-10,5	6443,4	6490,6	0,7	530,7
Кипър	390,3	279,0	-28,5	117,4	118,4	0,9	272,9
Латвия	100,4	111,0	10,6	111,0	86,2	-22,3	-10,6
Литва	274,3	236,0	-14,0	238,3	251,2	5,4	36,0
Люксембург	21,6	29,7	37,5	87,7	68,4	-22,0	-66,1
Малта	33,3	38,1	14,4	38,1	27,4	-28,1	-4,8
Нидерландия	2450,4	1731,2	-29,4	4453,3	3966,3	-10,9	-2002,9
Полша	2098,0	2032,0	-3,1	3572,2	3784,3	5,9	-1474,2
Португалия	239,3	242,1	1,2	231,1	212,8	-7,9	8,2
Румъния	9444,9	7962,3	-15,7	7384,8	6686,5	-9,5	2060,1

Словакия	879,1	1015,8	15,5	1104,9	1166,5	5,6	-225,8
Словения	517,2	469,9	-9,1	798,5	882,4	10,5	-281,3
Унгария	1636,8	1100,8	-32,7	3392,1	3377,4	-0,4	-1755,3
Финландия	213,0	191,0	-10,3	224,8	247,5	10,1	-11,8
Франция	3080,3	2837,9	-7,9	2351,1	2601,0	10,6	729,2
Хърватия	739,9	625,2	-15,5	240,4	259,0	7,7	499,5
Чехия	1526,5	1635,1	7,1	2402,3	2738,6	14,0	-875,8
Швеция	697,6	788,3	13,0	690,6	797,4	15,5	7,0
Неуточнени	2663,7	3394,4	27,4	147,7	360,7	144,2	2516,0
ТРЕТИ СТРАНИ	32334,3	31748,6	-1,8	48300,4	38932,8	-19,4	-15966,1
ОНД²	1715,0	1923,7	12,2	12933,0	7460,2	-42,3	-11218,0
в това число:							
Казахстан	109,9	174,7	59,0	57,5	16,2	-71,8	52,4
Руска федерация	956,3	979,7	2,4	11702,3	6535,4	-44,2	-10746,0
ОИСР³	11351,1	11497,6	1,3	13983,5	12796,8	-8,5	-2632,4
в това число:							
Израел	587,6	414,9	-29,4	116,3	245,2	110,8	471,3
Канада	208,0	320,1	53,9	225,6	314,9	39,6	-17,6
Обединено кралство ⁴	1452,0	1629,3	12,2	862,6	785,2	-9,0	589,4
Република Корея	258,9	455,1	75,8	388,8	362,2	-6,8	-129,9
Съединени американски щати	2068,1	2230,4	7,8	1586,3	1078,2	-32,0	481,8
Турция	5553,1	5071,3	-8,7	9095,8	7957,3	-12,5	-3542,7
Чили	41,5	29,1	-29,9	288,6	298,1	3,3	-247,1
Япония	149,7	175,3	17,1	458,0	384,0	-16,2	-308,3
ЕАСТ⁵	733,5	801,0	9,2	700,0	1096,8	56,7	33,5

в това число:							
Норвегия	112,7	130,0	15,4	70,9	327,9	362,5	41,8
Швейцария	608,5	664,2	9,2	623,0	763,4	22,5	-14,5
Страни, невключени в							
горните групировки:							
Албания	256,2	260,8	1,8	108,6	93,7	-13,7	147,6
Алжир	1020,4	1079,3	5,8	136,0	131,7	-3,2	884,4
Босна и Херцеговина	192,2	186,5	-3,0	53,0	110,9	109,2	139,2
Бразилия	190,7	87,5	-54,1	599,3	776,5	29,6	-408,6
Виетнам	100,4	108,8	8,4	335,0	288,8	-13,8	-234,6
Грузия	489,4	566,4	15,7	1018,5	584,0	-42,7	-529,1
Египет	1266,8	1452,2	14,6	482,9	727,3	50,6	783,9
Индия	741,9	430,3	-42,0	477,7	483,7	1,3	264,2
Индонезия	171,3	538,4	214,3	535,7	722,3	34,8	-364,4
Иран, ислямска република	249,6	243,6	-2,4	167,0	110,2	-34,0	82,6
Китай	1539,0	2015,6	31,0	6251,4	5257,7	-15,9	-4712,4
Обединени арабски емирства	274,5	350,4	27,7	95,7	101,3	5,9	178,8
Перу	33,1	52,4	58,3	404,4	401,9	-0,6	-371,3
Република Северна Македония	1522,0	1727,6	13,5	876,8	1030,7	17,6	645,2
Република Южна Африка	472,5	271,1	-42,6	230,1	190,7	-17,1	242,4
Сингапур	49,5	267,8	441,0	111,6	71,5	-35,9	-62,1
Сърбия	2286,6	1880,6	-17,8	1861,0	2286,0	22,8	425,6
Тайван	115,5	289,3	150,5	486,1	308,1	-36,6	-370,6

Тунис	440,2	222,4	-49,5	78,8	68,5	-13,1	361,4
Украйна	2252,6	1675,1	-25,6	3411,8	1979,3	-42,0	-1159,2

¹ Страна партньор е тази, от/за която стоките са изпратени/получени.

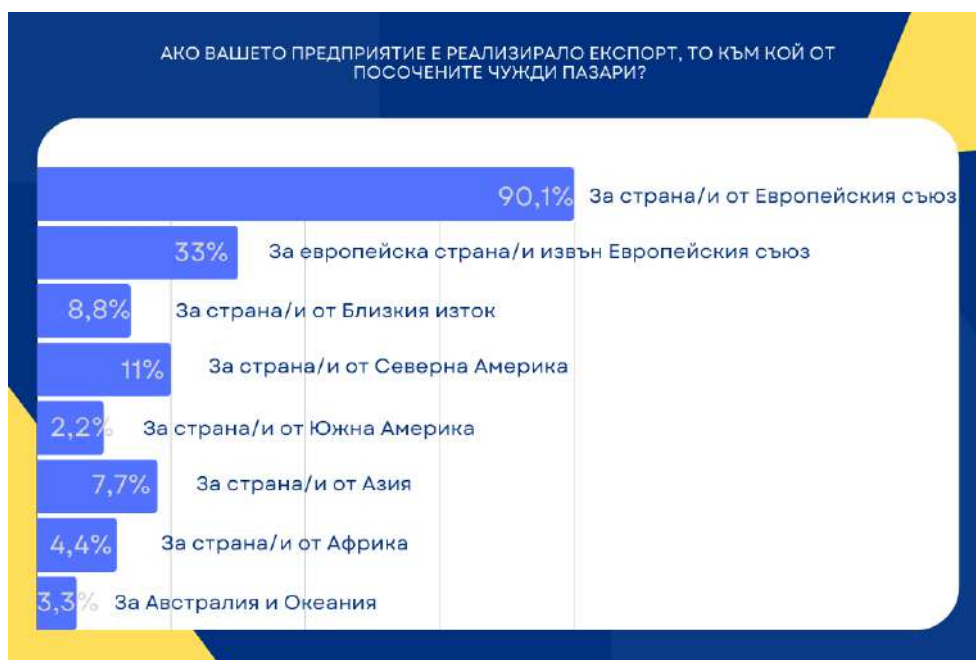
² ОНД включва: Азербайджан, Армения, Беларус, Казахстан, Киргизстан, Република Молдова, Руска федерация, Таджикистан, Туркменистан и Узбекистан

³ ОИСР включва: Австралия, Американски Вирджински острови, Израел, Исландия, Канада, Колумбия, Коста Рика, Мексико, Нова Зеландия, Норвегия, Обединено кралство, Република Корея, САЩ, Турция, Чили, Швейцария и Япония.

⁴ Обединеното кралство включва: Северна Ирландия, Великобритания, Англо-нормандски острови и остров Ман.

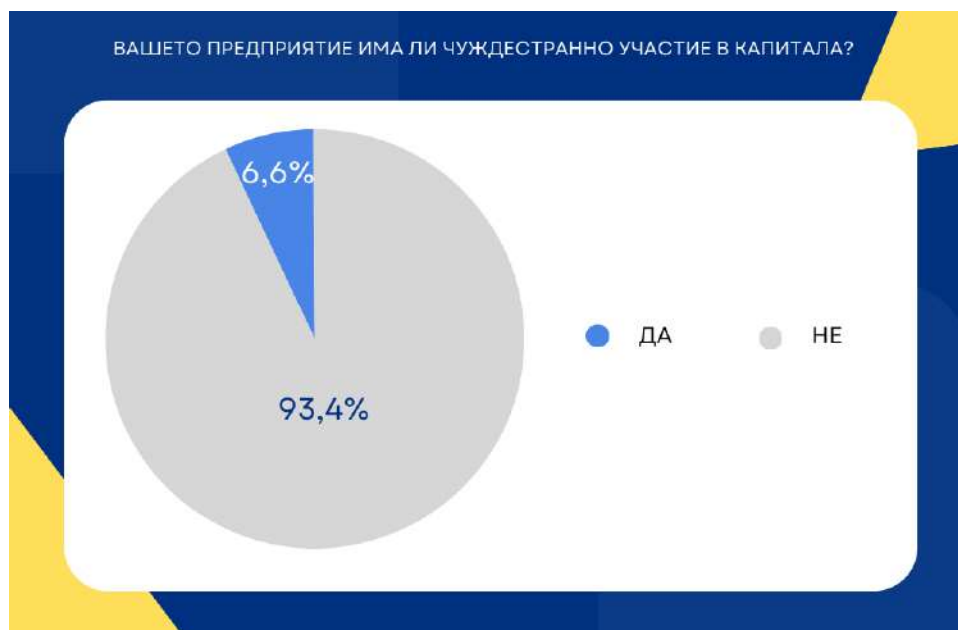
⁵ ЕАСТ включва: Норвегия, Швейцария, Исландия и Лихтенщайн.

Резултатите от проучването също показват, че страните от ЕС са основния търговски партньор на МСП у нас. Към тях е насочен 90,1% от експорта им. На второ място по активност на износа са други европейски страни, извън ЕС – Сърбия, Северна Македония, Турция и др. (Фигура 5).

Фигура 5. Чужди пазари, на които МСП са реализирали експорт.

Разширяваща се практика на бизнес отношения с чуждестранни партньори в световен мащаб е участието в капитала на предприятията. Като форма на интернационализация тя позволява набиране на средства и увеличаване на капитала на МСП, ръст на бизнес потенциала им, достъп до нови пазари, нови технологии и ноу-хау и др. Проучването показва, че много малка част от българските МСП имат чуждестранно участие в капитала си – едва 6,6 % (Фигура 6). Още по-малък е процентът на предприятията, които имат свое участие в капитала на чуждестранно предприятие – 3,3% (Фигура 7).

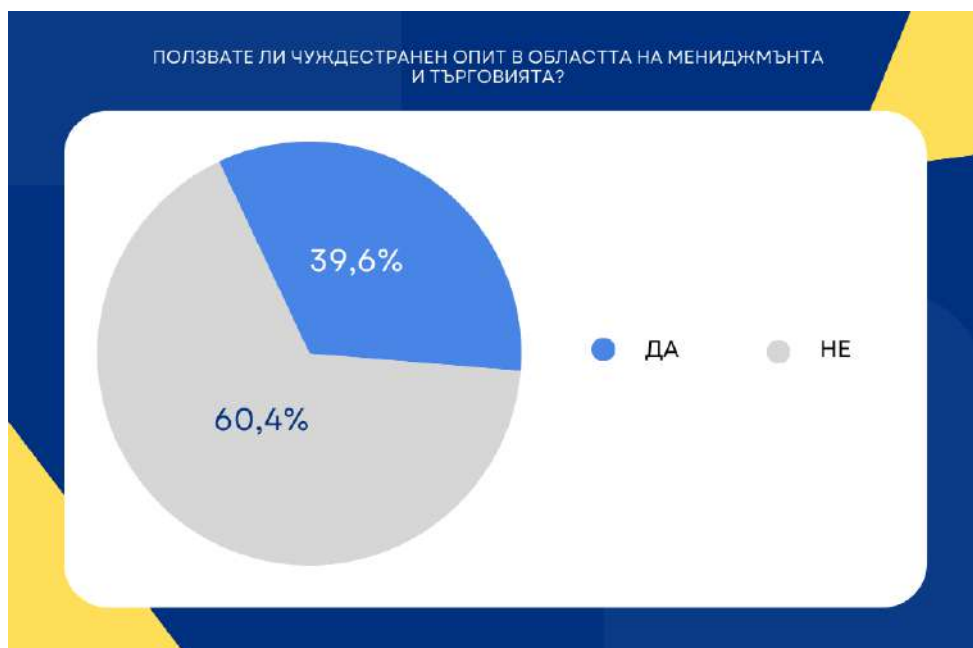
Фигура 6. Дял на МСП с чуждестранно участие в капитала си.

Фигура 7. Дял на МСП с участие в капитала на чуждестранно предприятие.

Важна част от интернационализацията на МСП е придобиването и използването на чуждестранен опит в областта на мениджмънта и търговията. Така те усвояват съвременните методи за управление на производството, персонала, маркетинга и др., както и за успешна работа на международните пазари. Това е условие за усъвършенстване на цялостната дейност на предприятията и за повишаване на тяхната ефективност ефикасност.

Според отговорите на анкетираните, 39,6% от МСП вече използват чуждестранен опит в областта на мениджмънта и търговията (Фигура 8).

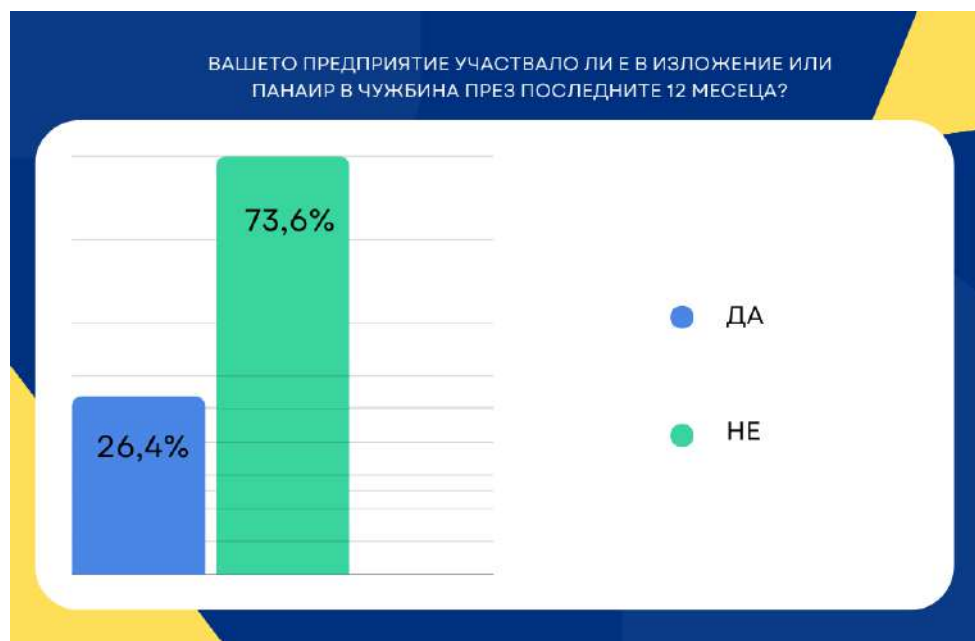

Фигура 8. Дял на МСП, използващи чуждестранен опит в областта на мениджмънта и търговията.

Значима крачка от страна на МСП за активизиране на процесите на интернационализацията си е участието им на панаири и изложения в чужбина. Тези форуми им дават възможност не само да се запознаят с постиженията в съответната област, но и да покажат своите постижения, да демонстрират качеството на продуктите и услугите си, да предизвикат интерес. Освен това на панаирите и изложенията те могат да намерят купувачи, да сключат сделки, договори за сътрудничество, да влезнат в контакти с потенциални бъдещи бизнес партньори.

Не случайно важна част от дейността на ИАНМСП е да организира и подпомага участието на МСП в международни панаири, изложби и други промоционални дейности и прояви в страната и в чужбина. При участие в изложби тя финансира наема на изложбената площ и/или наема на залата, изграждането на изложбената конструкция, оборудването и обзавеждането на щанда и/или залата, комуникациите (водна връзка, електрозахранване, интернет), комуналните услуги (почистване, сметосъбиране, охрана и др.), регистрационните и/или медийните такси и други.

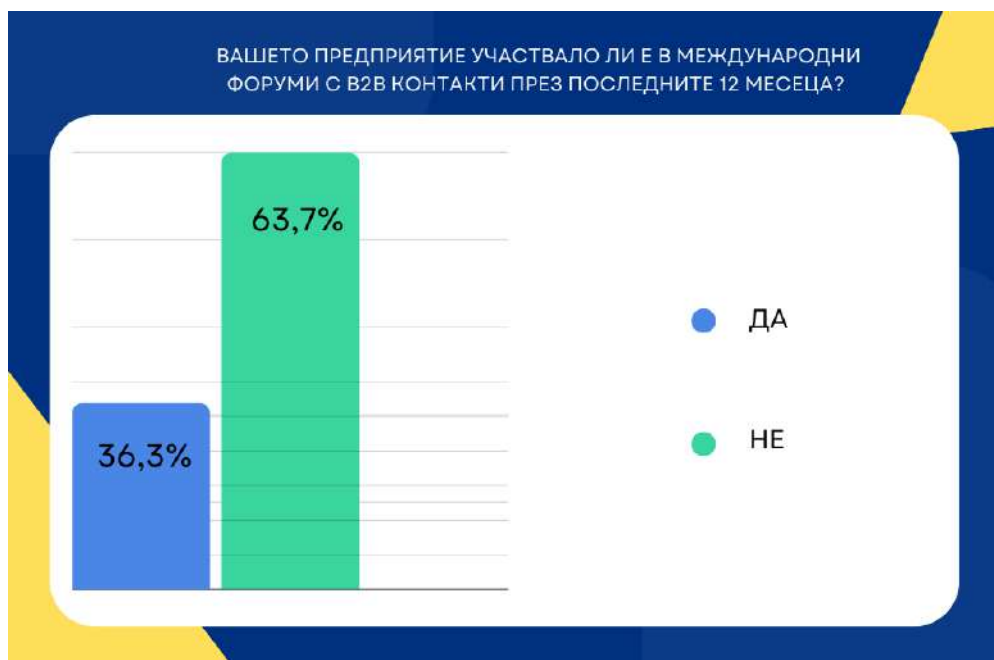
За съжаление делът на МСП, които участват в панаири и изложения в чужбина все още не е голям. Според анкетиранияте, само 26,4% от МСП са имали такова участие през последните 12 месеца (Фигура 9).

Фигура 9. Процент на МСП, участвали в панаири и изложения в чужбина през последните 12 месеца.

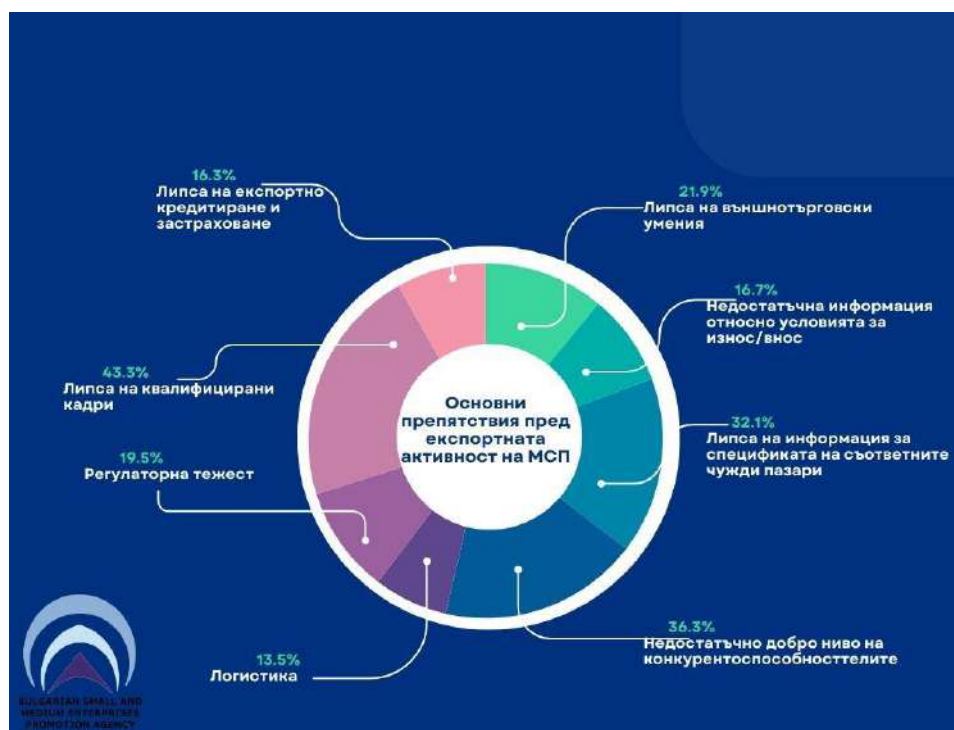
Друга важна задача на ИАНМСП за насърчаването на интернационализацията на българските МСП е организирането на международни прояви, като търговски мисии, бизнес форуми, конференции, двустранни срещи и други. Те целят да подпомогнат предприятията, притежаващи експортни възможности, в установяването на преки контакти с потенциални чуждестранни партньори и създаване или разширяване на търговското и производственото сътрудничество.

Резултатите от проучването показват, че едва 36,3% от предприятията са се възползвали от тази, предлагана им от ИАНМСП възможност през последните 12 месеца (Фигура 10).

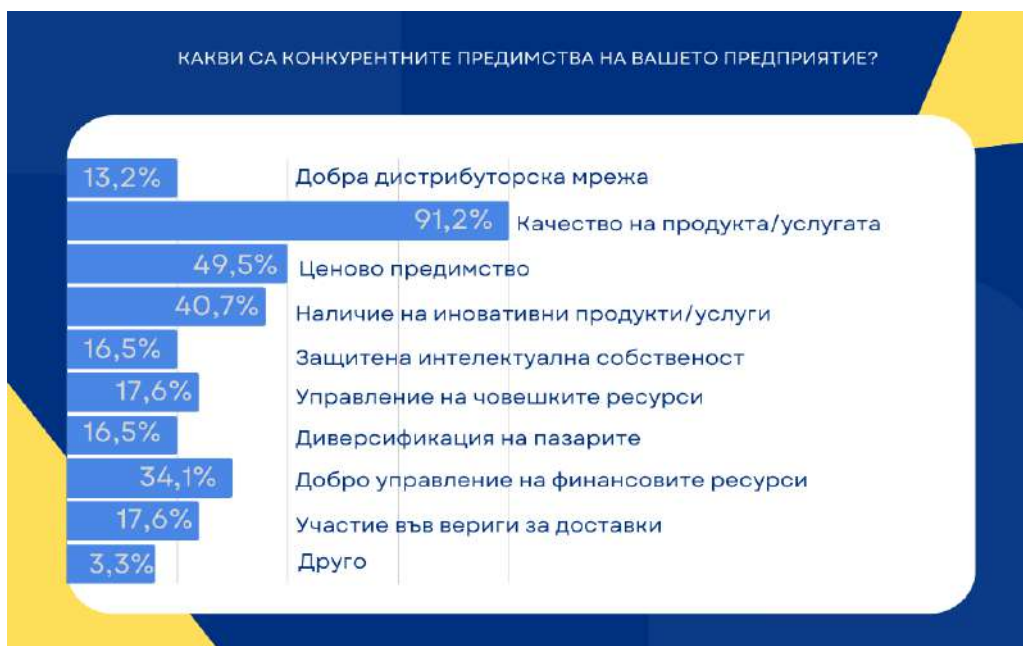
Фигура 10. Процент на МСП, участвали в международни форуми с В2В контакти през последните 12 месеца.

При проучване на ИАНМП, проведено в началото на 2024 г., анкетираните посочват липсата на квалифицирани кадри, като най-голямо препятствие пред интернационализацията на МСП, (43.3% от отговорилите). На второ място те поставят недостатъчно доброто ниво на конкурентоспособност на собствените предприятия (36,3%), а на трето липсата на информация за спецификата на съответните чужди пазари (32,1%).

Фигура 11. Основни препятствия пред експортната активност на МСП

Ясно е, че непрестанните усилия на МСП за повишаване конкурентоспособността си се превръщат в главно условие за успех, защото международните пазари поставят високи изисквания към пазарното им поведение. Това се дължи на бързо променящите се изисквания на потребителите и на засилващата се конкуренция в условията на глобализация. Според анкетираните, за постигане на тази цел, 91,2% от предприятията са акцентирали на осигуряването на високо качество на продукцията и услугите, като основно конкурентно предимство. На ценово предимство за постигане на пазарен успех са разчитали 49,5% от МСП. На трето място, като конкурентно предимство, е поставено наличието и предлагането на иновативни продукти – 40,7% (Фигура 12). Разбира се, отговорите позволяват да се заключи, че редица предприятия са използвали съчетание едновременно от няколко конкурентни предимства, което е единствения правилен подход за дългосрочен успех.

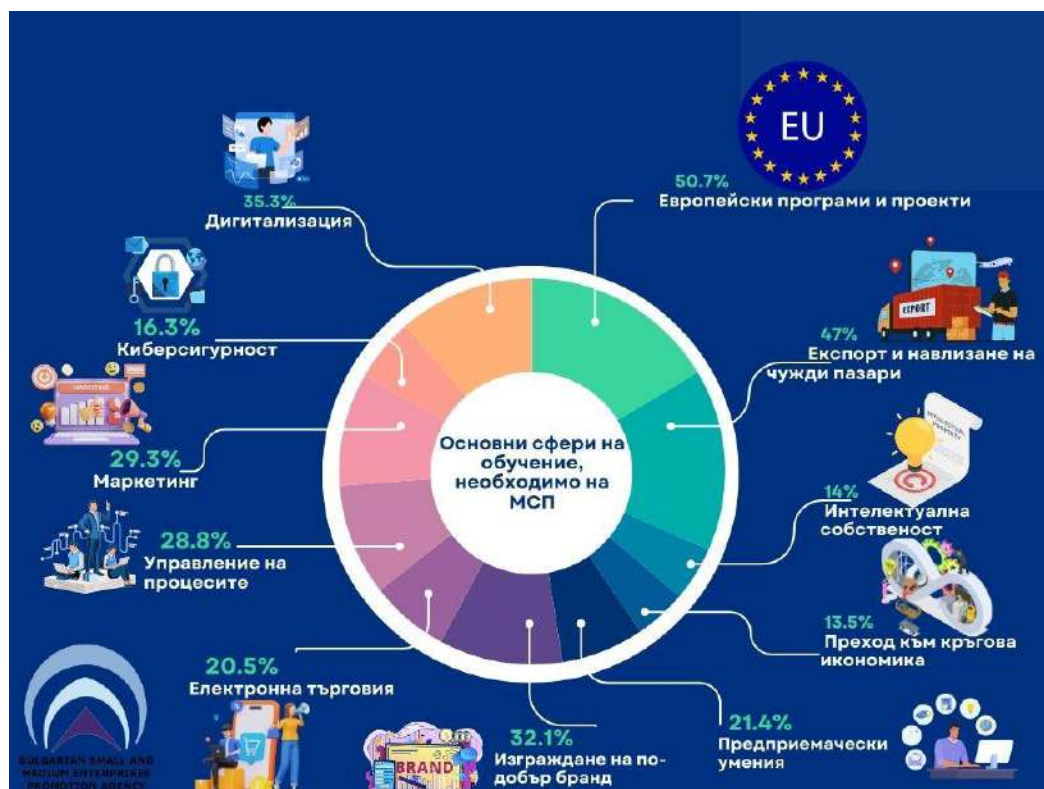
Фигура 12. Конкурентни предимства на МСП.

Въпреки усилията им, като цяло, българските МСП, все още не са достатъчно конкурентоспособни на външния пазар. От анкетираните в рамките на проучването на ИАНМСП в края на 2024 г., 11% оценяват, че МСП от техния бранш са неконкурентоспособни на външния пазар. Голямата част от тях считат, че само отделни предприятия са конкурентоспособни в чужбина – 58,2%, а 30,8 % оценяват, че те са конкурентоспособни (Фигура 13).

Фигура 13. Конкуренетоспособност на българските МСП на външния пазар.

Вече бе посочено, че според анкетираниите, липсата на квалифицирана работна ръка е главното препятствие пред експортната активност на МСП. Не случайно те посочват, че обучението за успешен експорт и навлизане на чужди пазари (47 %) е основна област на подкрепа, от които се нуждаят предприятията. Пълните резултати са показани на следната фигура:

Фигура 14. Основни сфери на обучение, необходимо на МСП

Може би липсата на квалифициран персонал в областта на експортната и маркетинговата дейност са причината само 26,4 % от МСП да са провели проучване за позициониране на чужди пазари през последната година, а маркетингово проучване са провели само 18,7 % от тях (Фигура 15). Едва 26,4 % от предприятията са разработили някакъв вид маркетингова стратегия, която да насочи усилията им към пазарен успех.

Фигура 15. Използвани управленски практики от МСП.

Освен от допълнително обучение, МСП се нуждаят и от редица други нефинансови услуги за стимулиране на интернационализацията. Анкетираните отново са поставили на чело необходимостта от услуги, свързани с финансирането и с достъпа до чужди пазари. Така например, 131 от тях са посочили, като най-необходима услуга, предоставянето на информация за достъп до финансиране, а 117 – услуги, свързани с възможности за ориентиране към международни пазари. Значително по-назад по значимост са поставени услугите, свързани с изготвяне на маркетингови стратегии и бизнес планове (Фигура 16).

Фигура 16. Заявен интерес от МСП към нефинансови услуги

ИАНМСП е институцията, която реализира държавната политика за подкрепа на предприемачеството, повишаване конкурентоспособността на малкия и средния бизнес, за подпомагане на стартиращите и жизнеспособните МСП в техните усилия да бъдат иновативни, екологични и експортно ориентирани.

ИАНМСП би могла да бъде много полезна на малките и средни предприятия чрез подкрепата си на тяхното развитие чрез интернационализация. Тя подпомага повишаването на експортните знания и квалификация на персонала им. За целта агенцията провежда обучения, които организира самостоятелно или в партньорство с български и международни организации. Темите на обучение са по актуални проблеми, свързани с осъществяването на успешен експорт и навлизане на чужди пазари.

Обученията се провеждат онлайн, във формат уебинари/уъркшопи. Тази форма е изключително успешна, защото дава възможност за включване на представители на предприятия от различни точки на България и за гъвкаво участие от работното място. Тя пести средства за командировки и е ефективна от гледна точка на използвания финансов

ресурс за организация и провеждане. Тя се радва на значителен интерес от страна на малкия и средния бизнес.

ИАНМСП насърчава интернационализацията на българската икономика чрез улесняване на достъпа на българските МСП до целеви външни пазари и осигуряване на условия за доброто им позициониране и устойчиво присъствие в международен мащаб. За целта тя организацията международни прояви като търговски мисии, бизнес форуми, конференции, двустранни срещи и други, които целят да подпомогнат МСП (производители и износители), притежаващи експортни възможности, в установяването на преки контакти с потенциални техни чуждестранни партньори и създаване или разширяване на резултатно търговско и производствено сътрудничество.

Изпълнителна агенция организира и подпомага участието на МСП в международни изложби и други промоционални дейности, и прояви в страната и в чужбина. При участие в изложби, ИАНМСП финансира наема на изложбената площ и/или наема на залата, изграждането на изложбената конструкция, оборудването и обзавеждането на щанда и/или залата, комуникациите (водна връзка, електрозахранване, интернет), комуналните услуги (почистване, сметосъбиране, охрана и др.), регистрационните и/или медийните такси и други.

ИАНМСП периодично публикува продуктови и пазарни анализи с аналитична информация за стокови групи на различни чуждестранни пазари. Целта е така да се подпомагат МСП при намирането на търговски партньори, да се осигурява необходимата информация за състоянието на регионалните пазари, за търсенето на отделни продукти и стокови групи, за специфичните качествени изисквания към продуктите, за търговските техники и методи за навлизане на пазарите и др. Използвайки тази информация МСП могат правилно да определят целевите си пазари и каналите за продажби при реализация на своя износ, което е от ключова важност за интернационализацията им и за придобиване на конкурентни позиции на европейския и международните пазари.

7. Подкрепа от ИАНМСП

Изпълнителната агенция за насърчаване на малките и средните предприятия (ИАНМСП) подчинява дейността си на това България да бъде страна с високо качество на живот, основано на устойчиво социално-икономическо развитие в процеса на цялостното

интегриране в Европейския съюз, обединяваща усилията на правителството и социалните партньори.

ИАНМСП е институция, отговорна за провеждане и изпълнение на политиката на правителството в сферата на утвърждаването на износа като ключов фактор за икономическия растеж. В тази връзка акцентът е поставен върху прилагането на интегриран пакет от мерки за подпомагане на износителите, стимулиране на инвестициите в експортно ориентирани дейности и подобряване на външната финансова позиция на страната.

Основна дейност на ИАНМСП е подпомагане интернационализацията и успешно присъствие и навлизане на нови пазари на българските МСП. За целта тя използва голям набор от адекватни инструменти, с които насърчава успешното позициониране на МСП на европейския и международни пазари:

- Организиране на национални участия на специализиране и престижни международни панаири и изложби в чужбина и страната. Агенцията с помощта на европейски средства финансово покрива немалка част от необходимите средства за участие - наем на експозиционна площ, изграждане на изложбена конструкция и оборудване на щанда, регистрационни и медийни такси, комунални услуги.

- Организиране на институционален щанд на ИАНМСП на специализирани събития от световно значение за развитие на стартърп екосистемите, иновациите и технологичното обновяване. Целта е да се промотира България и/или сектори от икономиката, а компаниите, които участват, да създадат нови бизнес контакти, да придобият ноу-хау и да се запознаят със световните тенденции в съответната област.

- Организиране на търговски мисии за целеви пазари. Благодарение на богатата мрежа от контакти и партньори ИАНМСП успешно организира различни търговски мисии, като финансовата подкрепа за участие на МСП има следните компоненти: регистрационни такси при посещения на различни събития, самолетен билет, хотелско настаняване и трансфери за един представител на МСП.

- Организиране и провеждане на бизнес форуми, конференции, контактни борси, и други бизнес събития с двустранни срещи или нетуъркинг между български и чуждестранни фирми в страната. Те са ефективен инструмент за създаване на преки

контакти с потенциални клиенти, средство компаниите да получат информация за състоянието и конюнктурата в съответния сектор и отлично поле за преки договаряния и маркетинг.

- Организиране на обучения за повишаване на експортната активност на МСП и за тяхната успешна интернационализация.

- Успешно партньорство със Службите по търговско-икономически въпроси към посолствата на България в чужбина. Този канал е много подходящ като допълнителна подкрепа на български фирми, които биха искали да проучат възможността за навлизане на съответен пазар, предоставяне на контактна информация за основни дистрибутори и специфични начини за навлизане, както и за селектиране на български фирми при постъпили запитвания от чуждестранни компании.

Тези инструменти се оценяват като много полезни за развитието на бизнеса и намирането на нови пазари. Агенцията не се ограничава само с тях, а работи активно по европейски и международни проекти.

Проекти в подкрепа на бизнеса, които се изпълняват от ИАНМСП

✓ **„Прилагане на мерки за интернационализация на българските МСП чрез подпомагане дейността на Изпълнителната агенция за насърчаване на малките и средните предприятия“** е да обхване изцяло процеса на подпомагане на интернационализацията на българските МСП чрез прилагане на следните дейности: организиране и провеждане на обучения за повишаване на експортния потенциал; организиране и провеждане на национални участия на специализирани международни панаири и изложения в чужбина; подпомагане на индивидуалното участие на МСП на специализирани международни панаири и изложения в страната; организиране, провеждане и участие в специализирани събития с институционална позиция на ИАНМСП, с цел популяризиране на България и/или сектори от икономиката в страната и чужбина; организиране, провеждане и участие на български МСП производители в търговски мисии в чужбина; организиране и провеждане на бизнес форуми, конференции, борси за контакти и други нетуъркинг събития с двустранни срещи между български и чуждестранни компании в страната; разработване на инструмент за самооценка на експортния потенциал на фирмите; разработване и разпространение на информационни

филми, клипове и други медийни събития за укрепване на капацитета на крайните получатели на помощта за участие в изпълнението на проекта.

Очакваният ефект е подпомагане на българските МСП с обучение, предоставяне на информация, като пазарни и продуктови анализи, организиране на различни промоционални събития в страната и чужбина, с цел навлизане на МСП на нови пазари, разширяване на присъствието на традиционните пазари и увеличаване на износа капацитет.

✓ **Безвъзмездна програма DIGITRANS.** Програмата подпомага използването на цифрови технологии в микро, малки и средни предприятия, регистрирани на територията на България. Те се управлява от Световната банка и финансира от Европейската комисия, а в България се реализира с партньорството на ИАНМСП и с помощта на експертите от launchlabs Sofia. България е една от трите страни в ЕС, избрани в резултат на внимателен и систематичен подбор, заедно със Словакия и Полша, която участва в първия по рода си пилотен проект в рамките на програмата DIGITRANS.

Основните предимства на програмата са: субсидия в размер на 2 000 евро за дигитализация на дейностите на избрани МСП и експертна подкрепа на стойност до 15 000 евро за избрани МСП; бесплатно участие на МСП в програмата, бърз процес по кандидатстване.

Успешното изпълнение от страна на ИАНМСП на проекта предоставя отлична възможност за насърчаване на все повече МСП да прилагат дигиталните технологии в своето бизнес развитие. Анализите показват, че компаниите, които имат по-напреднали познания и опит в областта на дигитализацията, са по-конкурентоспособни и успешни.

✓ Чрез Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Норвежкия финансов механизъм се изпълнява проект **„Прилагане на иновативни комбинирани мерки за подпомагане на иновациите и технологичното развитие и насърчаване на интернационализацията на българските МСП чрез обмен на знания и опит между Норвегия и България“**. Неговите цели са: увеличаване на капацитета и компетентността на ИАНМСП, допринасяйки за прилагане на иновативни комбинирани мерки за подпомагане системата на иновации и технологичното развитие и насърчаване на интернационализацията на българските МСП; организиране на съвместни

прояви с цел експертни консултации, обучение, обмен на знания, предоставяне на ноу-хау и добри практики; разработване на иновативни схеми и инструменти за мониторинг и подкрепа на технологичното развитие на нововъзникващи компании в България; създаване и разширяване на транснационална интердисциплинарна партньорска мрежа за сътрудничество с цел насърчаване развитието на интернационализацията на българските МСП.

✓ **Програма ЕВРОСТАРС 3/** Европейско партньорство за иновативни МСП е съвместна инициатива на ЕВРИКА и Европейската комисия (ЕК) по линия на 7-ма рамкова програма за научни изследвания и технологично развитие на ЕС (7РП). Целта ѝ е да осигури финансиране за пазарно ориентирани научни изследвания и експериментално развитие с активното участие на малки и средни предприятия, осъществяващи научно-развойна дейност.

Програмата ЕВРОСТАРС 3 предоставя възможност за съвместно национално и европейско финансиране на международни научноизследователски проекти. Изискването е в проекта да участват най-малко две юридически лица от различни страни-членки, като водещ партньор е „малко или средно предприятие, работещо в сферата на научноизследователската и развойна дейност“. До две години от приключването на проекта полученият краен продукт трябва да бъде внедрен в производството или на пазара.

С Решение на Министерски съвет № 682 от 17 септември 2021 г. в Министерство на икономиката е създаден постоянно действащ механизъм – **Национална контактна точка /НКТ/** за прилагане на насоките на ОИСР, като изпълнителният директор на Изпълнителната агенция за насърчаване на малките и средните предприятия е определен за ръководител на НКТ.

С Решение на Министерски съвет № 479 от 14 юли 2022 г. е изменено и допълнено РМС № 682 от 17 септември 2021 г., по силата на което НКТ преминава в Министерство на иновациите и растежа.

Националните контактни точки за отговорно бизнес поведение са структури създадени от правителствата, като техните основни отговорности са да популяризират Насоките на ОИСР за мултинационалните предприятия за отговорното бизнес поведение

и свързаните с тях Насоки за надлежна проверка и да разглеждат случай на неспазване на Насоките на ОИСР (специфични случаи) като извънсъдебен механизъм за оплаквания.

Основните цели и задачи на НКТ на България са да:

Насърчава доброволното спазване на Насоките на ОИСР за мултинационалните предприятия за отговорно бизнес поведение;

Разглежда случаи на неспазване на Насоките на ОИСР за мултинационалните предприятия за отговорно бизнес поведение;

Разглежда постъпилите запитвания съгласно Насоките, като приема за разглеждане или прави отказ по представени случаи от заинтересованите страни, в разумен срок;

В случай на приемане за разглеждане на постъпил случай на неспазване на Насоките или постъпило запитване, НКТ изпраща същите на РГ за разглеждане и разрешаването им;

Съдейства за доброволното разрешаване на случаите чрез медиация, като сезира РГ за разглеждане;

Насърчава диалога и намирането на взаимно приемливи решения за засегнатите страни при спазване на стандартите за безпристрастност, предвидимост, справедливост и съвместимост с Насоките и в съответствие с тези правила;

С амбициите и усилията на Агенцията, българските малки и средни предприятия имат шанс да развият своя бизнес успешно както на национално, така и на международно ниво.

Използвана литература:

1. ИАНМСП, 2024, Проучване на ИАНМСП сред българските малки и средни предприятия - октомври - ноември 2024 г.;
2. ИАНМСП, 2024, Резултати от национално проучване сред българските МСП, февруари 2024 г.
3. Икономически преглед • 4/2023, Българска народна банка, 2024 г.
4. Индекса за възприемане на корупцията, 2023, Transparency International;
5. Министерство на труда и социалната политика, Агенция по заетостта, 2023, Аналитичен доклад, Анкетно проучване на потребностите на работодателите от работна сила)
6. Министерство на труда и социалната политика, 2024,. Дирекция „Политика на пазара на труда“ КРАТЪК АНАЛИЗ ЗА ПАЗАРА НА ТРУДА ПРЕЗ 2023 г.;
7. Министерство на финансите, 2024 г., Дирекция "Европейски въпроси и политики" , ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ, годишен обзор / 2023 г.
8. Национален статистически институт, 2023, 2024 г.
9. НСИ, 2023, 2024, Основни резултати от наблюдението на работната сила през 2023 и 2024 г.
10. Прогнози за развитието на пазара на труда в България до 2034 г.
11. AM Best, 2024, (<https://www3.ambest.com/ratings/cr/crisk.aspx>
12. Bulgarian Economy in 2023 – Structural Challenges and Medium-run perspectives, Economic Studies, Volume 33(6), 2024
13. BBCI, 2023, Bulgarian Business Climate Index,[Първо тримесечие, 2023];
14. DESI 2023 dashboard for the Digital Decade (<https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/charts> ;
15. Dimitar Zlatinov at al., 2024, BULGARIAN ECONOMY IN 2023 – STRUCTURAL CHALLENGES AND MEDIUM-RUN PERSPECTIVES7, Economic Studies, Volume 33(6);
16. Eurostat, 2024,Economic forecast for Bulgaria;
17. European Innovation Scoreboard 2024 (https://ec.europa.eu/assets/rtd/eis/2024/ec_rtd_eis-country-profile-bg.pdf ;
18. Forbes Best Countries, 2024, <https://www.forbes.com/best-countries-for-business/list/#tab:overall> ;

19. Global Innovation Index – GII (<https://www.wipo.int/en/web/global-innovation-index/2024/index>)
20. NATIONAL STATISTICAL INSTITUTE, 2023, BUSINESS CONJUNCTURE NSI BUSINESS SURVEYS, JULY 2023;
21. The Digital Economy and Society Index (DESI), <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi> ;
22. The Economist Intelligence Unit, 2024;
23. US News Best-countries, 2023, <https://www.usnews.com/news/best-countries/bulgaria> ;
24. The World Bank 2023, Digitrans Project, Gaps and Opportunities: State of Firms' Digitalization in Bulgaria, Poland, and Slovakia, Country-specific reports on Programs, Institutions and Barriers, International Bank for Reconstruction and Development.
25. World Bank, 2023, <https://archive.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/b/bulgaria/BGR.pdf>.
26. World Bank, 2024, Business Ready (B-READY), <https://www.worldbank.org/en/businessready>
27. World Competitiveness Booklet 2023 и 2024, <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/> ;
28. <https://www.bloombergtv.bg/a/16-biznes-start/131442-biznes-sredata-v-balgariya-se-vloshava-a-evropa-se-prevarna-v-ikonomichesko-dzhudzhe> ;
29. <https://www.usnews.com/news/best-countries/bulgaria>
30. <https://archive.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/b/bulgaria/BGR.pdf>.
31. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/60556>)